

HADITHVETENSKAPENS GRUNDER

Förmedling, källkritik och metod i den klassiska sunnitiska
traditionen

Hacı YILDIZ

FCR YAYIN LTD.

Allmänt publikationsnummer | General Publication Number | Genel Yayın No.: 2021

FCR Certifikatnummer | Certificate Number | Sertifika No.: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Imprint | Imprint | Alt Marka: Fecr

Publikationsnummer | Publication Number | Yayın No: 1175

Boktitel : Hadithvetenskapens grunder

Undertitel : Förmedling, källkritik och metod i den klassiska sunnitiska traditionen

Book Title : Foundations of Hadith Studies

Subtitle : Transmission, Source Criticism, and Method in the Classical Sunni Tradition

Kitap Adı : Hadis İlminin Temelleri

Alt Başlık : Klasik Sünnî Gelenekte Rivayet, Kaynak Eleştirisi ve Yöntem

ISBN : 978-625-8910-32-2

e-ISBN : 978-625-8910-33-9

DOI : <https://doi.org/10.70458/fcr.9786258910322>

Författare | Yazar | Author: Hacı Yıldız | orcid.org/0000-0002-2276-009X

Publikationstyp | Publication Type | Yayın Türü: Bok – Monografi | Book – Monograph | Kitap

Publikationsspråk | Language | Yayın Dili: Svenska | Swedish | İsveççe

Format | Dimensions | Ebat: 16x24 cm

Upplaga | Edition | Baskı Sayısı: 1

Antal sidor | Pages | Sayfa Sayısı: 160 (xiv+146)

Utgivningsdatum | Publication Date | Yayın Tarihi: September | Eylül 2026

Utgivningsort | Place of Publication | Yayın Yeri: Ankara, Türkiye

Layout och omslag | Layout and Cover Design | Mizanpaj ve Kapak: FCR

Tryck och bindning | Printing and Binding | Baskı ve Cilt: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Ämneskategori | Subject Categories | Konu Kategorisi

BIC: HRH - Islam | İslam | İslam

BISAC: REL037010 - Religion / İslam / Historia | Religion / İslam / History | Din / İslam / Tarih

THEMA: QRPf2 - Hadith | Hadith | Hadis

LC Classification: BP136 - Hadithlitteratur: Historia — Allmänna verk | Hadith literature:

History — General works | Hadis literatürü: Tarih — Genel eserler

DEWEY: 297.12509 Hadith: Historia, geografiska studier och biografi | Hadith: History,

geographic treatment, biography | Hadis: Tarih, coğrafi inceleme ve biyografi

WoS Category: - Religion | Religion | Din

WoS Citation Topics Meso: 6.256 - Religion | Religion | Din

WoS Citation Topics Micro: 6.256.2325 - Religionsvetenskap | Religious Studies | Din

Çalışmaları

Scopus Subject Areas: 1212 - Religionsvetenskap | Religious Studies | Din Çalışmaları

Referensuppgifter | Cite as | Atf Bilgisi: Yıldız, Hacı. *Hadithvetenskapens grunder: Förmedling, källkritik och metod i den klassiska sunnitiska traditionen*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Alla rättigheter förbehållna | All rights reserved | Tüm hakları saklıdır: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

EN SVENSKSPRÅKIG INTRODUKTION

HADITHVETENSKAPENS GRUNDER

Förmedling, källkritik och metod i den klassiska sunnitiska
traditionen

Hacı YILDIZ

Ankara 2026

OM FÖRFATTAREN | ABOUT THE AUTHOR | YAZAR HAKKINDA

Hacı Yıldız är uppvuxen i Sverige och verksam som oberoende forskare. Han tog sin grundexamen vid Marmara-universitetets teologiska fakultet i Istanbul, inom fakultetens internationella program, och sin masterexamen vid Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi. Vid samma universitet disputerade han 2026 med en avhandling om orientalismen i Sverige och bilden av profeten Muhammad. Han forskar om hadith och sunna, om orientalismens historia och om hur profeten Muhammad har framställts i svenska texter. Han arbetar också med de svenska koranöversättningarna och med religionspedagogiska frågor och skriver på svenska, turkiska, arabiska och engelska.

Hacı Yıldız grew up in Sweden and works as an independent researcher. He received his bachelor's degree from the Faculty of Theology at Marmara University in Istanbul through the faculty's international program and earned his master's degree from Erzincan Binali Yıldırım University. He completed his PhD at the same university in 2026 with a dissertation on Orientalism in Sweden and the image of the Prophet Muhammad. His research focuses on hadith and sunnah, the history of Orientalism, and representations of the Prophet Muhammad in Swedish texts. He also works on Swedish translations of the Qur'an and issues in religious education, and writes in Swedish, Turkish, Arabic, and English.

Hacı Yıldız İsveç'te büyümüş ve bağımsız araştırmacı olarak çalışmalarını sürdürmektedir. Lisans eğitimini İstanbul'daki Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Uluslararası İlahiyat Programı'nda tamamladı; yüksek lisans derecesini ise Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesinden aldı. Aynı üniversitede 2026 yılında, İsveç'te oryantalizm ve Hz. Muhammed algısı üzerine hazırladığı doktora teziyle doktor unvanını aldı. Hadis ve sünnet, oryantalizmin tarihi ve İsveççe metinlerde Hz. Muhammed'in nasıl tasvir edildiği konularında araştırmalar yapmaktadır. Ayrıca İsveççe Kur'an tercümelemleri ve din eğitimi alanlarıyla da ilgilenmektedir. İsveççe, Türkçe, Arapça ve İngilizce yazılar kaleme almaktadır.

OM BOKEN

Hadithvetenskapens grunder

Förmedling, källkritik och metod i den klassiska sunnitiska traditionen

Hadithvetenskapens grunder är en sammanhängande svenskspråkig introduktion till den klassiska sunnitiska hadithtraditionens begrepp, källor och arbetsmetoder. Boken är skriven för studenter på grundnivå inom religionsvetenskap, islamologi, islamiska studier och närliggande ämnen, men kan också användas inom lärarutbildning, folkbildning och självstudier. Framställningen börjar med hadithens grundbegrepp och den tidiga förmedlingshistorien. Därefter behandlas formerna för mottagande och vidareförmedling, bedömningen av förmedlare, antalet förmedlingsvägar, rapportens tillskrivning och isnadens samband. Senare avsnitt förklarar hur lärda har bedömt godtagbarhet, avvikelser, dolda brister och fabricering. Boken visar också hur en hadith lokaliseras, hur isnader och textversioner jämförs, hur rapporten förstås i sitt sammanhang och hur tryckta och digitala resurser används källkritiskt. Varje teknisk term kopplas till den fråga som termen besvarar. Källobservationer, citerade expertomdömen och författarens egen analys hålls isär, och gränsen för vad materialet kan visa markeras öppet. Fjorton avsnitt med lärandemål, tabeller, käll exempel, sammanfattningar och kontrollfrågor leder läsaren från begrepp till praktisk metod. Det avslutande avsnittet samlar arbetsgången i en tillämpad analys och ett omfattande tematiskt termregister. Den återkommande strukturen gör det möjligt att använda boken både som kurslitteratur under en hel termin och som stöd vid avgränsade övningar i källläsning. Boken är en fristående introduktion som kan användas utan andra delar eller förkunskaper utöver en allmän orientering i islamisk historia. Bokens genomgående arbetsregel är att först identifiera vilken fråga en term besvarar och därefter pröva termen mot ett avgränsat material. På så sätt hålls autenticitetsbedömning, förståelse och tillämpning isär. Att blanda ihop dessa tre aspekter är en vanlig källa till förvirring i introducerande framställningar. Den återkommande dispositionen gör också att enskilda avsnitt kan läsas fristående i undervisningen.

Nyckelord: hadithvetenskap; hadithmetodik; isnad; matn; förmedlarkritik; källkritik; hadithterminologi; takhrīj; textjämförelse; sunnitisk tradition

ABOUT THE BOOK

Foundations of Hadith Studies:

Transmission, Source Criticism, and Method in the Classical Sunni Tradition

Foundations of Hadith Studies is a coherent Swedish-language introduction to the concepts, sources, and working methods of the classical Sunni hadith tradition. It is intended primarily for undergraduate students in religious studies, Islamic studies, Islamology, and related fields, while also supporting teacher education, adult learning, structured reading groups, and independent study. The book begins with foundational concepts and the early history of transmission. It then examines modes of reception and transmission, the evaluation of transmitters, the number of transmission routes, the attribution of reports, and the continuity of the isnad. Later chapters explain judgments of acceptability, variant transmissions, hidden defects, and fabrication. The book also demonstrates how to locate a hadith, compare isnads and textual versions, interpret a report in context, and use printed and digital resources critically. Each technical term is connected to the specific question it answers. Direct observations from sources, attributed expert judgments, and the author's own analysis are kept distinct, and the limits of the available evidence are stated openly. Across fourteen chapters, learning objectives, tables, source-based examples, summaries, and review questions guide the reader from terminology to practical method. The final chapter brings the workflow together in an applied analysis and an extensive thematic glossary. The book is designed as a self-contained Swedish-language introduction and does not depend on a companion volume. The book's consistent working rule is to identify first which question a term answers and then to test that term against a delimited body of material. In this way the assessment of authenticity, understanding, and application are kept apart, a distinction often blurred in introductory accounts. The recurring chapter structure also allows individual sections to be read on their own.

Keywords: hadith studies; hadith methodology; isnad; matn; transmitter criticism; source criticism; hadith terminology; takhrij; textual comparison; Sunni tradition

KİTAP HAKKINDA

Hadis İlminin Temelleri:

Klasik Sünnî Gelenekte Rivayet, Kaynak Eleştirisi ve Yöntem

Hadis İlminin Temelleri, klasik Sünnî hadis geleneğinin kavramlarını, kaynaklarını ve çalışma yöntemlerini sistemli biçimde tanıtan İsveççe bir giriş kitabıdır. Eser, öncelikle din bilimleri, İslamoloji, İslami araştırmalar ve ilgili alanlarda lisans düzeyindeki öğrenciler için hazırlanmıştır. Öğretmen eğitimi, halk eğitimi, nitelikli okuma grupları ve bireysel çalışmalar için de kullanılabilir şekilde düzenlenmiştir. Kitap, hadisin temel kavramları ve erken rivayet tarihiyle başlar. Ardından hadislerin alınma ve aktarılma yolları, râvilerin değerlendirilmesi, rivayet yollarının sayısı, haberin nispet edildiği merci ve isnadın muttasıl olup olmadığı ele alınır. Sonraki bölümlerde kabul edilebilirlik, rivayet farklılıkları, gizli kusurlar ve uydurma hadisler açıklanır. Eser ayrıca bir hadisin kaynaklarda nasıl bulunacağını, isnad ve metin nüshalarının nasıl karşılaştırılacağını, rivayetin bağlam içinde nasıl anlaşılacağını ve basılı veya dijital araçların kaynak eleştirisiyle nasıl kullanılacağını gösterir. Her teknik terim, cevap verdiği belirli araştırma sorusuyla ilişkilendirilmiştir. Doğrudan kaynak gözlemi, nakledilen uzman hükmü ve yazarın analizi birbirinden ayrılır. Mevcut malzemenin sınırları açıkça belirtilir. On dört bölümde öğrenme hedefleri, tablolar, kaynak örnekleri, özetler ve kontrol soruları bulunur. Son bölüm, yöntemi uygulamalı bir inceleme ve kapsamlı tematik terim cetveliyle bir araya getirir. Tekrarlanan pedagojik yapı, kitabın hem dönem boyunca ders kitabı olarak hem de belirli kaynak okuma alıştırmalarında başvuru eseri olarak kullanılmasına imkân verir. Eser, hadis alanında bağımsız bir İsveççe giriş kitabı olarak hazırlanmıştır ve başka bir cilde bağlı değildir. Kitabın değişmeyen çalışma kuralı, önce bir terimin hangi soruya cevap verdiğini tespit etmek, ardından o terimi sınırlı bir malzeme üzerinde denemektir. Böylece sıhhat değerlendirmesi, anlama ve uygulama birbirinden ayrı tutulur. Giriş düzeyindeki anlatımlarda bu üçünün karıştırılması yaygın bir karışıklık kaynağıdır. Tekrarlanan bölüm düzeni, tek tek bölümlerin ders ortamında bağımsız olarak da okunabilmesine imkân verir.

Anahtar kelimeler: hadis ilmi; hadis usulü; isnad; metin; râvi tenkidi; kaynak eleştirisi; hadis terminolojisi; tahrîc; metin mukayesesi; Sünnî gelenek

Denna bok tillägnas min son Nuri...

INNEHÅLL

FÖRORD	xiii
TILL LÄSAREN	1
DEL I · BEGREPP, HISTORIA OCH ÖVERFÖRING	5
1. EN INTRODUKTION TILL HADITHVETENSKAPEN	5
2. FRÅN PROFETENS TID TILL HADITHBÖCKERNA	11
3. ATT TA EMOT OCH FÖRA VIDARE HADITHER	19
DEL II · FÖRMEDLARE, SPRIDNING OCH ISNAD	29
4. HUR BEDÖMS EN FÖRMEDLARE?	29
5. HUR MÅNGA VÄGAR HAR EN HADITH?	37
6. VEM TILLSKRIVS RAPPORTEN?	45
7. ÄR KEDJAN OBRUTEN?	53
DEL III · BEDÖMNING, AVVIKELSER OCH FABRICERING	63
8. NÄR ÄR EN HADITH GODTAGBAR?	63
9. NÄR ÅTERGIVNINGARNA SKILJER SIG ÅT	72
10. NÄR EN UTSAGA TILLSKRIVS PROFETEN UTAN GRUND	80
DEL IV · KÄLLSPÅRNING, FÖRSTÅELSE OCH LITTERATUR	89
11. HUR HITTAR OCH UNDERSÖKER MAN EN HADITH?	89
12. HUR FÖRSTÅR MAN EN HADITH?	98
13. HUR HITTAR MAN RÄTT I HADITHLITTERATUREN?	108
DEL V · TILLÄMPNING OCH TERMREGISTER	119
14. FRÅN TERM TILL METOD	119
INDEX	143

FÖRORD

Hadithvetenskapen möter nybörjaren med ett stort antal arabiska termer. Termerna blir emellertid begripliga först när de knyts till de frågor de är avsedda att besvara. Vem tillskrivs en rapport? Hur har den förmedlats? Kunde personerna i kedjan mötas? Vilka parallella vägar och textversioner finns? Hur har förmedlarna bedömts? Först när dessa frågor hålls isär går det att förstå hur ett hadithkritiskt omdöme byggs upp.

Den här boken har vuxit fram ur behovet av en sammanhållen svensk introduktion som förenar terminologisk precision med ett tydligt pedagogiskt arbetssätt. De arabiska facktermerna behålls, förklaras på svenska och används i konkreta exempel. Läsaren leds stegvis från grundbegrepp och förmedlingshistoria till isnad- och textjämförelse, källspårning, tolkning och användning av digitala verktyg.

Bokens huvudperspektiv är den klassiska sunnitiska hadithtraditionen. Samtidigt behandlas denna tradition som ett historiskt och vetenskapligt studieobjekt. Ett klassiskt omdöme återges med uppgifter om vem som har formulerat det och vilket material det gäller. Där källorna eller forskningsläget inte medger en säker slutsats markeras också gränsen för vad som kan sägas.

Målet är inte att ge läsaren en genväg till självständiga och definitiva autenticitetsomdömen. Sådana bedömningar kräver omfattande språk-, käll- och specialistkunskaper. Målet är i stället att ge redskap för att ställa rätt frågor, läsa källor noggrant och förstå varför välgrundade bedömningar måste redovisa både sina belägg och sina begränsningar.

Min förhoppning är att boken ska fungera som kurslitteratur på introduktionsnivå och som en pålitlig väg in i ett komplext forskningsfält.

TILL LÄSAREN

Syfte, målgrupp, vetenskaplig position och arbetssätt

VARFÖR DEN HÄR BOKEN?

Hadithtermer förekommer i predikningar, översättningar, läroböcker, databaser och akademiska arbeten. Samma arabiska ord kan återges på flera sätt, medan termer som ligger nära varandra kan besvara helt olika frågor. En svensk introduktion behöver därför göra mer än att översätta en lista med ord: den behöver visa hur begreppen hör samman i en undersökningsmetod.

Hadithvetenskap omfattar långt mer än indelningen i ”autentiska” och ”svaga” rapporter. Den följer hur material har förmedlats, granskar personerna i kedjorna, jämför återgivningsvägar och textversioner och prövar hur ett omdöme har motiverats. Bokens återkommande arbetsregel är därför att först identifiera vilken fråga en term besvarar och därefter använda termen på ett avgränsat och kontrollerbart material.

Boken förenar terminologi, förmedlingshistoria, isnad- och förmedlarkritik, källspårning, textjämförelse, förståelse och digital källkontroll. Den är skriven för att kunna läsas sammanhängande som kursbok men också användas som uppslagsverk vid arbete med enskilda termer och rapporter.

VEM ÄR BOKEN SKRIVEN FÖR?

Bokens primära målgrupp är studenter på grundnivå inom religionsvetenskap, islamologi, islamiska studier, islamisk teologi och religionshistoria. Den kan användas i ett särskilt moment om hadith eller som kompletterande kurslitteratur inom bredare kurser om islam, islams källor, islamisk idéhistoria och religiös auktoritet.

Framställningen börjar på introduktionsnivå och förklarar de centrala begreppen från grunden. En allmän kännedom om islam underlättar, men förkunskaper i arabiska förutsätts inte. Arabiska ord och korta textställen återges för att läsaren stegvis ska kunna känna igen facktermerna och kontrollera hur de används. Boken kan även användas inom lärarutbildning, folkbildning och kvalificerade studiecirkelar samt för självstudier.

BOKENS VETENSKAPLIGA POSITION

Boken beskriver i första hand den klassiska sunnitiska hadithtraditionens begrepp, källor och granskningsprinciper. Den frågar hur hadithlärdar själva har identifierat förmedlingsvägar, bedömt förmedlare, jämfört textversioner och motiverat omdömen. Perspektivet är därför huvudsakligen traditionshistoriskt och metodförklarande.

Modern akademisk hadithforskning arbetar delvis med samma material men kan ställa andra frågor. Den undersöker bland annat datering, muntlig och skriftlig förmedling, redaktion, handskrifter, lärdomsnätverk och de juridiska, teologiska och sociala miljöer där rapporterna cirkulerade. Dessa perspektiv är inte identiska med den klassiska hadithkritiken, men de behöver inte heller ställas upp som enkla motsatser. De kan belysa olika nivåer av samma historiska material.

I denna introduktion ligger tyngdpunkten på att göra den klassiska terminologin begriplig och användbar. Modern forskning används för historisk orientering, editionsfrågor och för att sätta metoderna i sitt sammanhang. Boken gör inte anspråk på att ge en fullständig översikt över alla muslimska hadithtraditioner eller över hela den internationella forskningen. Den ger i stället en grund som gör det möjligt att läsa mer specialiserad litteratur med större precision.

När ett klassiskt omdöme återges anges så långt möjligt vem som har formulerat det och vilken isnad, textversion eller rapport det gäller. Boken skiljer mellan en uppgift som kan observeras direkt i källan, ett citerat expertomdöme och författarens egen analys. När underlaget inte räcker för en säker slutsats ska detta framgå av formuleringen.

För vidare orientering: Jonathan A. C. Brown, *Hadith: Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World*, 2:a uppl., 2017; Harald Motzki (red.), *Hadith: Origins and Developments*, 2004; Gregor Schoeler, *The Oral and the Written in Early Islam*, 2006.

BOKENS AVGRÄNSNING

Huvudramen är den klassiska sunnitiska traditionen. Andra islamiska hadithtraditioner behandlas inte systematiskt. Termer som även används inom *uṣūl al-fiqh*, *fiqh*, *kalām* och språkvetenskap kan där ha en delvis annan betydelse. Boken anger sådana skillnader när de är nödvändiga för förståelsen men ersätter inte specialstudier inom dessa discipliner.

Självständiga autenticitetsomdömen kräver specialistkompetens som går utöver en introduktionsbok. En fullständig bedömning förutsätter att förmedlingsvägar samlas, biografiska uppgifter och textversioner granskas och tidigare kritikers omdömen

vägs mot varandra. Frågor om innebörd och tillämpning kräver dessutom språklig, historisk, rättslig och ibland annan ämnesspecifik sakkunskap.

SÅ ANVÄNDER DU BOKEN

Vid en första genomläsning bör avsnitten läsas i ordning, eftersom senare resonemang bygger på tidigare begrepp. Varje avsnitt inleds med lärandemål och fortsätter med huvudtext, tabeller och konkreta exempel. Sammanfattningar och kontrollfrågor stödjer repetitionen, medan källhänvisningar och förslag till vidare läsning leder till fördjupning.

Vid analys av en enskild rapport bör frågorna ställas i en bestämd ordning. Börja med att identifiera källan och den exakta textversionen. Bestäm därefter vem rapporten tillskrivs, hur isnaden är uppbyggd och hur många vägar som finns. Granska förmedlarna, jämför textversionerna och sök efter avvikelser eller dolda brister. Först därefter formuleras ett avgränsat omdöme. Därefter behandlas innebörd och nutida tillämpning som två skilda frågor.

Det tematiska termregistret i det sista avsnittet fungerar som en snabb uppslagsdel. Registret är ordnat efter den fråga som termen besvarar, inte alfabetiskt. Den fullständiga förklaringen finns i det avsnitt där termen behandlas.

BOKENS UPPLÄGG

Boken består av fjorton avsnitt ordnade i fem delar. Del I introducerar centrala begrepp, den tidiga förmedlingshistorien och formerna för mottagande och vidareförmedling. Del II behandlar förmedlare, antalet vägar, rapportens tillskrivning och isnadens samband. Del III för samman dessa frågor i bedömningen av godtagbarhet och behandlar avvikelser, dolda brister och fabricering.

Del IV visar hur rapporter lokaliseras, jämförs och förstås samt hur läsaren orienterar sig i olika typer av hadithverk och digitala resurser. Del V samlar arbetsgången i en tillämpad analys och avslutas med ett tematiskt termregister. Framställningen rör sig därmed från begrepp till metod och från metod till kontrollerbar tillämpning.

OM SPRÅK, TRANSLITTERERING OCH KÄLLOR

Många arabiska facktermer saknar en svensk motsvarighet som täcker hela betydelsefältet. Därför behålls den arabiska termen i translittererad form och, när det underlättar, även med arabisk skrift. En svensk förklaring ger en första orientering,

medan den translittererade formen gör det möjligt att känna igen och söka efter termen i annan litteratur.

I den svenska löptexten används namnformen Muhammad när profeten avses. Övriga arabiska personnamn och boktitlar återges i regel med translitterering. Hedersformler återges inte löpande i den akademiska framställningen; detta är ett redaktionellt val och inte ett ställningstagande till deras religiösa betydelse.

Primära hadithsamlingar och klassiska metodverk prioriteras när en rapport eller definition ska lokaliseras. Senare forskning används för historisk orientering, editionsfrågor och moderna diskussioner. En hänvisning till ett hadithverk visar var rapportens isnad och matn finns; den ersätter inte en fortsatt bedömning av rapportens tillförlitlighet.

Källhänvisningarna ska göra det möjligt att skilja mellan källtext, citerat forskar- eller kritikeromdöme och bokens pedagogiska förklaring. Digitala resurser behandlas som sök- och åtkomstverktyg. Avgörande uppgifter kontrolleras mot det identifierade verket och den utgåva som faktiskt har använts.

DEL I · BEGREPP, HISTORIA OCH ÖVERFÖRING

1. EN INTRODUKTION TILL HADITHVETENSKAPEN

Avsnitt 1 · Grundläggande begrepp och hadithens betydelse

Hadithvetenskapen är i hög grad uppbyggd kring termer. Två ord som liknar varandra kan beskriva helt olika egenskaper hos en förmedlad uppgift. Därför börjar vi med de ord som återkommer genom hela boken och bestämmer hur de ska användas.

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara vad hadith och sunna betyder och hur orden förhåller sig till varandra
- skilja mellan isnad, matn och rawī
- beskriva varför profetisk vägledning spelar en central roll i islamisk tradition
- förklara varför en rapport måste prövas innan den används som bevis.

VAD MENAS MED HADITH?

Ordet och facktermen

Det arabiska ordet *ḥadīth* (حديث) kan i vanligt språk betyda ett meddelande, ett samtal eller en berättelse. Den språkliga betydelsen är bred. Den säger varken vem uppgiften kommer från eller om den stämmer.

När ordet används som fackterm inom hadithvetenskapen blir betydelsen snävare. En hadith är då en förmedlad uppgift som tillskrivs profeten Muhammad: något han sade, gjorde eller gav sitt tysta godkännande till. Hadithlärdar räknar vanligen också in beskrivningar av hans yttre och hans karaktär. Rättsteoretiker (uṣūliyyūn) avgränsar i regel definitionen med hänsyn till materialets funktion som normativt bevis. Därför kan definitionen variera något beroende på vilken disciplin som använder termen.

Viktigt: Att en uppgift återges som hadith betyder inte att den därmed är autentisk. Ordet anger vilken sorts material det är och vem uppgiften tillskrivs. Tillförlitligheten måste prövas separat.

Hur ordet används i Koranen

I Koranen används ordet ḥadīth i sin breda språkliga betydelse. Det används alltså inte automatiskt i den senare fackbetydelsen. Sammanhanget avgör hur ordet bör återges på svenska.

Koranställe	Arabisk fras	Betydelse i sammanhanget
39:23	اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ	budskap eller framställning; här syftar ordet på Koranen
20:9	وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى	berättelsen om Mose
66:3	وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا	ett förtroligt meddelande eller samtal

HADITH, SUNNA, KHABAR OCH ATHAR

Hadith och sunna

Sunna (سنة) betyder i grunden väg, levnadssätt eller etablerad praxis. Inom hadithvetenskapen betecknar sunna profetens förmedlade väg, undervisning och förebild. Hadith betecknar däremot den rapport genom vilken kunskapen om denna väg har nått oss.

Skillnaden kan göras tydlig med bönen som exempel. Profetens sätt att förrätta bönen hör till hans sunna. En enskild rapport som beskriver hur han bad är en hadith. En och samma sunna kan därför vara känd genom flera hadither. Samtidigt använder klassiska hadithlärda ofta orden hadith och sunna som nära synonymer. I den här boken skiljer vi mellan dem när skillnaden underlättar förståelsen, men gör dem inte till absoluta motsatser.

Khabar och athar

Khabar (خبر) betyder en förmedlad rapport eller uppgift. En del lärda använder ordet som synonym till hadith. Andra skiljer i stället mellan termerna och kallar det som förmedlas från profeten hadith, medan khabar används om uppgifter från andra. Ytterligare andra använder khabar som ett vidare samlingsord för uppgifter från profeten, hans följeslagare och senare generationer. Det finns därför ingen enda definition som gäller i alla klassiska verk.

Athar (أثر) betyder bokstavligen ett spår eller en kvarleva. I hadithlitteraturen används det ofta om äldre traditioner, särskilt rapporter från följeslagarna och

generationen efter dem. Även här varierar bruket. En författare kan använda athar om samma material som en annan kallar hadith eller khabar.

Bokens bruk: Hadith används främst om rapporter som tillskrivs profeten. Sunna används om hans förmedlade undervisning och förebild. Khabar och athar behålls som arabiska facktermer och förklaras utifrån sammanhanget.

EN HADITHS TVÅ HUVUDDELAR

En hadith återges i regel med två huvuddelar: en kedja av förmedlare och den text som kedjan leder fram till.

ISNAD (förmedlingskedja)	MATN (hadithtext)
Namnen på de personer som har förmedlat uppgiften från en generation till nästa.	Det innehåll som återges efter kedjan: ett uttalande, en handling, ett godkännande eller en beskrivning.

Isnād (إسناد) betyder ursprungligen att föra en uppgift tillbaka till den som den tillskrivs. I senare bruk används isnad också om själva förmedlingskedjan. Ordet *sanad* (سند) syftar striktare på kedjan som sådan. Eftersom orden ofta används synonymt använder den här boken den förenklade formen isnad i den svenska löptexten och förklarar den klassiska skillnaden när den är relevant.

Matn (متن) är själva hadithtexten. Varje person i kedjan som tar emot och förmedlar uppgiften kallas en *rāwī* (راوي), på svenska en förmedlare.

Ett enkelt exempel

I en hadith hos al-Bukhārī går förmedlingen i tidsordning genom följande personer:
profeten → Anas ibn Mālik → Qatāda → Shu‘ba → Yaḥyā → Musaddad → al-Bukhārī

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

”Ingen av er tror fullt ut förrän han önskar sin broder det han önskar sig själv.”

Källa: al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, bāb 7.

Kedjan gör det möjligt att fråga vem som förmedlade uppgiften, om personerna kunde ha mötts och hur deras noggrannhet bedömdes. Hadithtexten jämförs samtidigt med andra versioner av samma rapport. En obruten kedja är alltså viktig, men den räcker inte ensam för ett slutligt omdöme.

VAD ÄR HADITHVETENSKAP?

‘Ulūm al-ḥadīth (علوم الحديث) – hadithvetenskaperna – är samlingsnamnet för de kunskapsområden som behandlar hadithernas förmedling, förmedlare, kedjor, texter, historia, bedömning och förståelse. Det är alltså ett bredare område än en lista över klassificeringar.

Uṣūl al-ḥadīth (أصول الحديث) betecknar hadithlärans grundprinciper: hur rapporter tas emot, förmedlas och granskas samt på vilka grunder de godtas eller avvisas.

Muṣṭalaḥ al-ḥadīth (مصطلح الحديث) är hadithterminologin, det vill säga de tekniska kategorier och regler genom vilka bedömningarna uttrycks. Områdena överlappar varandra, och klassiska och moderna författare använder ibland namnen nästan synonymt.

Hadithvetenskapens grundfråga kan formuleras enkelt: Hur kan vi undersöka om en uppgift verkligen går tillbaka till den person som den tillskrivs? För att besvara den frågan måste både förmedlarna och det förmedlade materialet studeras. Det är därför ämnet från början till slut är uppbyggt kring noggrant avgränsade termer.

VARFÖR ÄR HADITH VIKTIG?

Koranen och den profetiska förklaringen

I islamisk tradition är Koranen den främsta uppenbarelsen och den grundläggande källan till tro och vägledning. Koranen beskriver samtidigt profetens uppgift som mer än att endast läsa upp den mottagna texten. Han ska förmedla den, klargöra den och gestalta dess vägledning. I Koranen 16:44 sägs att påminnelsen har sänts ned till profeten för att han ska klargöra för människorna det som har sänts ned till dem. Koranen förbinder också lydnad mot sändebudet med lydnad mot Allah (4:80) och framställer honom som ett gott föredöme (33:21).

Hadithlitteraturen bevarar en stor del av den kunskap genom vilken denna förklaring och förebild har nått senare generationer. Det betyder däremot inte att varje text som kallas hadith automatiskt är autentisk. Först måste det visas att rapporten på ett tillförlitligt sätt kan knytas till profeten.

Fördjupning: I klassisk sunnitisk rättsteori beskriver vissa lärda den profetiska vägledningen som wahy ghayr matlūw – icke-reciterad uppenbarelse. Uttrycket betyder inte en andra Koran och innebär inte att varje vardagligt yttrande var en ordagrann gudomlig diktamen. De lärda diskuterade också profetiskt omdöme, situationsbundna beslut och personliga vanor.

Från princip till praktik

Många koraniska föreskrifter är kortfattade. Koranen befaller de troende att förrätta bönen, ge zakat och fullgöra vallfärden, men alla praktiska detaljer anges inte i verserna. Hadither beskriver bland annat bönetider, bönens moment, vilka egendomsslag som omfattas av zakat och hur vallfärdens riter utförs. De visar hur en övergripande princip fick konkret form i den första muslimska gemenskapen.

Rättslig och etisk vägledning

I sunnitisk rättsteori räknas en tillförlitligt belagd sunna som en grundläggande normativ källa efter Koranen. Den kan bekräfta en koranisk regel, förklara ett allmänt uttryck, precisera ett villkor eller ge vägledning i en fråga som Koranen inte behandlar i detalj. Ordet ”efter” betyder här inte ”oviktig” eller ”valfri”. Det anger att Koranen har en särställning som uppenbarelsetext, medan enskilda hadithers tillförlitlighet måste undersökas.

Att en handling tillskrivs profeten innebär inte heller automatiskt att den utgör en allmän och tidlös rättsregel. De rättslärda skiljer bland annat mellan gudstjänst, förklarande undervisning, rättsliga beslut, personliga vanor och handlingar som hörde till en bestämd situation. Frågan om hur en autentisk hadith ska förstås och om den är bindande hör därför främst till rättsteorin, *uṣūl al-fiqh*.

Haditherna förmedlar dessutom ett levtt etiskt föredöme. De beskriver profeten som familjemedlem, lärare, domare och samhällsledare. Berättelser om barmhärtighet, rättvisa, tålmod och ansvar gör moraliska ideal konkreta. Samtidigt måste varje rapport läsas i sitt sammanhang och jämföras med andra versioner som behandlar samma fråga.

Betydelse kräver kritik

Ju större auktoritet ett material får, desto viktigare blir frågan om dess ursprung. Rapporter förmedlades muntligt och skriftligt, spreds genom olika lärdomsmiljöer och återgavs ibland i flera former. Några har starka och tidiga belägg. Andra har svaga kedjor, motsäggande versioner eller tecken på senare påverkan.

Just därför utvecklades hadithvetenskapen. De hadithlärda samlade olika förmedlingsvägar, bedömde förmedlarna i isnaderna, jämförde hadithtexter och sökte efter både uppenbara och dolda brister. Att studera hadith innebär alltså varken att godta varje rapport utan frågor eller att avvisa hela traditionen på förhand. Det innebär att lära sig vilka frågor som måste ställas och hur säkra slutsatser materialet medger.

SAMMANFATTNING

- Hadith är en förmedlad uppgift som tillskrivs profeten: ett uttalande, en handling, ett tyst godkännande eller en beskrivning.
- Sunna betecknar profetens förmedlade väg och förebild; haditherna är de viktigaste rapporterna genom vilka denna kunskap har nått oss.
- En hadith består i regel av isnad och matn. En rāwī är en person som förmedlar rapporten.
- Hadithvetenskapen undersöker både förmedlarna och det förmedlade materialet.
- En rapports religiösa betydelse ersätter aldrig behovet av att pröva dess tillförlitlighet och tolka den.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är skillnaden mellan den språkliga och den tekniska betydelsen av ordet hadith?
2. Hur kan skillnaden mellan hadith och sunna förklaras med bönen som exempel?
3. Vad betecknar isnad, matn och rāwī?
4. Varför räcker en obruten förmedlingskedja inte ensam för att fastställa en hadiths tillförlitlighet?
5. Varför ledde hadithens religiösa betydelse till behovet av en särskild granskningsmetod?

KÄLLOR OCH TERMINOLOGISK KONTROLL

Ibn Hajar al-‘Asqalānī, Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar.

Ibn Hajar al-‘Asqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärdas terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Lund: Norboda, 2020, ISBN 9789198501186.

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, e-utgåva februari 2019 (copyright 2010), e-ISBN 978-975-06-3311-9.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teyşîru Mustalahi’l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, bāb 7.

Koranen: 4:80; 16:44; 20:9; 33:21; 39:23; 66:3.

2. FRÅN PROFETENS TID TILL HADITHBÖCKERNA

Avsnitt 2 · Ḥifẓ, kitāba, tadvīn och taṣnīf

När man möter de stora hadithsamlingarna är det lätt att föreställa sig att materialet gick direkt från muntlig förmedling till en färdig bok. Så såg processen inte ut. Minnesbevarande, skriftliga anteckningar, undervisning, samlande och ordnande utvecklades stegvis och förekom ofta parallellt. För att förstå denna historia måste fyra närliggande termer hållas isär.

Efter avsnittet ska du kunna

- skilja mellan ḥifẓ, kitāba, tadvīn och taṣnīf
- förklara varför rapporter om förbud mot att skriva ned hadither och om tillåtelse att göra det måste läsas tillsammans
- beskriva vad en tidig ṣaḥīfa var och vad den inte var
- förklara varför ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz’s initiativ var viktigt utan att kalla det början på all hadithskrift
- visa hur taṣnīf ledde till olika typer av hadithböcker.

FYRA BEGREPP SOM INTE ÄR SYNONYMER

Termerna beskriver olika sidor av samma långa överföringshistoria. De kan följa på varandra, men gränserna är inte alltid skarpa. En lärd kunde till exempel samla material och samtidigt börja ordna det efter ämnen. Tabellen anger hur orden används i den här boken.

Term	Svensk huvudterm	Vad termen anger	Avgränsning
<i>ḥifẓ</i> حفظ	memorering och bevarande	att ta emot, befästa och återge kunskap ur minnet	innebär inte att skrift saknades
<i>kitāba</i> كتابة	nedskrivning	att skriva ned enskilda hadither, anteckningar eller dokument	innebär inte i sig en systematiskt ordnad bok
<i>tadvīn</i> تدوين	nedtecknande och samlande	att föra samman spritt material i större skriftliga samlingar	kräver inte en enhetlig kapitelordning
<i>taṣnīf</i> تصنيف	systematisk sammanställning och ordnande	att ordna materialet efter ämnen, förmedlare eller en annan plan	kan överlappa med tadvīn och behöver inte utgöra en helt separat fas

Terminologisk regel: Kitāba betyder här nedskrivning, tadwīn betyder att spritt material samlas i större skriftliga helheter och taṣnīf betyder att materialet ordnas efter en bestämd plan. Orden ska inte bytas ut mot varandra bara för att alla har med skriftlig förmedling att göra. Den särskilda överföringsformen mukātaba – att en lärare sänder skrivet material till en elev – behandlas senare.

MINNE OCH SKRIFT SAMVERKADE

Ḥifẓ betyder mer än att höra något en gång och sedan lita på att man minns det rätt. I lärdomsmiljöerna ingick upprepning, återberättande, jämförelser med andras återgivningar och regelbunden undervisning. En anteckning kunde hjälpa minnet, medan muntlig genomgång kunde hjälpa eleven att rätta en anteckning. Minnet och skriften var därför inte två konkurrerande system. De kunde kontrollera och stärka varandra.

Det tidiga arabiska samhället hade välutvecklade muntliga former för kunskapsförmedling, men det betyder inte att skrift saknades. Enligt de tidiga muslimska källorna skrevs delar av Koranens uppenbarelser ned; brev och avtal upprättades också, och administrativa dokument användes. Samtidigt var skrivkunnigheten ojämnt fördelad och skrivmaterial dyrbart. Kunskap kunde därför bevaras på flera sätt: i minnet, i mindre privata anteckningar och genom undervisning från person till person.

Att något var skrivet gjorde det inte automatiskt korrekt. Hadithläran skiljer därför mellan ḍaḥṭ al-ṣadr, att en förmedlare bevarar uppgiften tillförlitligt i minnet, och ḍaḥṭ al-kitāb, att den skrivna förlagan skyddas mot fel och förändringar. En elevs kopia kunde jämföras med lärarens kontrollerade exemplar; denna kontroll kallas muqābala. Samma grundtanke gäller genom hela ämnet: muntligt är inte automatiskt osäkert och skriftligt är inte automatiskt autentiskt.

SKREVS HADITHER UNDER PROFETENS LIVSTID?

De tidiga källorna innehåller både uppgifter som manar till återhållsamhet och uppgifter som uttryckligen tillåter nedskrivning. Det betyder att frågan inte kan besvaras med ett enkelt ja eller nej utan att först undersöka både rapporternas räckvidd och vilka situationer de avser.

En rapport om återhållsamhet

I Ṣaḥīḥ Muslim återger Abū Saʿīd al-Khudrī att profeten sade: ”Skriv inte ned något från mig utom Koranen; den som har skrivit något annat från mig ska utplåna det.”

Därefter tilläts muntlig förmedling, samtidigt som rapporten varnar för att medvetet tillskriva profeten en lögn.¹

Texten visar att det fanns en verklig försiktighet i fråga om nedskrivning. Men den förklarar inte ensam om anvisningen gällde alla personer, alla slags dokument och hela profetens livstid. För att avgöra detta måste den jämföras med andra rapporter.

Rapporter om tillåtelse

‘Abd Allāh ibn ‘Amr berättar att han skrev ned det han hörde för att bevara det. När några i Quraysh ifrågasatte detta slutade han tillfälligt. Profeten pekade då på sin mun och sade: ”Skriv! Vid Honom i vars hand min själ är: ur den kommer endast sanning.” Rapporten finns i Sunan Abī Dāwūd.²

Vid Mekkas erövring bad en man från Jemen, Abū Shāh, att få profetens predikan nedskriven. Enligt al-Bukhārī svarade profeten: ”Skriv den åt Abū Shāh.”³

I samma kapitel återger al-Bukhārī Abū Hurayras uppgift att ‘Abd Allāh ibn ‘Amr skrev medan han själv inte gjorde det. Dessa rapporter visar åtminstone att hadithskrift förekom och kunde godkännas under profetens livstid. De visar däremot inte att en fullständig, offentligt organiserad hadithsamling då hade sammanställts.⁴

لَا تَكْتُبُوا عَنِّي غَيْرَ الْقُرْآنِ
اَكْتُبْ، فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ

Två korta formuleringar ur skilda rapporter. De beskriver inte samma situation och måste därför läsas i sina respektive sammanhang.

Hur kan uppgifterna förstås tillsammans?

Klassiska lärda har föreslagit flera förklaringar. En vanlig förklaring är att återhållsamheten hörde till en tidigare fas, när man särskilt ville skydda Koranens text från sammanblandning, och att skrivande senare tilläts. Andra har knutit förbudet till vissa personer eller till att Koran och hadith skrevs på samma material.

¹ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Zuhd wa-l-raqā’iq, nr 3004. Muslim återger rapporten som marfū’. Hadithkritiker har samtidigt diskuterat om den mest bevarade formen snarare är mawqūf hos Abū Sa’īd; därför bör rapportens räckvidd inte uttryckas alltför kategoriskt. Jfr Ibn Hajar, Fath al-bārī, kommentaren till Kitāb al-‘ilm, bāb Kitābat al-‘ilm.

² Abū Dāwūd, al-Sunan, Kitāb al-‘ilm, bāb fī kitābat al-‘ilm, nr 3646; jfr Aḥmad b. Ḥanbal, al-Musnad, nr 6510 i Shu‘ayb al-Arna’ūts numrering.

³ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb Kitābat al-‘ilm, nr 112; namnet Abū Shāh står uttryckligen i parallellerna nr 2434 och 6880. Jfr Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1355a.

⁴ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb Kitābat al-‘ilm, nr 113.

Al-Khaṭīb al-Baghdādī samlade de olika uppgifterna i Taqyīd al-‘ilm och menade att behovet av skrift gjorde sig gällande när risken för sammanblandning hade minskat.⁵

Källorna ger inte tillräckligt stöd för att slå fast alla detaljer i någon enskild förklaring med historisk säkerhet. Den försiktiga slutsatsen är därför denna: ett generellt och oavbrutet förbud mot all nedskrivning av hadith stämmer inte med källmaterialet. Skrivande förekom, men formerna och inställningen till det varierade.

VAD VAR EN ṢAḤĪFA?

Ṣaḥīfa (صحيفة) betecknar i detta sammanhang en mindre skriftlig samling eller ett häfte med traditioner. Ordet ska inte förstås som en modern tryckt bok och inte heller bara som en enda lös sida. En ṣaḥīfa kunde innehålla anteckningar från en lärare, ett avgränsat ämne eller en grupp rapporter som senare förmedlades vidare.

‘Abd Allāh ibn ‘Amr anteckningar är i den senare litteraturen kända som al-Ṣaḥīfa al-ṣādiqa. Benämningen pekar på en personlig skriftlig samling, men den säger inte i sig hur omfattande anteckningarna var eller hur stor del av dem som kan följas i senare verk. Någon bevarad autograf är inte känd.

Ett starkt belagt exempel på en avgränsad skrift är ‘Alīs ṣaḥīfa. Al-Bukhārī återger att ‘Alī hänvisade till en mindre skrift med bland annat bestämmelser om blodspengar och frigivning av fångar. Exemplet visar varför ordet ṣaḥīfa inte bör likställas med en allomfattande hadithbok: det kan röra sig om ett kort dokument med ett bestämt innehåll.⁶

Den samling som tillskrivs Hammām ibn Munabbih, en lärd ur tābi‘ūn-generationen, är ett annat viktigt fall. Hammām förmedlar materialet från Abū Hurayra; en känd överföringsväg går vidare genom Ma‘mar och ‘Abd al-Razzāq. Texten har bevarats genom senare handskrifter som ligger bakom moderna utgåvor. Detta innebär inte att en autograf skriven av Hammāms egen hand finns kvar. Det innebär att en tidig textsamling har förmedlats genom namngivna personer och kan jämföras med motsvarande material i senare samlingar.⁷

Källkritisk försiktighet: En tidig tillskrivning, en bevarad förmedling och en bevarad tidig autograf är tre olika påståenden. De ska inte uttryckas som om de betydde samma sak.

⁵ al-Khaṭīb al-Baghdādī, Taqyīd al-‘ilm, utg. Yūsuf al-‘Ishsh, Damaskus: al-Ma‘had al-Faransī, 1949, s. 93–94.

⁶ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb Kitābat al-‘ilm, nr 111.

⁷ Hammām b. Munabbih, Ṣaḥīfat Hammām b. Munabbih, utg. Muḥammad Ḥamīdullāh, Majallat al-Majma‘ al-‘ilmī al-‘Arabī 28 (Damaskus, 1953), s. 96–111. Utgåvan bygger på senare handskriftsvitnen; den är inte Hammāms autograf.

FRÅN ENSKILDA ANTECKNINGAR TILL TADWĪN

När följeslagarna spreds till olika städer spreds också deras undervisning. En elev kunde ha en anteckning från en lärare i Medina och resa till Basra, Kufa eller Damaskus för att höra andra lärare och ta del av ytterligare förmedlingsvägar. Materialet bevarades därför i många människors minnen, i undervisningskretsar och i mindre skrifter. Tadwīn betecknar den fas där sådant spritt material i större utsträckning fördes samman i skriftliga samlingar.

Kalifen ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz, som regerade 99–101/717–720, förknippas med ett särskilt viktigt initiativ. Al-Bukhārī återger i en kapitelrubrik hans uppmaning till Abū Bakr ibn Ḥazm att söka efter profetens hadither och skriva ned dem, eftersom han fruktade att kunskapen skulle försvinna när de lärda dog. Initiativet visar att samlandet nu fick en bredare och mer organiserad form. I den klassiska historieskrivningen räknas Ibn Shihāb al-Zuhrī till de lärda som spelade en central roll i denna utveckling.⁸

Det är ändå missvisande att säga att hadither först började skrivas under ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz. Som vi redan har sett finns rapporter om kitāba och ṣaḥīfor från tidigare tid. Det nya var snarare omfattningen, samordningen och målet att föra samman material som var spritt hos olika lärare. Påståendet att al-Zuhrī var ”den förste som samlade hadith” bör därför förstås inom ramen för denna större, organiserade fas, inte som ett påstående om att ingen före honom hade skrivit eller samlat något.

TASHNĪF: NÄR MATERIALET FÅR EN PLAN

Tadwīn besvarar främst frågan: Vilket material kan samlas och bevaras? Tashnīf ställer nästa fråga: Hur ska materialet ordnas så att det går att hitta och använda? När antalet rapporter och förmedlingsvägar växte blev ordningen en vetenskaplig nödvändighet.

En del verk ordnades efter ämnen. Mālik al-Muwatta’ placerar exempelvis hadither, följeslagaruttalanden och rättslig praxis under juridiska rubriker. De stora muṣannaf-verken av ‘Abd al-Razzāq och Ibn Abī Shayba följer också ämnesordning och innehåller både profetiska hadither och rapporter från tidiga generationer. Andra

⁸ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb Kayfa yuqbaḍ al-‘ilm. Uppgiften om brevet står i kapitelrubriken; al-Bukhārī återger därefter en förmedlingskedja via ‘Abd Allāh b. Dīnār som leder fram till orden om de lärdas bortgång.

verk ordnades efter den följeslagare som hade förmedlat hadithen. Aḥmad ibn Ḥanbals al-Musnad är det mest kända exemplet på denna plan.⁹

Bokens ordningsprincip avgör inte i sig om varje enskild rapport är autentisk. Ordet musnad kan beskriva en boktyp, medan ṣaḥīḥ, ḥasan och ḍa‘īf beskriver bedömningar av rapporter. Ett muṣannaf kan medvetet bevara material med olika styrka, eftersom jämförelsen mellan olika versioner också kräver att svagare vägar finns tillgängliga.

Kom ihåg: Boktyp och tillförlitlighetsgrad är två olika klassificeringsaxlar. En titel som Musnad eller Muṣannaf är inte ett samlat kvalitetsomdöme om hela innehållet.

FRÅN HÄNDELSE TILL BOK

Följande schema förenklar en process som i verkligheten kunde se olika ut. Det viktiga är att varje steg väcker särskilda frågor för den som granskar materialet.

Steg	Vad som sker
1. Mottagande	En följeslagare hör ett uttalande eller bevittnar en handling.
2. Bevarande	Uppgiften bevaras genom ḥifẓ, kitāba eller båda tillsammans.
3. Undervisning	Uppgiften förmedlas vidare i undervisningen; samtidigt bevaras kunskapen om vem som tog emot den från vem.
4. Samlande	Flera anteckningar och förmedlingsvägar förs samman genom tadwīn.
5. Ordande	Materialet görs sökbart genom taṣnīf och kan sedan jämföras och granskas.

EN KÄLLKRITISK PAUS

När vi hänvisar till en primärkälla måste vi precisera vad källan faktiskt är. Ṣaḥīḥ al-Bukhārī och Ṣaḥīḥ Muslim är primära hadithverk för de rapporter de innehåller, men de sammanställdes efter de händelser som rapporterna beskriver. En sådan rapport består av en hadithtext (matn) och en förmedlingskedja (isnad). Kedjan gör det möjligt att granska uppgiften om hur rapporten tidigare har förmedlats. Källan är alltså inte ett stenografiskt protokoll från profetens tid.

Samma försiktighet gäller handskrifter. Datumet för den äldsta bevarade handskriften är inte automatiskt datumet då innehållet först formulerades, men en sen handskrift är inte heller i sig bevis för att innehållet skapades sent. Textens

⁹ Se som primära exempel Mālik b. Anas, al-Muwatta‘; ‘Abd al-Razzāq al-Ṣan‘ānī och Ibn Abī Shayba, vars verk båda bär titeln al-Muṣannaf; samt Aḥmad b. Ḥanbal, al-Musnad.

förmedlingshistoria, parallella versioner, citat i andra verk och handskriftsvittnen måste bedömas tillsammans. Därför anger den här boken både det klassiska verket och, när det behövs, hur uppgiften har bevarats.

EN VANLIG MISSUPPFATTNING

Påståendet ”hadither skrevs först tvåhundra år senare”: De verk som senare kom att ingå i den sunnitiska hadithkanon sammanställdes framför allt under 200-talet efter hijra. Deras kanoniska ställning växte fram senare. Detta betyder inte att allt material dessförinnan endast var muntligt. Källorna beskriver tidig kitāba, mindre ṣaḥīfor och en organiserad tawdīn före dessa verk. Det motsatta påståendet är också fel: de senare samlingarna fanns inte som färdiga böcker under profetens livstid.

SAMMANFATTNING

- Ḥifẓ och kitāba fungerade sida vid sida som former för bevarande.
- Rapporter om återhållsamhet och tillåtelse visar att inställningen till nedskrivning varierade med situation och tid.
- En ṣaḥīfa var en mindre, tidig skriftlig samling av hadither, inte nödvändigtvis en bok i modern mening.
- Tawdīn betyder att spritt material samlas i större skriftliga helheter; ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz’s initiativ markerar en organiserad fas, inte början på all nedskrivning av hadither.
- Taṣnīf betyder att materialet ordnas efter en plan, exempelvis ämnen eller följeslagare.
- Primärkälla, rapportens påstådda tid och den bevarade handskriftens tid måste hållas isär.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är skillnaden mellan kitāba, tawdīn och taṣnīf?
2. Varför räcker rapporten om att inte skriva ned annat än Koranen inte ensam för att beskriva all hadithskrift under profetens livstid?
3. Vad visar rapporterna om ‘Abd Allāh ibn ‘Amr och Abū Shāh?
4. Vad var nytt med ‘Umar ibn ‘Abd al-‘Azīz’s initiativ, och vad var inte nytt?
5. Varför innebär en boktitel som Musnad eller Muṣannaf inte att allt innehåll har samma tillförlitlighetsgrad?
6. Vilken skillnad finns mellan en tidig tillskrivning och en tidig bevarad autograf?

KÄLLOR TILL AVSNITT 2

Primärkällor

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm: bāb Kitābat al-‘ilm, nr 111–113; dessutom nr 2434 och 6880; bāb Kayfa yuqbaḍ al-‘ilm.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Zuhd wa-l-raqā’iq, nr 3004.

Abū Dāwūd, al-Sunan, Kitāb al-‘ilm, bāb fī kitābat al-‘ilm, nr 3646.

al-Khaṭīb al-Baghḍādī, Taqyīd al-‘ilm, utg. Yūsuf al-‘Ishsh, Damaskus: al-Ma’had al-Faransī, 1949.

Hammām b. Munabbih, Ṣaḥīfat Hammām b. Munabbih, utg. Muḥammad Ḥamīdullāh, Majallat al-Majma‘ al-‘Ilmī al-‘Arabī 28 (Damaskus, 1953), s. 96–111.

Mālik b. Anas, al-Muwatta‘; ‘Abd al-Razzāq al-Ṣan‘ānī, al-Muṣannaf; Ibn Abī Shayba, al-Muṣannaf; Aḥmad b. Ḥanbal, al-Musnad.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 19–32.

Abdullah Aydın, ”Hadislerin Korunması ve Kayıt Altına Alınması”, i Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 31–51.

Salahattin Polat, ”Hadislerin Tasnifi ve Temel Hadis Kitapları”, i Hadis Tarihi ve Usulü, s. 53–77.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi’l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 187–194.

Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, İstanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Hadithnumren följer den vanligaste moderna numreringen. Där numreringen kan variera anges även bok och kapitel.

3. ATT TA EMOT OCH FÖRA VIDARE HADITHER

Avsnitt 3 · Taḥammul, adā' och förmedlingsformerna

En hadith fördes inte bara från en person till en annan. De lärda angav också hur den hade tagits emot: genom att lyssna, läsa inför en lärare, få ett uttryckligt tillstånd eller ta emot materialet i skrift. Skillnaden mellan dessa sätt blev viktig när en förmedlingskedja skulle granskas.

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara skillnaden mellan taḥammul och adā'
- beskriva de åtta klassiska formerna för mottagande och vidareförmedling
- förklara varför formerna inte utgör en enkel och enhälligt fastställd rangordning
- känna igen vanliga förmedlingsord i en isnad
- visa vad uttryck som sami'tu, ḥaddathanā och 'an kan säga och vad de inte bevisar ensamma.

TVÅ STEG I VARJE FÖRMEDLING

Mottagandet av hadither kallas *taḥammul al-ḥadīth* (تحمل الحديث). Det är det stadium där en elev tar emot materialet från en lärare genom en bestämd metod och bevarar det. När eleven senare för materialet vidare till någon annan sker *adā' al-ḥadīth* (أداء الحديث) – vidareförmedlingen av det som tidigare har tagits emot.

Samma person är alltså elev i förhållande till sin lärare och kan senare vara lärare i förhållande till nästa förmedlare. Isnaden registrerar inte bara vem som förmedlade från vem. Förmedlingsorden kan också ge upplysningar om hur förbindelsen såg ut.

LÄRARE återger, läser upp eller ger ett uttryckligt tillstånd	→	ELEV tar emot och bevarar materialet genom taḥammul	→	NÄSTA ELEV tar senare emot materialet när den förrre gör adā'
---	---	--	---	---

Grundregel: Taḥammul visar hur materialet togs emot. Adā' visar hur det fördes vidare och hur öppet förmedlingssättet angavs. Inget av stegen innebär i sig att varje hadith i materialet automatiskt är ṣaḥīḥ.

ÅTTA FORMER – MEN INGEN ENKEL STEGE

I den klassiska hadithlitteraturen sammanfördes mottagandet och vidareförmedlingen under åtta huvudformer: *samāʿ*, *qirāʾa* eller *ʿarḍ*, *ijāza*, *munāwala*, *mukātaba*, *iʿlām*, *waṣiyya* och *wijāda*. Qāḍī ʿIyāḍ och Ibn al-Ṣalāḥ hör till de författare som behandlar dem systematiskt. Själva undervisningssätten är äldre än denna färdiga terminologi. Den åttadelade ordningen är därför en klassisk systematisering av undervisningsformer som hade vuxit fram över tid.¹⁰

Former med direkt gemensam kontroll står i regel starkare än former där eleven bara får tillgång till en bok. Men det finns ingen enhälligt fastställd skala från ett till åtta. Även frågan om *samāʿ* eller *qirāʾa* ska rangordnas högst har besvarats olika. Tabellen visar huvuddragen utan att göra skillnaderna mer entydiga än källorna tillåter.

Metod	Vad som sker	Kontroll, tillstånd och tydligt uttryck
<i>samāʿ</i> سماع	Läraren återger hadithen ur minnet eller ur sin bok, och eleven lyssnar direkt.	Läraren är närvarande. Vanliga uttryck är <i>samīʿtu</i> och <i>ḥaddathanī/ḥaddathanā</i> .
<i>qirāʾa</i> / <i>ʿarḍ</i> قراءة / عرض	Eleven, eller någon annan, läser upp materialet inför läraren, som följer läsningen och rättar vid behov.	Läraren kontrollerar uppläsningen. Exempel: <i>qaraʿtu ʿalā fulān</i> eller <i>qurīʿa ʿalayhi wa-anā asmaʿ</i> .
<i>ijāza</i> إجازة	Läraren ger en bestämd person tillstånd att vidareförmedla ett angivet verk eller vissa hadither från honom.	Ingen uppläsning behöver ha skett vid tillfället. Den tydligaste formen är <i>ajāzanī fulān</i> . Tillståndet är inte ett äkthetsintyg för varje hadith.
<i>munāwala</i> مناولة	Läraren lämnar över eller visar sitt kontrollerade exemplar för eleven.	Starkast när överlämnandet förenas med <i>ijāza</i> . Utan uttryckligt tillstånd är giltigheten omstridd. Exempel: <i>nāwalanī fulān</i> .
<i>mukātaba</i> / <i>kitāba</i> مكاتبة / كتابة	Läraren skriver, eller låter skriva, hadither och sänder dem till en elev på samma eller en annan ort.	Ett uttryckligt tillstånd gör formen klarare. Exempel: <i>kataba ilayya fulān</i> . Detta är inte samma sak som allmän <i>kitāba</i> , nedskrivning av hadither.
<i>iʿlām</i> إعلام	Läraren upplyser eleven om att en viss bok eller hadith hör till det som läraren själv förmedlar.	Något uttryckligt tillstånd ges inte. Formen är omstridd. En öppen formulering är <i>aʿlamanī shaykhī</i> .
<i>waṣiyya</i> وصية	Läraren anförtror sina böcker åt någon inför död eller resa.	Att få boken innebär inte automatiskt rätt att återge den som direkt förmedlad. Exempel: <i>awṣā ilayya fulān</i> .

¹⁰ Qāḍī ʿIyāḍ, *al-Ilmāʿ ilā maʿrifat uṣūl al-riwāya wa-taqyīd al-samāʿ*, utg. al-Sayyid Aḥmad Ṣaqr, Kairo/Tunis: Dār al-Turāth/al-Maktaba al-ʿAtīqa, 1970, avsnittet om åtta former; Ibn al-Ṣalāḥ, *ʿUlūm al-ḥadīth*, utg. Nūr al-Dīn ʿItr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Muʿaššir, 1406/1986, *al-nawʿ al-rābiʿ wa-l-ʿishrūn*.

Metod	Vad som sker	Kontroll, tillstånd och tydligt uttryck
<i>wijāda</i> وجادة	En person finner hadither i en skrift vars handstil eller upphov han kan identifiera, utan att ha hört dem av författaren.	Varken direkt undervisning eller ijāza finns. Källan anges öppet: wajadtu bi-khaṭṭi fulān. Formen gör inte texten automatiskt påhittad.

DIREKT UNDERVISNING: SAMĀ‘ OCH QIRĀ’A

Vid samā‘ talar eller läser läraren, medan eleven lyssnar. Läraren kan återge hadithen ur minnet eller läsa ur sin kontrollerade bok. Eleven kan anteckna, men själva formen avgörs av det direkta hörandet. Därför är sami‘tu – ”jag hörde” – ett särskilt tydligt uttryck.

Vid qirā’a är riktningen den omvända: eleven eller en annan deltagare läser upp texten, och läraren följer läsningen, bekräftar den och rättar vid behov. När texten på detta sätt läggs fram inför läraren kallas formen också ‘arḍ. Al-Bukhārī gav frågan en egen kapitelrubrik och återgav bland annat Ḍimām ibn Tha‘labas frågor till profeten som ett tidigt exempel som lärda använde för att motivera uppläsning inför en auktoritet.¹¹

Båda formerna ger utrymme för gemensam kontroll. En del lärda satte samā‘ högst, andra likställde qirā’a med samā‘ och några föredrog qirā’a eftersom läraren då kunde följa elevens exemplar. Skillnaden bör därför beskrivas som en klassisk meningsskiljaktighet, inte som en enkel regel som alla följde.¹²

TILLSTÅND OCH SKRIFT: IJĀZA, MUNĀWALA OCH MUKĀTABĀ

Ijāza betyder här ett tillstånd att vidareförmäda. Den klaraste formen är att en namngiven lärare ger en bestämd elev rätt att förmäda ett angivet verk eller vissa hadither från honom. Ett sådant tillstånd visar inte att eleven nödvändigtvis har läst hela verket tillsammans med läraren, och det är inte ett utlåtande om att varje rapport i verket är autentisk. Därför är ijāza inte samma sak som en modern examen eller ett allmänt kompetensbevis.

Munāwala innebär att läraren lämnar över eller visar en kontrollerad skrift. När läraren samtidigt ger ijāza förenas tillgången till texten med ett uttryckligt tillstånd

¹¹ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb al-qirā’a wa-l-‘arḍ ‘alā al-muḥaddith, nr 63. I kapitelrubriken återges även uttalanden från al-Ḥasan al-Baṣrī, Sufyān al-Thawrī och Mālik om uppläsning inför läraren.

¹² Se diskussionerna om samā‘ och qirā’a hos al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, Hyderabad: Dā‘irat al-Ma‘ārif al-‘Uthmāniyya, 1357/1938; Qāḍī ‘Iyāḍ, al-Ilmā’, avsnitten al-ḍarb al-awwal och al-ḍarb al-thānī.

att föra den vidare. Ett rent överlämnande utan tillstånd har däremot bedömts olika. Ibn al-Ṣalāḥ skiljer noggrant mellan formerna och redovisar även de mer omstridda typerna av ijāza och munāwala.¹³

Vid mukātaba skriver läraren, eller låter skriva, material som sänds till en elev. Här måste två liknande ord hållas isär. Kitāba i föregående avsnitt betecknade nedskrivning av hadither i allmänhet. Mukātaba är däremot en särskild förmedlingsform mellan en lärare och en mottagare. Al-Bukhārī samlade rapporter om överlämnade skrifter och brev under en kapitelrubrik om munāwala och lärdas skriftliga sändningar till andra orter. Breven visar att sådana förmedlingsformer användes tidigt; den senare åttadelade terminologin systematiserar dem.¹⁴

Tre saker som måste skiljas: Att äga en bok, att få tillstånd att förmedla den och att ha läst den tillsammans med en lärare är tre skilda uppgifter. En isnad eller en handskriftsanteckning måste visa vilken av dem som faktiskt görs gällande.

NÄR GEMENSAM KONTROLL ELLER TYDLIGT TILLSTÅND SAKNAS

Vid i‘lām berättar läraren att en viss bok eller hadith hör till hans förmedlade material, men ger inget uttryckligt tillstånd. Vissa klassiska lärda godtog att eleven återgav uppgiften med en öppen formulering; andra ansåg att enbart information inte gav rätt att förmedla. I‘lām bör därför inte beskrivas som odiskutabelt giltig eller odiskutabelt ogiltig.

Waṣiyya innebär att en lärare anförtroar sina böcker åt någon inför död eller resa. Mottagaren kan därmed få själva exemplaret, men inte automatiskt rätten att säga att läraren har berättat innehållet för honom. Ägande och förmedlingstillstånd är inte samma sak.

Vid wijāda finner en person en skrift i en handstil som han kan identifiera. Han har varken hört texten av författaren eller fått ijāza. Därför ska han inte använda ett uttryck som påstår direkt hörande. Han kan i stället säga: wajadtu bi-khaṭṭi fulān – ”jag fann i X:s handskrift”. Wijāda ger inte i sig en sammanhängande muntlig isnad,

¹³ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-rābi‘ wa-l-‘ishrūn, den tredje och fjärde formen: ijāza och munāwala. Han skiljer mellan bestämda och obestämda tillstånd samt mellan munāwala med och utan ijāza.

¹⁴ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, bāb mā yudhkar fī al-munāwala wa-kitāb ahl al-‘ilm bi-l-‘ilm ilā al-buldān, nr 64–65; jfr al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya, kapitlet om munāwala och mukātaba.

men fyndet blir inte automatiskt värdelöst eller påhittat. Det är ett skriftligt vittnesbörd vars ursprung och text måste granskas.¹⁵

FÖRMEDLINGSORDEN I ISNADEN

Hadithlärda nöjde sig inte med att rada upp namn. Mellan namnen placerade de ord som kunde visa hur nästa led hade tagit emot materialet. Dessa ord fungerar ungefär som uppgifter om förmedlingssättet. De är en del av den information som ska granskas, inte dekorativa formuleringar.

Den första hadithen i Ṣaḥīḥ al-Bukhārī är ett tydligt exempel. I den förkortade isnaden nedan förekommer ḥaddathanā tre gånger, därefter akhbaranī och till sist flera uttryck för direkt hörande.

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ... قَالَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ... قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ... قَالَ أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ
إِبْرَاهِيمَ... أَنَّهُ سَمِعَ عَلْقَمَةَ... يَقُولُ سَمِعْتُ عُمَرَ... قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

Förkortad återgivning av isnaden till den första hadithen i Ṣaḥīḥ al-Bukhārī. Namnen är bevarade, medan delar av deras fullständiga namn har utelämnats med tre punkter.

Al-Bukhārī säger först att al-Ḥumaydī ”återgav för oss”. Al-Ḥumaydī använder samma uttryck om Sufyān, och Sufyān om Yahyā ibn Sa‘īd. Yahyā säger sedan att Muḥammad ibn Ibrāhīm ”meddelade mig”. Längre upp i kedjan står att Muḥammad hörde ‘Alqama, att ‘Alqama hörde ‘Umar och att ‘Umar hörde Guds sändebud. Isnaden visar därmed flera språkliga former inom samma kedja.¹⁶

Arabisk form	Naturlig svensk återgivning	Vad formen visar
<i>sami‘tu</i>	jag hörde	En uttrycklig uppgift om direkt hörande.
<i>ḥaddathanī / ḥaddathanā</i>	han återgav för mig / för oss	Förknippas ofta med samā‘, men bruket måste kontrolleras hos den aktuella förmedlaren.
<i>akhbaranī / akhbaranā</i>	han meddelade mig / oss	Används senare ofta vid qirā‘a, men kunde också användas bredare.
<i>anba‘anī / anba‘anā</i>	han förmedlade till mig / oss	Kunde i senare miljöer knytas till ijāza; betydelsen kan variera över tid.
<i>qara‘tu ‘alā fulān</i>	jag läste upp inför X	Anger qirā‘a inför en namngiven lärare.

¹⁵ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-rābi‘ wa-l-‘ishrūn, den sjätte till åttonde formen: i‘lām, waṣiyya och wijāda; Qāḍī ‘Iyāḍ, al-Ilmā‘, motsvarande avsnitt. Båda redovisar meningsskiljaktigheter och kräver att den använda formen anges öppet.

¹⁶ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb bad‘ al-waḥy, nr 1. Den fullständiga isnaden börjar med al-Ḥumaydī ‘Abd Allāh b. al-Zubayr och går via Sufyān, Yahyā b. Sa‘īd al-Anṣārī, Muḥammad b. Ibrāhīm al-Taymī, ‘Alqama b. Waqqāṣ och ‘Umar b. al-Khaṭṭāb till profeten.

Arabisk form	Naturlig svensk återgivning	Vad formen visar
<i>ajāzanī fulān</i>	X gav mig tillstånd	Anger ijāza, inte nödvändigtvis att hela verket har lästs tillsammans.
<i>‘an fulān</i>	från X / via X	Anger en förmedlingsrelation men inte uttryckligen hur materialet togs emot.

VAD ORDEN VISAR – OCH INTE VISAR

Det är frestande att läsa förmedlingsorden som en tidlös kod: ḥaddathanā skulle då alltid betyda samā‘, akhbaranā alltid qirā‘a och anba‘anā alltid ijāza. Källorna visar en mer varierad bild. I äldre och regionalt skilda miljöer kunde orden användas överlappande. Senare blev vissa skillnader vanligare, men även då måste den enskilde förmedlarens språkbruk kontrolleras. Al-Khaṭīb al-Baghdādī behandlar uttryckligen skillnaderna mellan ḥaddathanā, akhbaranā och anba‘anā, medan al-Bukhārī i sin kapitelrubrik om qirā‘a återger lärda som godtog ḥaddathanā även efter uppläsning inför läraren.¹⁷

Uttrycket ‘an – ”från” eller ”via” – är ännu mindre bestämt. Det anger att en förmedlingsrelation görs gällande men säger inte uttryckligen om materialet hördes, lästes upp eller togs emot på något annat sätt. Därför räcker ‘an inte ensamt för att bevisa direkt hörande. Det gör inte heller kedjan automatiskt bruten. Samtidighet, möjlighet till möte, faktisk kontakt och eventuell tādīs måste undersökas. Dessa frågor behandlas närmare i avsnittet om sammanhängande och brutna isnader.

Se förmedlingsordet som en ledtråd: Fråga inte bara vad ordet brukar betyda i en lärobok. Fråga också hur den aktuella förmedlaren använder det, om läraren och eleven kunde mötas och om andra kedjor förklarar förbindelsen tydligare.

FÖRDJUPNING: KAN ETT BARN TA EMOT HADITH?

De klassiska reglerna skiljer mellan tidpunkten för taḥammul och tidpunkten för adā‘. Ett barn kan ha uppfattat och bevarat en händelse och senare, som vuxen och kvalificerad förmedlare, återge den. Al-Bukhārī placerade därför Maḥmūd ibn al-Rabī‘ s minne från fem års ålder under rubriken ”När är ett barns hörande giltigt?”.¹⁷

¹⁷ al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, avsnitten om skillnaden mellan ḥaddathanā, akhbaranā och anba‘anā; al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘ilm, kapitelrubriken före nr 63, där qirā‘a inför läraren och användningen av ḥaddathanā diskuteras.

Exemplet anger ett historiskt fall, inte en universell femårsgräns. Ibn al-Ṣalāḥ betonar i stället barnets förmåga att förstå tilltal och svar.¹⁸

På samma sätt kan en person ha tagit emot material före sin konversion till islam och förmedla det senare efter att ha blivit muslim, om mottagandet verkligen kan beläggas och materialet har bevarats tillförlitligt. Kraven vid mottagandet och kraven när någon uppträder som godtagbar förmedlare är alltså inte helt identiska.

ATT TA EMOT ÄR OCKSÅ ATT BEVARA

En korrekt undervisningssituation räcker inte om materialet sedan blandas ihop, glöms bort eller förändras i en okontrollerad bok. Den som gör *adā'* måste kunna föra vidare det han faktiskt tog emot. Därför hör *taḥammul* samman med *ḍabt*: tillförlitligt bevarande i minnet eller i en skyddad och kontrollerad bok. Al-Khaṭīb och Ibn al-Ṣalāḥ behandlar inte bara mottagningsättet utan också hur kunskapen ska bevaras fram till vidareförmedlingen.¹⁹

Detta knyter samman avsnitt 2 och 3. Skrift och minne är hjälpmedel, medan lärarens kontroll, jämförelser mellan exemplar och tydliga uppgifter om förmedlingsättet gör det möjligt att bedöma hur materialet har rört sig. Ingen enskild metod ersätter den samlade granskningen av förmedlaren, isnadens samband och själva texten.

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- *Ijāza* är ett förmedlingstillstånd, inte en modern akademisk examen och inte ett äkthetsintyg för varje *ḥadīth* i ett verk.
- *Munāwala* och *waṣiyya* innebär tillgång till en skrift; tillgång och förmedlingsrätt måste ändå skiljas åt.
- *Wijāda* betyder inte att texten är uppdiktad. Formen saknar direkt hörande och tillstånd, vilket måste sägas öppet.
- '*An* visar inte i sig vilken mottagningsform som användes.
- *Kitāba* är den allmänna nedskrivningen av *ḥadīth*er; *mukātaba* är en bestämd skriftlig förmedling från lärare till mottagare.
- De åtta formerna är inte en enhälligt beslutad ranglista, och en giltig mottagningsform gör inte automatiskt *ḥadīth*en *ṣaḥīḥ*.

¹⁸ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, *Kitāb al-ʿilm*, *bāb matā yaṣīḥḥu samāʿ al-ṣaghīr*, nr 77; Ibn al-Ṣalāḥ, '*Ulūm al-ḥadīth*, al-naw' al-rābi' wa-l-'*ishrūn*, inledningen om barns mottagande. Ibn al-Ṣalāḥ avvisar en mekanisk åldersgräns och knyter bedömningen till barnets förståelse.

¹⁹ al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī 'ilm al-riwāya, kapitlet om villkor för mottagande, bevarande och vidareförmedling; Ibn al-Ṣalāḥ, '*Ulūm al-ḥadīth*, al-naw' al-rābi' wa-l-'*ishrūn*, där mottagningsätten behandlas tillsammans med *ṣifat ḍabṭhi*, hur materialet ska bevaras tillförlitligt.

SAMMANFATTNING

- Taḥammul är mottagandet av en hadith; adā' är den senare vidareförmedlingen.
- Samā' och qirā'a/ʿarḍ bygger på direkt undervisning och gemensam kontroll.
- Ijāza, munāwala och mukātaba kombinerar tillstånd, skrift och överföring på olika sätt.
- I'lām, waṣiyya och wijāda saknar antingen uttryckligt tillstånd eller direkt gemensam kontroll och har därför bedömts mer olika.
- Förmedlingsord ger viktig information, men deras användning varierade mellan perioder, regioner och lärda.
- Mottagningsätt, bevarande, förmedlarens tillförlitlighet, isnadens samband och textens innehåll måste granskas tillsammans.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är skillnaden mellan taḥammul och adā'?
2. Hur skiljer sig samā' från qirā'a/ʿarḍ?
3. Varför är en ijāza inte samma sak som att eleven har läst hela boken inför läraren?
4. Vad tillför en ijāza när den förenas med munāwala?
5. Varför ska mukātaba inte blandas ihop med kitāba i allmänhet?
6. Hur bör en person formulera sig när han bara har funnit texten genom wijāda?
7. Vad visar uttrycket 'an, och vad visar det inte?
8. Vilka ytterligare frågor måste ställas även när mottagningsformen är tydlig?

KÄLLOR TILL AVSNITT 3

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1; Kitāb al-ʿilm, bāb al-qirā'a wa-l-ʿarḍ ʿalā al-muḥaddith, nr 63; bāb mā yudhkar fī al-munāwala wa-kitāb ahl al-ʿilm bi-l-ʿilm ilā al-buldān, nr 64–65; bāb matā yaṣiḥḥu samā' al-ṣaḡhīr, nr 77.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ʿUlūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ʿItr, Damaskus: Dār al-Fikr; Beirut: Dār al-Fikr al-Muʾaṣṣir, 1406/1986, särskilt al-naw' al-rābi' wa-l-ʿishrūn.

al-Khaṭīb al-Baḡhdādī, al-Kifāya fī ʿilm al-riwāya, Hyderabad: Dā'irat al-Ma'ārif al-ʿUthmāniyya, 1357/1938, kapitlet om samā', ʿarḍ, förmedlingsord, ijāza, munāwala och mukātaba.

Qāḍī ʿIyāḍ, al-Ilmā' ilā ma'rifat uṣūl al-riwāya wa-taqyīd al-samā', utg. al-Sayyid Aḥmad Ṣaqr, Kairo/Tunis: Dār al-Turāth/al-Maktaba al-ʿAtīqa, 1970, avsnittet om åtta former för mottagande och förmedling.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 59–72.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi'l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 177–187 och 193–194.

Ahmet Yücel, "Hadis Öğrenim ve Öğretim Yöntemleri", i Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 169–184.

Abdullah Aydınli, Hadis Istılahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Förmedlingsordens tekniska användning varierar mellan perioder och lärda.

Därför behålls de arabiska formerna i analysen även när en naturlig svensk återgivning ges.

DEL II · FÖRMEDLARE, SPRIDNING OCH ISNAD

4. HUR BEDÖMS EN FÖRMEDLARE?

Avsnitt 4 · ‘Adāla, ḍabt och al-jarḥ wa-l-ta‘dīl

En obruten isnad visar vilka personer en rapport har passerat genom. Den visar däremot inte hur noggrant var och en bevarade och återgav den. Därför frågade hadithlärdarna inte bara vem som hade berättat, utan också hur väl personen var känd, hur hans eller hennes versioner stämde med andra versioner och om förmågan hade förändrats över tid. I inledningen till Ṣaḥīḥ Muslim återger Ibn Sīrīn att man efter en period av inre konflikter började fråga mer uttryckligt efter förmedlarna: ”Namnge era män för oss.” Uttalandet beskriver en skärpt och mer systematisk kontroll, inte att all granskning plötsligt började vid en enda tidpunkt.²⁰

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara skillnaden mellan ‘adāla och ḍabt
- skilja mellan precision i minnet och precision i en bevarad bok
- förklara vad omdömena thiqa och ṣadūq betyder utan att göra dem absoluta
- skilja mellan majhūl, mubham och mukhtaliṭ
- beskriva jarḥ och ta‘dīl som källkritiska expertbedömningar
- visa varför ett omdöme om en förmedlare inte ensamt avgör en hadiths status.

TVÅ GRUNDFRÅGOR: ‘ADĀLA OCH ḌABT

‘*Adāla* (العدالة) betecknar förmedlarens moraliska och religiösa integritet i rollen som bärare av en rapport. *Ḍabt* (الضبط) betecknar precisionen i att ta emot, bevara och återge materialet. De två kraven svarar på olika frågor och måste därför hållas isär.

I den klassiska sunnitiska haditheorin förutsatte ‘adāla bland annat att den som förde materialet vidare som auktoritet var muslim, myndig och vid sina sinnens fulla bruk samt inte känd för medveten lögn eller ett öppet handlande som allvarligt

²⁰ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, Ibn Sīrīns uttalande: lam yakūnū yas‘alūna ‘an al-isnād... (ofta numrerat som inledning nr 27; intern numrering 26). Jfr Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-ḥādī wa-l-sittūn, om kunskapen om tillförlitliga och svaga förmedlare.

undergrävde förtroendet. Det betyder inte syndfrihet. Det betyder inte heller att varje kritiker måste tycka om personen eller dela alla hans eller hennes uppfattningar. Bedömningen gäller om personen kunde anförtros en religiös rapport.

Ḍabṭ gäller en annan risk: en ärlig människa kan minnas fel, blanda ihop namn eller läsa ur en skadad bok. Omvänt visar ett gott minne inte i sig att någon är sanningsenlig. Redan al-Shāfi‘ī skiljer i al-Risāla mellan sanningsenlighet, förståelse och förmågan att bevara det som återges. Ibn al-Ṣalāḥ sammanfattar senare huvudkraven som ‘adāla och ḍabṭ.²¹

‘ADĀLA Kan personen anförtros en religiös rapport? Integritet och ansvar	+	ḌABṬ Kan rapporten bevaras och återges korrekt? Precision i minne eller skrift	+	RĀWĪN båda sidorna bedöms innan återgivningen kan användas
---	---	--	---	---

Viktigt: Ärlighet och precision är inte samma sak. En brist i minnet är inte en anklagelse om lögn, och ett gott minne är inte ett bevis på moralisk integritet.

PRECISION I MINNET OCH I SKRIFTEN

Ḍabṭ al-ṣadr (ضبط الصدر) är ett tillförlitligt bevarande i minnet. *Ḍabṭ al-kitāb*

(ضبط الكتاب) är ett tillförlitligt skriftligt bevarande: ett kontrollerat exemplar

skyddas mot tillägg, bortfall och sammanblandning fram till vidareförmedlingen.

En förmedlare kunde alltså vara stark när han läste ur sin kontrollerade bok men svagare när han återgav fritt ur minnet. Det motsatta kunde också förekomma.

Därför räckte det inte att veta att en bok fanns. Man behövde fråga vilket exemplar som användes, om det hade jämförts med lärarens original och om det hade förvarats så att ingen kunde ändra exemplaret obemärkt.²²

HUR PRÖVADES PRECISIONEN?

Ḍabṭ fastställdes inte bara genom allmänna lovord. En central metod var att jämföra en persons återgivningar med versioner från förmedlare som redan var kända för noggrannhet. Ibn al-Ṣalāḥ förklarar att överensstämmelse i de flesta fall och

²¹ al-Shāfi‘ī, al-Risāla, utg. Aḥmad Muḥammad Shākir, Kairo: Maktabat al-Ḥalabī, 1358/1940, avsnittet om khabar al-khāṣṣa, s. 369–372; Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-thālith wa-l-‘ishrūn, inledningen om att en godtagbar förmedlare ska vara ‘adl och ḍābiṭ.

²² Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 23, om den som återger ur minnet respektive ur en skyddad bok; jfr al-naw‘ 25 om hadithens nedskrivning och bokens textkontroll; al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, kapitlen om bevarande, bokkontroll och villkor för vidareförmedling.

sällsynta avvikelser talar för *ḍabt*, medan många avvikelser visar att precisionen är bristfällig.²³

Pedagogiskt exempel: Tre elever återger samma lärares material. Maryams versioner stämmer nästan alltid med de två andras, medan Yūsuf ofta byter plats på namn och sammanför skilda texter. Jämförelsen bevisar inte att majoriteten alltid har rätt, men den visar var en närmare kontroll behövs.

I praktiken kunde granskningen omfatta flera frågor:

- Stämmer återgivningen med andra vägar från samma lärare?
- Gäller styrkan förmedlarens alla återgivningar eller bara material från en viss lärare?
- Återger personen ur minnet eller ur ett bevarat exemplar?
- Har personen rättat kända misstag när de har påpekats?
- Förändrades minnet eller bokordningen under en senare period?

VAD BETYDER THIQA OCH ŞADŪQ?

En *rāwī* som i regel uppfyller kraven på både *‘adāla* och *ḍabt* kan beskrivas som *thiqa*, tillförlitlig. Det betyder inte ofelbar. Även en *thiqa* kan göra ett enstaka misstag, och just den aktuella återgivningen måste fortfarande jämföras med andra vägar.

Şadūq framhäver sanningsenlighet. I en vanlig rangordning ligger termen under *thiqa* därför att den inte ensam uttrycker samma grad av precision. Ibn Abī Ḥātim skriver att en *thiqa* eller *mutqin* hör till dem vars hadither kan användas som bevis, medan en *şadūq* hör till dem vars material skrivs ned och undersöks. Men orden är inte ett tidlöst poängsystem. Deras exakta tyngd kan variera mellan kritiker och verk.²⁴

Term	Enkel betydelse	Vad termen inte ensam visar
thiqa ثقة	En förmedlare vars integritet och precision i regel bedöms som tillförlitliga.	Att varje enskild återgivning är felfri eller automatiskt <i>ṣaḥiḥ</i> .
şadūq صدوق	Sanningsenlig; precisionen kan behöva prövas närmare mot andra versioner.	Att personen är lögnare – eller att termen alltid har exakt samma nivå hos alla kritiker.

²³ Ibn al-Şalāḥ, *‘Ulūm al-ḥadīth*, al-naw‘ 23, den andra frågan: en *rāwī*s *ḍabt* prövas genom att hans återgivningar jämförs med kända och noggranna förmedlares versioner.

²⁴ Ibn Abī Ḥātim al-Rāzī, *al-Jarḥ wa-l-ta‘dīl*, Beirut: Dār Iḥyā’ al-Turāth al-‘Arabī, 1952, al-Taqdima, Bāb marātib al-ruwāt; Ibn al-Şalāḥ, *‘Ulūm al-ḥadīth*, al-naw‘ 23, den femtonde frågan, där orden *thiqa*, *mutqin*, *şadūq* och andra uttryck ordnas men även olikheter mellan kritikers språkbruk noteras.

Term	Enkel betydelse	Vad termen inte ensam visar
majhūl مجهول	Otillräckligt känd som förmedlare, även om namnet kan vara känt.	Att personen har bevisats vara oärlig.
mubham مبهم	Inte namngiven i kedjan eller texten, till exempel ”en man”.	Att termen är identisk med majhūl.
mukhtaliṭ مختلط	En förmedlare vars precision försämrades under en senare period.	Att alla återgivningar från hela livet har samma status.

NÄR KUNSKAPEN INTE RÄCKER

En majhūl förmedlare är otillräckligt känd i rollen som rawī. Namnet kan stå i isnaden, men uppgifterna om personens lärare, elever, integritet eller precision räcker inte för en säker bedömning. Majhūl betyder därför inte ”bevisad lögnare”. Det betyder att kunskapsläget är otillräckligt.

Mubham betyder däremot att namnet inte anges: kedjan kan till exempel säga ”en man berättade för mig”. Om den namnlösa personen finns i isnaden kan länken inte bedömas förrän identiteten har klarlagts. Om en ospecificerad person bara nämns inne i själva berättelsen behöver det däremot inte påverka isnadens samband.

Fördjupning: två former av majhūl

I senare läroboksterminologi skiljs ofta majhūl al-‘ayn från majhūl al-ḥāl eller mastūr. I det första fallet är personen som förmedlare bara känd genom en enda elev och saknar en tillräcklig expertbedömning. I det andra fallet är personen mer identifierbar, men hans eller hennes tillförlitlighet har inte kunnat fastställas. Att två personer återger från en rawī kan minska oklarheten om identiteten; det bevisar inte automatiskt ‘adāla och ḍabt.²⁵

NÄR PRECISIONEN FÖRÄNDRAS

En människas förmåga kan förändras. Ålderdom, sjukdom, synförlust eller förlorade böcker kunde göra att en tidigare noggrann förmedlare började blanda samman material. En sådan senare sammanblandning kallas ikhtilāt, och personen kan beskrivas som mukhtaliṭ. Bristande minnesprecision kallas sū’ al-ḥifẓ. Om bristen uppstod först senare blir tidpunkten avgörande.

²⁵ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw’ 23, den åttonde frågan om majhūl, samt al-naw’ 59 om namnlösa personer; al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya, kapitlet dhikr al-majhūl wa-mā bihi tartafī ‘u ‘anhu al-jahāla.

Ibn al-Ṣalāḥ behandlar därför de förmedlare som blandade samman sitt material under livets senare del som en egen kategori. Återgivningar som mottogs före förändringen kan bedömas separat från dem som mottogs efter den. Om tidpunkten inte kan bestämmas krävs försiktighet och stöd från andra vägar.²⁶

FÖRE FÖRÄNDRINGEN	FÖRÄNDRINGEN	EFTER / OKLAR TID
Materialet kan bedömas utifrån den tidigare, stabila perioden.	Minne, syn eller bokordning försämrats. Tidpunkten måste beläggas.	Senare material godtas inte utan vidare. Vid oklar tid krävs försiktighet och stöd.

Tidsfrågan kan ändra bedömningen: Fråga inte bara vem eleven hörde. Fråga också när eleven hörde och om lärarens minne eller bok var stabilt vid just den tiden.

JARḤ OCH TA‘DĪL: KRITISK BEDÖMNING

Jarḥ (الجرح) är en sakkunnig negativ bedömning som visar en relevant brist i ‘adāla eller ḍabt. *Ta‘dīl* (التعديل) är en positiv bedömning av förmedlarens tillförlitlighet.

Tillsammans bildar de ett område som kallas *al-jarḥ wa-l-ta‘dīl* (الجرح والتعديل).

Jarḥ är inte ett personangrepp och ta‘dīl är inte allmänt beröm. Båda gäller förmedlingens tillförlitlighet. Kritiken kunde därför handla om ärlighet, men också om återkommande sammanblandningar, en skadad bok eller en särskild period i livet. Muslim samlade i sin inledning uttalanden om att man ska ta material från kända och tillförlitliga förmedlare. Ibn al-Ṣalāḥ betonar samtidigt att kritikern måste vara varsam, kontrollera sina uppgifter och undvika att oskyldiga skadas av obefogade omdömen.²⁷

VAD UNDERSÖKTE KRITIKERNA?

- förmedlarens identitet, lärare, elever, födelse- och dödsår
- om ett påstått möte eller en undervisningsrelation var möjlig
- hur återgivningarna stämde med andra elevers versioner
- om styrkan var knuten till en viss lärare, bok eller period
- vilka ord tidigare kritiker använde och vad just de brukade mena med dem

²⁶ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-thānī wa-l-sittūn: ma‘rifat man khallaṭa fī ākhir ‘umrihi min al-thiqāt. Han skiljer uttryckligen mellan material som togs emot före och efter sammanblandningen.

²⁷ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, rapporterna om att förmedling tas från kända och tillförlitliga personer; Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 61, om kritikens nödvändighet och kritikerns skyldighet att vara noggrann och återhållsam.

Resultatet blev inte bara en lista över goda och dåliga människor. Samma rāwī kunde vara stark i materialet från en viss lärare men svagare från en annan. Han kunde vara noggrann ur sin bok men osäker ur minnet. En bedömning måste därför ha rätt räckvidd.

NÄR OMDÖMEN SKILJER SIG

Kritiker kunde komma till olika slutsatser. De hade tillgång till olika material, använde ibland samma ord på olika sätt och kunde vara mer stränga eller mer försiktiga än varandra. Därför måste ett omdöme alltid läsas tillsammans med kritikerns språkbruk, den angivna orsaken och de konkreta återgivningarna.

Ibn al-Ṣalāḥ återger en vanlig regel: när en positiv och en negativ bedömning står mot varandra ges en förklarad jarḥ ofta företräde, eftersom den kan avslöja en brist som den som gjorde den positiva bedömningen inte kände till. Regeln får inte förkortas till ”det negativa vinner alltid”. Man måste först fråga om kritiken är sakligt motiverad, om kritikern behärskar området, om omdömet gäller hela förmedlarens verksamhet och om det finns tecken på partiskhet eller en personlig konflikt.²⁸

Läs omdömet i sitt sammanhang: ”Thiqa”, ”ṣadūq” och ”ḍa‘īf” är expertord, inte automatiska betyg på hela personen eller varje hadith han eller hon har förmedlat.

ETT OMDÖME AVGÖR INTE HADITHENS HELA STATUS

Rāwīkritiken är en viktig del av hadithgranskningen, men den ersätter inte resten. Även om alla förmedlare i en kedja i allmänhet är thiqa måste man undersöka om kedjan verkligen är sammanhängande, om en starkare version motsäger återgivningen och om det finns en dold brist i isnaden eller texten.

På samma sätt är ”svag” inte samma sak som ”påhittad”. En rapport kan bli svag därför att en ärlig förmedlare hade bristande minne, därför att en person är otillräckligt känd eller därför att en länk saknas. Orsaken måste anges så exakt som möjligt.

²⁸ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw’ 23, särskilt den tredje och femte frågan om förklarad jarḥ och motstridiga omdömen; al-naw’ 61 varnar samtidigt för kritik som bygger på fel, vrede eller personliga motsättningar.

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- ‘Adāla handlar om integritet; ḍabt handlar om precision. De är två skilda krav.
- Thiqa betyder tillförlitlig, inte ofelbar.
- Ṣadūq betyder sanningsenlig men ger inte ensam ett slutligt betyg på varje återgivning.
- Majhūl betyder otillräckligt känd; mubham betyder att namnet inte anges.
- Mukhtaliḥ beskriver en senare försämring. Tidigare och senare material måste skiljas åt.
- Jarḥ kan gälla minnet eller boken utan att personen anklagas för lögn.
- Ett omdöme om en rāwī är inte automatiskt en fullständig dom över hadithen.

SAMMANFATTNING

- En förmedlare bedöms både utifrån ‘adāla och utifrån ḍabt.
- Ḍabt kan bygga på tillförlitligt minne eller på ett skyddat och kontrollerat exemplar.
- Precision provas bland annat genom jämförelse med andra vägar och versioner.
- Thiqa och ṣadūq är graderade expertomdömen vars innebörd måste läsas i sitt sammanhang.
- Majhūl och mubham beskriver olika slags kunskapsluckor.
- Vid ikhtilāḥ måste material före och efter förändringen skiljas åt.
- Jarḥ och ta‘dīl är källkritiska bedömningar, inte personangrepp eller allmänna lovord.
- Rāwīkritik måste förenas med granskning av kedjans samband och själva återgivningen.

KONTROLLFRÅGOR

1. Varför räcker en obruten isnad inte ensam för att bedöma en hadith?
2. Vad är skillnaden mellan ‘adāla och ḍabt?
3. Hur skiljer sig ḍabt al-ṣadr från ḍabt al-kitāb?
4. Hur kunde jämförelser mellan flera versioner visa en förmedlares precision?
5. Vad betyder thiqa, och vad bevisar termen inte ensam?
6. Hur skiljer sig majhūl från mubham?
7. Varför är tidpunkten viktig när en förmedlare har blivit mukhtaliḥ?
8. Vad är skillnaden mellan jarḥ och ta‘dīl?
9. Vilka frågor bör ställas när två kritiker bedömer samma rāwī olika?
10. Vilka delar av hadithgranskningen återstår efter att förmedlarna har bedömts?

KÄLLOR TILL AVSNITT 4

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Shāfi‘ī, al-Risāla, utg. Aḥmad Muḥammad Shākir, Kairo: Maktabat al-Ḥalabī, 1358/1940, avsnittet om khabar al-khāṣṣa, s. 369–372.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, avsnittet om isnaden och tillförlitliga förmedlare, särskilt Ibn Sīrīns uttalande som börjar lam yakūnū yas‘alūna ‘an al-isnād.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ‘Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir, 1406/1986, al-naw‘ 23, 59, 61 och 62.

al-Khaṭīb al-Baghādādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, Hyderabad: Dā‘irat al-Ma‘ārif al-‘Uthmāniyya, 1357/1938, kapitlet om villkoren för en godtagbar förmedlare, ‘adāla, majhūl samt jarḥ och ta‘dīl.

Ibn Abī Ḥātim al-Rāzī, al-Jarḥ wa-l-ta‘dīl, Beirut: Dār Iḥyā’ al-Turāth al-‘Arabī, 1952, al-Taqdima, Bāb marātib al-ruwāt, om graderade omdömesord.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 44–56.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi’l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 49–52, 135–141, 163–173 och 246–247.

Emin Aşıkutlu, ”Râvî”, i Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 145–164.

Emin Aşıkutlu, Hadiste Ricâl Tenkidi: Cerh ve Ta‘dîl İlmi, Istanbul: İFAV, 1997.

Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Kritikers ord måste läsas i deras historiska och språkliga sammanhang. Därför behålls de arabiska termerna bredvid de svenska förklaringarna.

5. HUR MÅNGA VÄGAR HAR EN HADITH?

Avsnitt 5 · Mutawātir, āḥād och antalet förmedlare i varje led

En isnad kan vara lång utan att ha många förmedlingsvägar. Om fem personer står efter varandra och var och en bara återger från en enda lärare, finns det fortfarande bara en förmedlare i varje led. När hadithlärda talar om mutawātir, mashhūr, ‘azīz och gharīb räknar de därför inte bara alla namn i kedjan. De undersöker hur många skilda förmedlare som finns sida vid sida i varje led.²⁹

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara skillnaden mellan mutawātir och āḥād
- visa varför āḥād inte betyder att en rapport bara har en förmedlare
- använda det smalaste förmedlarledet för att skilja mashhūr, ‘azīz och gharīb
- skilja tekniskt mashhūr från en berättelse som bara är allmänt känd
- förklara skillnaden mellan tawātur i ordalydelsen och i innebörden
- visa varför antalet vägar inte ensamt avgör om en hadith är ṣaḥīḥ, ḥasan eller da‘īf.

TVÅ HUVUDGRUPPER: MUTAWĀTIR OCH ĀḤĀD

Mutawātir (متواتر) och *āḥād* (آحاد) beskriver hur brett en rapport har förmedlats. I

den indelning som används här är mutawātir den mångfaldigt förmedlade rapporten. Allt som inte når villkoren för tawātur hör till āḥād. Mashhūr, ‘azīz och gharīb är alltså tre former av āḥād.³⁰

ANTAL FÖRMEDLINGSVÄGAR			
MUTAWĀTIR	ĀḤĀD		
Mångfaldigt förmedlad متواتر	MASHHŪR minst tre i det smalaste ledet مشهور	‘AZĪZ två i det smalaste ledet عزيز	GHARĪB en i minst ett led غريب

Viktigt: Āḥād betyder inte ”en enda persons rapport”. En āḥād-rapport kan ha en, två, tre eller ännu fler förmedlare och ändå inte nå graden av tawātur.

²⁹ Ibn Hajar al-‘Asqalānī, Nukhbat al-fikar fī muṣṭalaḥ ahl al-athar, den inledande indelningen efter hur många vägar en rapport har; se även Nuzhat al-nazar, kommentaren till samma stycke.

³⁰ Ibn Hajar, Nukhbat al-fikar, inledningen: den första formen är mutawātir, därefter följer mashhūr, ‘azīz och gharīb; de tre senare räknas till āḥād. Terminologin följer denna sena standardindelning.

RÄKNA LED, INTE BARA NAMN

I detta avsnitt använder vi ordet förmedlarled för personer som står på samma nivå i ett isnadnät. Den arabiska termen ṭabaqa (طبقة) kan användas i denna betydelse. I

biografisk litteratur har ordet en bredare användning och kan beteckna en grupp personer som ligger nära varandra i tid, ålder och lärorelationer. Därför är förmedlarled ett praktiskt ord i våra scheman, inte en fullständig översättning av alla betydelser av ṭabaqa.

Tänk på skillnaden mellan en kö och flera parallella köer. Tio personer efter varandra bildar en lång kedja, men inte tio oberoende vägar. Flera personer på samma nivå kan däremot visa att rapporten har förmedlats genom parallella vägar. Det är bredden i varje led som denna indelning försöker beskriva.

En enkel kontrollfråga: Hur många skilda förmedlare finns i varje led – och var blir nätet som smalast?

VAD KRÄVS FÖR TAWĀTUR?

Mutawātir betyder inte bara ”många”. I den klassiska teorin måste rapporten i varje relevant led ha så många oberoende förmedlare att man normalt inte kan tänka sig att de gemensamt har hittat på uppgiften. Rapporten ska ytterst bygga på något som har uppfattats med sinnena, till exempel ”vi hörde” eller ”vi såg”. När villkoren verkligen är uppfyllda anses rapporten ge säker kunskap.

Fyra frågor hjälper oss att känna igen teorin:

- Finns det en verklig mångfald av skilda förmedlare?
- Finns denna mångfald i varje relevant led, inte bara i den sista delen?
- Är en gemensam överenskommelse om en osann uppgift enligt vanlig bedömning utesluten?
- Bygger den första uppgiften på något som har hörts, setts eller på annat sätt uppfattats?

De klassiska böckerna nämner olika tal, bland annat fyra, tio, fyrtio och sjuttio. Inget av dessa tal blev en allmänt accepterad mekanisk gräns. Antalet måste bedömas tillsammans med oberoendet mellan vägarna, förmedlarleden och rapportens grund. Därför skriver vi inte ”tio förmedlare = mutawātir”.³¹

Räkning räcker inte: Ett stort antal sena kopior tar inte bort en ensam förmedlare långt tidigare i kedjan. Den tidiga flaskhalsen finns kvar.

³¹ al-Ghazālī, al-Mustaṣfā min ‘ilm al-uṣūl, Kitāb al-akhbār, diskussionen om tawātur och antalet förmedlare; Ibn Hajar, Nuzhat al-naẓar, den inledande diskussionen om mutawātir. Båda avvisar att ett enda bestämt tal ensamt skulle vara en allmän gräns.

TAWĀTUR I ORD OCH INNEBÖRD

Tawātur lafẓī (التواتر اللفظي) är tawātur i ordalydelsen: många vägar förmedlar en gemensam formulering eller en tydligt gemensam språklig kärna. Ett klassiskt exempel är varningen mot att medvetet tillskriva profeten en lögn. Det betyder inte att varje bevarad variant måste vara bokstavligen identisk i varje detalj.

Tawātur ma‘nawī (التواتر المعنوي) är tawātur i innebörden. Rapporterna kan handla om skilda tillfällen och ha olika ord, men de stöder en gemensam betydelse. De många berättelserna om att profeten lyfte händerna i du‘ā’ har ofta använts som exempel: situationerna varierar, medan den gemensamma innebörden är själva handlyftandet.³²

ĀḤĀD: ALLT SOM INTE NÅR TAWĀTUR

Āḥād är en samlingskategori. Ordet får inte översättas som om det alltid gällde en ensam förmedlare. En rapport kan ha många vägar och ändå vara āḥād om mångfalden inte finns i varje relevant led eller om de övriga villkoren för tawātur inte är uppfyllda.

Frågan om vilken kunskap en āḥād-rapport ger och hur den används i troslära och rättslära har diskuterats på olika sätt inom hadith, uṣūl al-fiqh och kalām. Den diskussionen ska inte blandas in i själva grunddefinitionen. Här betyder āḥād bara att rapporten inte når tawātur. Därefter måste varje rapport granskas närmare.³³

DET SMALASTE LEDET AVGÖR

För mashhūr, ‘azīz och gharīb tittar vi på nätets smalaste relevanta led. Om leden har fem, sju och fyra förmedlare är den smalaste bredden fyra. Om leden har fyra, två och sex är den smalaste bredden två. Om ett enda led bara har en förmedlare blir rapporten gharīb, även om den senare sprids genom många personer.

Exempel	Led 1	Led 2	Led 3	Benämning
A	5	7	4	mashhūr

³² al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘Ilm, Bāb ithm man kadhaba ‘alā al-Nabī; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, Bāb taghlīz al-kadhib ‘alā Rasūl Allāh; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 30, om tawātur i ordalydelsen och innebörden samt exemplet med händerna i du‘ā’.

³³ Ibn Ḥajar, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-nazar, avsnittet efter mutawātir, där mashhūr, ‘azīz och gharīb samlas under āḥād; al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fi ‘ilm al-riwāya, Bāb al-kalām fi al-akhbār wa-taqṣīmihā och de följande kapitlen om kunskap och handlande utifrån khabar al-wāḥid. Det finns flera klassiska ståndpunkter i frågan om āḥād-rapporters kunskapsvärde.

Exempel	Led 1	Led 2	Led 3	Benämning
B	4	2	6	‘azīz
C	6	1	12	gharīb

Schemat visar den senare indelning som Ibn Hajar använder. Antalet ensamt räcker inte för att fastställa tawātur eller autenticitet.

MASHHŪR OCH MUSTAFĪD

Mashhūr (مشهور) betyder spridd eller välkänd. Som teknisk term i den indelning vi följer betecknar den en āḥād-rapport med minst tre förmedlare i det smalaste relevanta ledet, utan att rapporten når tawātur.³⁴

Ordet används också i en vardagligare betydelse om en berättelse som är känd bland allmänheten eller inom en viss yrkesgrupp. En sådan utsaga kan ha många vägar, en enda väg eller sakna en känd isnad. Därför måste man fråga: menar författaren tekniskt mashhūr eller bara allmänt känd? Berömmelse är inte ett bevis på autenticitet.

Mustafīd (مستفيض) används av många som en synonym till mashhūr. Andra skiljer termerna åt, men inte alltid på samma sätt. Enligt en definition måste isnaden vara jämnare förgrenad både i början och i slutet. Eftersom definitionerna varierar använder vi inte mustafīd som en egen fast nivå i huvudschemat.³⁵

‘AZĪZ: TVÅ I DET SMALASTE LEDET

‘Azīz (عزيز) är i den sena standardindelningen en āḥād-rapport vars smalaste relevanta led har två förmedlare. Senare led kan vara bredare. Ordet ska inte översättas med ”stark”, eftersom det här beskriver antal, inte autenticitet.

Som klassiskt exempel nämns hadithen att en människa inte når trons fullhet förrän profeten är mer älskad än föräldrar, barn och andra människor. Den återges från både Anas ibn Mālik och Abū Hurayra. Från Anas förmedlas den bland annat av Qatāda och ‘Abd al-‘Azīz ibn Ṣuhayb, varefter vägarna blir fler. Exemplet visar

³⁴ Ibn al-Ṣalāh, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw’ al-thalāthūn, ma‘rifat al-mashhūr; Ibn Hajar, Nukhbat al-fikar, inledningen; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw’ 30. Verken skiljer teknisk spridning från det som bara är känt bland människor eller lärda.

³⁵ Ibn Hajar, Nuzhat al-naẓar, kommentaren till mashhūr och mustafīd; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw’ 30. Där återges både synonym användning och flera sätt att skilja termerna åt.

formen, men det är alltid den verkliga isnadbilden – inte bara ett känt namn – som måste kontrolleras.³⁶

GĤARĪB OCH FARD: EN ENSAM FÖRMEDLARE

GĤarĭb (غريب) betecknar en rapport som i minst ett relevant led bara har en förmedlare. Det betyder inte att innehållet är märkligt. Det betyder inte heller att rapporten automatiskt är svag.

Hadithen ”Handlingar bedöms efter avsikterna” är ett tydligt exempel. I de tidiga leden går den kända vägen genom en enda person i flera steg: från ‘Umar ibn al-Khaṭṭāb till ‘Alqama ibn Waqqāṣ, vidare till Muḥammad ibn Ibrāhīm al-Taymī och sedan till Yaḥyā ibn Sa‘īd al-Anṣārī. Först efter Yaḥyā spreds den genom många elever. Den är därför gĤarĭb i början, trots att den senare blev mycket spridd och räknas som ṣaḥīḥ.³⁷

Profeten	‘Umar	‘Alqama ibn Waqqāṣ	Muḥammad ibn Ibrāhīm	Yaḥyā ibn Sa‘īd	många elever
källa	1	1	1	1	många

Flaskhalsen försvinner inte: Många senare elever gör inte de tidigare ensamma leden till flera. Därför kan samma hadith vara tidigt gĤarĭb och senare mycket känd.

FÖRDJUPNING: FARD MUṬLAQ OCH FARD NISBĪ

Fard (فرد) och gĤarĭb används ofta med närliggande betydelser. I senare fackbruk används fard gärna för en absolut ensamförmedling, fard muṭlaq, där ensamheten finns nära isnadens ursprung. Fard nisbĪ är ensamhet i förhållande till något bestämt: exempelvis att bara en viss stads förmedlare, en viss elev eller en viss lärares krets återger rapporten på detta sätt. Skillnaden i ordbruk är inte helt enhetlig mellan alla författare.³⁸

³⁶ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, Bāb ḥubb al-rasūl min al-īmān; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, rapporterna om kärleken till profeten; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, avsnittet om ‘azīz.

³⁷ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Bad’ al-waḥy, nr 1; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Imāra, hadithen innamā al-a‘mālu bi-l-niyya; Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw’ 31, som använder rapporten för att visa hur en tidigt ensam väg senare kan bli vida spridd.

³⁸ Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, avsnittet om al-fard al-muṭlaq och al-fard al-nisbĪ; Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw’ 31, om gĤarĭb och ‘azīz.

ÖVERSIKT ÖVER FYRA TERMER

Term	Vad termen säger	Vad den inte säger
mashhūr مشهور	Minst tre förmedlare i det smalaste relevanta ledet, men inte tawātur.	Att rapporten är ṣaḥīḥ eller att den är känd bland allmänheten.
mustafīḍ مستفيد	Ofta ett annat ord för mashhūr; andra definitioner förekommer.	En fast, självständig nivå som alla böcker definierar likadant.
‘azīz عزيز	Det smalaste relevanta ledet består av två förmedlare.	Att rapporten är stark eller automatiskt ṣaḥīḥ.
gharīb / fard فرد / غريب	I minst ett relevant led finns bara en förmedlare.	Att rapporten är främmande, påhittad eller automatiskt svag.

ANTAL ÄR INTE SAMMA SOM KVALITET

Antalet förmedlingsvägar är inte samma sak som hadithens autenticitetsgrad. Mutawātir och āḥād svarar på en fråga om spridning. Ṣaḥīḥ, ḥasan och ḍa‘īf svarar på en annan fråga: om villkoren för godtagande är uppfyllda. Kedjans samband är dessutom en egen fråga.

Fråga	Exempel på svar	Bedömningsaxel
Hur brett har rapporten förmedlats?	mutawātir, mashhūr, ‘azīz, gharīb	antal vägar
Hänger kedjan samman?	muttaṣil, mursal, munqaṭi’ ...	isnadens samband
Uppfylls villkoren för godtagande?	ṣaḥīḥ, ḥasan, ḍa‘īf ...	samlad bedömning

En gharīb hadith kan alltså vara ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf. En tekniskt mashhūr rapport kan också vara ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf. På samma sätt är ‘azīz inte ett villkor för att en hadith ska vara ṣaḥīḥ. Ibn Ḥajar låter därför alla former av āḥād prövas vidare som maqbūl eller mardūd: godtagbara eller avvisade.³⁹

Ställ två frågor, inte en: 1. Hur brett har rapporten förmedlats? 2. Hur väl uppfyller den villkoren för att godtas?

³⁹ Ibn Ḥajar, Nukhbat al-fikar, övergången från indelningen mutawātir/āḥād till maqbūl/mardūd. Han framhåller också i Nuzhat al-naẓar att ‘azīz inte är ett villkor för ṣaḥīḥ. Jfr Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 31: gharīb förekommer både som ṣaḥīḥ och som icke-ṣaḥīḥ.

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- En lång isnad är inte samma sak som många parallella vägar.
- Āḥād betyder inte att rapporten bara har en förmedlare.
- Mashhūr som teknisk term är inte samma sak som en allmänt känd berättelse.
- Mustafīd har inte exakt samma definition hos alla författare.
- ‘Azīz betyder inte att rapporten automatiskt är stark eller ṣaḥīḥ.
- Gharīb betyder inte märklig, påhittad eller automatiskt svag.
- Ett stort antal sena vägar tar inte bort ett ensamt tidigt led.
- Det finns inget enda minimiantal för tawātur som alla lärda har enats om.
- Antal, kedjans samband och samlad autenticitetsbedömning är skilda frågor.

SAMMANFATTNING

- Mutawātir är en mångfaldigt förmedlad rapport som uppfyller flera villkor; ett stort tal ensamt räcker inte.
- Āḥād omfattar alla rapporter som inte når tawātur.
- I den använda indelningen är mashhūr, ‘azīz och gharīb former av āḥād.
- Det smalaste relevanta ledet styr om en āḥād-rapport kallas mashhūr, ‘azīz eller gharīb.
- Tekniskt mashhūr måste skiljas från en utsaga som bara är allmänt känd.
- Mustafīd används på flera sätt och får därför förklaras i sitt sammanhang.
- En tidigt ensam väg kan förbli gharīb även om rapporten senare förmedlas av många elever.
- Antalet vägar avgör inte ensamt om en hadith är ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf.

KONTROLLFRÅGOR

1. Varför kan en lång isnad ändå bestå av en enda förmedlingsväg?
2. Vilka huvudvillkor nämns för tawātur?
3. Varför använder boken inte ett fast minimiantal för mutawātir?
4. Vad är skillnaden mellan tawātur i ordalydelsen och i innebörden?
5. Varför betyder āḥād inte ”enpersonsrapport”?
6. Vilket led undersöker man först när man skiljer mashhūr, ‘azīz och gharīb?
7. Hur skiljer sig tekniskt mashhūr från en berättelse som bara är allmänt känd?
8. Vad är skillnaden mellan gharīb och ḍa‘īf?
9. Varför är avsiktshadithen fortfarande gharīb i sina tidiga led trots senare spridning?
10. Vilka tre skilda bedömningsaxlar visas i den sista tabellen?

KÄLLOR TILL AVSNITT 5

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Bad' al-wahy, hadithen innamā al-a' mālu bi-l-niyyāt; Kitāb al-Īmān, kapitlet om kärleken till profeten; Kitāb al-'Ilm, kapitlet om att medvetet tillskriva profeten en lögn.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, kapitlet om den stränga varningen mot att tillskriva Guds sändebud en lögn; Kitāb al-Imāra, hadithen innamā al-a' mālu bi-l-niyya.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, 'Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn 'Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu'āshir, 1406/1986, al-naw' 30 och 31.

Ibn Hajar al-'Asqalānī, Nukhbat al-fikar fī muṣṭalaḥ ahl al-athar och Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar, den inledande indelningen efter antalet vägar.

al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī 'ilm al-riwāya, kapitlet Bāb al-kalām fī al-akhbār wa-taqṣīmihā och Bāb dhikr ba'ḍ al-dalāl 'il 'alā ṣiḥḥat al-'amal bi-khabar al-wāḥid wa-wujūbih.

al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw' 30 och 31, om mutawātir, mashhūr, mustafīd, 'azīz och gharīb.

al-Ghazālī, al-Mustaṣfā min 'ilm al-uṣūl, Kitāb al-akhbār, avsnittet om tawātur och frågan om antalet förmedlare.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 86–88, 124–126 och 130–131.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi'l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 35–48 och 64.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 190–191, 206–210 och 220–227.

Ibn Hajar al-'Asqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärdas terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Norboda, 2020.

Abdullah Aydınli, Hadis İstilahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Huvudschemat följer Ibn Hajar's sena standardindelning. Äldre verk och andra ämnestraktioner kan använda vissa termer på ett annat sätt; sådana skillnader anges där de påverkar förståelsen.

6. VEM TILLSKRIVS RAPPORTEN?

Avsnitt 6 · Ḥadīth qudsī, marfū‘, mawqūf och maqtū‘

Två rapporter kan ha lika långa kedjor men ändå tillskrivas olika personer. I den ena återges profetens egna ord. I den andra stannar uppgiften hos en följeslagare. Därför frågar hadithlärdar inte bara om isnaden är sammanhängande, utan också vem rapportens innehåll tillskrivs. Termerna ḥadīth qudsī, marfū‘, mawqūf och maqtū‘ hjälper oss att skilja nivåerna åt. De säger däremot inte ensamma om rapporten är ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf.⁴⁰

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara vem innehållet i rapporter som kallas ḥadīth qudsī, marfū‘, mawqūf och maqtū‘ tillskrivs
- skilja en ḥadīth qudsī från Koranen
- känna igen qawlī, fi‘lī, taqrīrī och waṣfī som former av marfū‘
- förklara vad marfū‘ ḥukman betyder
- skilja maqtū‘ från munqaṭī‘
- visa varför tillskrivning, kedjans samband och autenticitet är olika frågor.

FYRA NIVÅER AV TILLSKRIVNING

Indelningen utgår från vem rapportens innehåll tillskrivs. Tillskrivs budskapet Gud genom profeten, profeten själv, en följeslagare eller en person i nästa generation? Tabellen visar huvudnivåerna.

Vem tillskrivs innehållet?	Term	Kort förklaring
Gud, återgivet genom profeten	ḥadīth qudsī حديث قدسي	Profeten återger ett budskap och tillskriver det uttryckligen Gud.
Profeten	marfū‘ مرفوع	Ett uttalande, en handling, ett godkännande eller en beskrivning tillskrivs profeten.
En följeslagare	mawqūf موقوف	Rapporten stannar hos en ṣaḥābī och förs inte uttryckligen vidare till profeten.

⁴⁰ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 6–8, om marfū‘, mawqūf och maqtū‘. Han klargör att marfū‘ och mawqūf kan förekomma med både sammanhängande och brutna kedjor; tillskrivning och isnadens samband är alltså skilda frågor.

Vem tillskrivs innehållet?	Term	Kort förklaring
En tābi‘ī eller, i bredare bruk, en senare auktoritet	maqtū‘ مقطوع	Rapporten tillskrivs generationen efter följeslagarna eller, i bredare bruk, någon senare.

Viktigt: Schemat visar tillskrivningens nivå. Det visar inte om isnaden är obruten och inte heller om rapporten är autentisk.

En ḥadīth qudsī når oss genom profeten och är därför också marfū‘ i själva förmedlingen. Den visas ändå på en egen rad, eftersom budskapet uttryckligen tillskrivs Gud. Raderna är alltså ett undervisningsschema, inte fyra kategorier som helt utesluter varandra.

HADĪTH QUDSĪ: FRÅN GUD GENOM PROFETEN

Ḥadīth qudsī (حديث قدسي) är en rapport där profeten återger ett budskap och uttryckligen tillskriver det Gud. Sådana rapporter inleds ofta med en formulering som ”Gud säger”. De når oss genom profeten och genom hadithernas vanliga förmedlingsvägar.

يا عبادي، إني حرمت الظلم على نفسي

”Mina tjänare! Jag har förbjudit orättvisa för Mig själv ...”

I Muslims *Ṣaḥīḥ* inleds rapporten med att Abū Dharr återger ett budskap som profeten i sin tur återger från Gud. Formen gör tillskrivningen tydlig. Ordet qudsī gör däremot inte varje sådan rapport automatiskt ṣaḥīḥ; varje isnad och text måste fortfarande granskas.⁴¹

HADĪTH QUDSĪ ÄR INTE KORANEN

En ḥadīth qudsī återger något från Gud, men den räknas inte som en koranvers. Den reciteras därför inte som Koran i ṣalāh och har inte Koranens särskilda textstatus. Korantexten har förmedlats genom tawātur, medan varje enskild qudsī-rapport bedöms enligt hadithkritikens vanliga regler. En sådan rapport kan alltså vara ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf; den kan också visa sig vara fabricerad (mawḍū‘).

⁴¹ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Birr wa-l-ṣila wa-l-ādāb, Bāb taḥrīm al-zulm, nr 2577: ‘an al-Nabī fīmā rawā ‘an Allāh ... yā ‘ibādī innī ḥarramtu al-zulma ‘alā nafsī. Formuleringen återges här i förkortad form.

Fråga	Koranen	Ḥadīth qudsī	Annan hadith
Hur presenteras innehållet?	Som Koranens uppenbarelse och recitation.	Profeten återger något från Gud.	Innehållet tillskrivs profeten eller en annan person.
Har det Koranens särskilda status?	Ja.	Nej.	Nej.
Hur granskas överföringen?	Korantexten har förmedlats genom tawātur.	Varje rapport granskas med hadithkritik.	Varje rapport granskas med hadithkritik.

En viktig reservation: Många läroböcker säger att innebörden är från Gud och ordalydelsen från profeten. Andra lärda uttrycker ordalydelsens ursprung på ett annat sätt. Därför definierar vi termen genom den uttryckliga tillskrivningen till Gud och genom att rapporten inte har Koranens särskilda status.⁴²

MARFŪ‘: TILLSKRIVET PROFETEN

Marfū‘ (مرفوع) är en rapport som tillskrivs profeten. Det kan vara ett uttalande, en handling, ett godkännande eller en beskrivning. Termen handlar om rapportens slutpunkt, inte om vägen dit. En marfū‘-rapport kan därför ha en obruten eller en bruten isnad, och den kan efter granskning vara ṣaḥīḥ, ḥasan eller ḍa‘īf.⁴³

Kom ihåg: Marfū‘ betyder ”tillskrivet Profeten”. Det betyder inte automatiskt muttaṣil, musnad eller ṣaḥīḥ.

FYRA FORMER AV MARFŪ‘

Form	Vad tillskrivs Profeten?	Hur kan rapporten börja?
qawli قولي	ett uttalande	”Profeten sade ...”

⁴² al-Jurjānī, Kitāb al-Ta‘rīfāt, uppslagsordet al-ḥadīth al-qudsī, återger den vanliga formuleringen att innebörden är från Gud och ordalydelsen från profeten. Jfr Ibn Taymiyya, Majmū‘ al-fatāwā, 18:157, för en annan formulering om vissa gudomliga rapporter. Huvuddefinitionen här bygger därför på uttrycklig tillskrivning till Gud och på skillnaden från Koranens särskilda status. Se även al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlû, s. 142–143, och Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usûlû, s. 203–204.

⁴³ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulûm al-ḥadīth, al-naw‘ al-sādis, ma‘rifat al-marfū‘; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om rapporter som tillskrivs profeten uttryckligen eller genom en rättslig bedömning.

Form	Vad tillskrivs Profeten?	Hur kan rapporten börja?
fi'li فعلي	en handling	"Jag såg Profeten göra ..."
taqrīrī تقرير	ett godkännande	"Det skedde med hans vetskap, och han invände inte."
waṣfī وصفي	en beskrivning av utseende eller karaktär	"Profeten beskrevs som ..."

Ett qawlī-exempel är profetens ord att en muslim är den från vars tunga och hand andra muslimer är trygga. Ett fi'li exempel är 'Ā'ishas berättelse om att profeten gärna började med höger sida när han tog på sig skor, kammade sig och renade sig. Ett taqrīrī exempel är att ḡabb, en ökenödda, åts i profetens närvaro. Han åt den inte själv, men förbjöd den inte. Ett waṣfī exempel är Anas ibn Mālīks beskrivning av profetens kroppsliga drag.⁴⁴

De äldre metodverken lyfter ofta fram uttalande, handling och godkännande som huvudformer. Många moderna läroböcker tydliggör beskrivningen, som redan ingår, genom att behandla den som en fjärde pedagogisk kategori: waṣfī.

Om taqrīr: Enbart tystnad är inte alltid ett godkännande. Det måste finnas skäl att anta att profeten kände till handlingen eller uttalandet och hade möjlighet att invända.

NÄR EN RAPPORT BEDÖMS SOM MARFŪ'

Ibland säger följeslagaren tydligt: "Guds sändebud sade", "jag såg Profeten göra" eller "detta gjordes i hans närvaro". Då är tillskrivningen uttrycklig. Men ibland nämns profeten inte direkt, samtidigt som formuleringen eller innehållet pekar mot en profetisk källa.

FÖRDJUPNING: MARFŪ' HUKMAN

Marfū' hukman (مرفوع حكما) betyder att rapporten behandlas som marfū' genom sin innebörd eller sitt sammanhang, även om följeslagaren inte uttryckligen säger "Profeten sade". Exempel är formuleringar som "vi blev befallda", "vi blev

⁴⁴ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, nr 10; Kitāb al-Wuḍū', Bāb al-tayammun fī al-wuḍū' wa-l-ghusl; Kitāb al-Dhabā'ih wa-l-ṣayd, Bāb al-ḡabb, nr 5537; Kitāb al-Manāqib, Bāb ṣifat al-Nabī, nr 3548. Paralleller finns i Muslim, al-Īmān, al-Ṭahāra, al-Ṣayd wa-l-dhabā'ih och al-Faḍā'il. Den äldre terminologin betonar ofta qawl, fi'l och taqrīr; waṣf rymts i den breda definitionen och görs tydligare som egen kategori i många moderna läroböcker.

förbjudna” eller ”det hör till sunna”. Även uppgifter om det fördolda som normalt inte kan grundas på egen bedömning kan få denna behandling.

Ett konkret exempel finns hos al-Bukhārī. Jābir säger: ”Vi brukade tillämpa ‘azl under Profetens tid medan Koranen uppenbarades.” Formuleringen knyter följeslagarnas handlande till profetens tid och används därför som ett exempel på indirekt raf‘. Detta är en sakkunnig bedömning, inte ett uttryckligt citat. Man undersöker också om uppgiften kan komma från följeslagarens egen slutsats eller från äldre berättartraditioner. Därför blir inte varje följeslagarord automatiskt marfū‘ hukman.⁴⁵

MAWQŪF: TILLSKRIVET EN FÖLJESLAGARE

Mawqūf (موقوف) är en rapport som tillskrivs en följeslagare och inte förs vidare till profeten, varken uttryckligen eller genom en tydlig indikator. Den kan återge följeslagarens ord, handling eller godkännande.

Al-Bukhārī återger till exempel ‘Alīs råd: ”Tala till människor om sådant de känner igen. Vill ni att Gud och Hans sändebud ska förnekas?” Orden tillskrivs ‘Alī själv och är därför mawqūf. Rapportens isnad kan granskas fram till ‘Alī, men själva benämningen mawqūf gör inte rådet till ett uttryckligt profetord.⁴⁶

Mawqūf betyder inte svag: En rapport kan ha en obruten och väl underbyggd kedja fram till en följeslagare och ändå vara mawqūf, eftersom innehållet stannar där.

MAQTŪ‘: TILLSKRIVET EN TĀBĪ‘

Maqtū‘ (مقطع) är en rapport som tillskrivs en tābī‘ī, alltså en person ur generationen efter följeslagarna. I vissa böcker används termen också om uttalanden från senare tidiga auktoriteter.

Ett känt exempel finns i Muslims inledning. Muḥammad ibn Sīrīn, som var tābī‘ī, säger att man först inte brukade fråga efter isnaden. Men när den inre konflikten (fitna) bröt ut började man enligt honom säga: ”Nämn era förmedlare för oss.”

⁴⁵ Ibn Ḥajar, *Nuzhat al-naẓar*, avsnittet om ṣarīḥ och ḥukmī raf‘: bland indikatorerna nämns vissa följeslagarformler och uppgifter som inte kan grundas på personlig bedömning, med de begränsningar som sammanhanget kräver. Jfr al-Suyūṭī, *Tadrīb al-rāwī*, al-naw‘ 6. För exemplet, se al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Nikāḥ, nr 5208–5209: kunnā na‘zilu ‘alā ‘ahd al-Nabī wa-l-Qur‘ānu yanzil.

⁴⁶ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-‘Ilm, Bāb man khaṣṣa bi-l-‘ilm qawman dūna qawmin karāhiyata an lā yafhamū, ‘Alīs uttalande ḥaddithū al-nāsa bi-mā ya‘rifūn. Detta är ett uttalande av en följeslagare och därmed ett tydligt mawqūf-exempel.

Uttalandet beskriver en tidig kontrollpraxis, men det tillskrivs Ibn Sīrīn och är därför maqtū‘.⁴⁷

MAQTŪ‘ ÄR INTE MUNQAṬI‘

Orden liknar varandra, men de besvarar två olika frågor. Maqtū‘ anger vem innehållet tillskrivs. Munqaṭi‘ anger att en länk saknas i isnaden.

Term	Vilken fråga besvaras?	Exempel
maqtū‘ مقطع	Vem tillskrivs innehållet?	Rapporten stannar hos en tābi‘ī.
munqaṭi‘ منقطع	Hänger isnaden samman?	En länk saknas någonstans i kedjan.

En maqtū‘ rapport kan alltså ha en helt sammanhängande kedja fram till en tābi‘ī. Omvänt kan en rapport vara marfū‘ till profeten men samtidigt munqaṭi‘ därför att en länk saknas på vägen. Denna skillnad framhålls uttryckligen redan i den klassiska terminologin.⁴⁸

SAMMA RAPPORT KAN FÅ FLERA ETIKETTER

Hadithtermerna bildar inte en enda rangordning. De beskriver olika sidor av samma rapport. En bestämd rapport kan samtidigt vara marfū‘, āḥād, mutṭaṣil och ṣaḥīḥ. Ett annat marfū‘ material kan vara mursal och ḍa‘īf. Därför måste vi alltid fråga vilken egenskap en term beskriver.

Fråga	Exempel på svar	Bedömningsaxel
Vem tillskrivs innehållet?	marfū‘, mawqūf, maqtū‘	tillskrivning
Hur brett har rapporten förmedlats?	mutawātir, mashhūr, ‘azīz, gharīb	antal vägar
Hänger kedjan samman?	mutṭaṣil, mursal, munqaṭi‘ ...	isnadens samband
Uppfylls villkoren för godtagande?	ṣaḥīḥ, ḥasan, ḍa‘īf ...	samlad bedömning

⁴⁷ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, kapitlet om att isnaden hör till religionen, Ibn Sīrīns uttalande lam yakūnū yas‘alūna ‘an al-isnād ... Ibn Sīrīn var tābi‘ī; uttalandet är därför maqtū‘.

⁴⁸ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-thāmin, ma‘rifat al-maqtū‘, där termen uttryckligen skiljs från munqaṭi‘. Den förra gäller tillskrivningens slutpunkt, den senare kedjans avbrott.

Fyra frågor: Vem tillskrivs innehållet? Hur många vägar finns? Hänger isnaden samman? Uppfylls villkoren för godtagande?⁴⁹

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- Ḥadīth qudsī är inte en del av Koranen.
- Qudsī betyder inte att rapporten automatiskt är ṣaḥīḥ.
- Marfū‘ betyder inte automatiskt muttaṣil, musnad eller ṣaḥīḥ.
- Mawqūf betyder inte automatiskt svag.
- Maqtū‘ anger tillskrivning och får inte blandas ihop med munqaṭi‘, som anger en bruten kedja.
- Inte varje ord av en följeslagare är marfū‘ ḥukman.
- Inte varje tystnad i profetens närhet är automatiskt taqrīr.
- Waṣfī kan beskriva både yttre egenskaper och karaktär.

SAMMANFATTNING

- Ḥadīth qudsī återger ett budskap som profeten uttryckligen tillskriver Gud, men rapporten är inte Koran.
- Marfū‘ är ett uttalande, en handling, ett godkännande eller en beskrivning som tillskrivs profeten.
- Marfū‘ ḥukman är en indirekt tillskrivning som grundas på formulering eller innehåll.
- Mawqūf stannar hos en följeslagare.
- Maqtū‘ stannar hos en tābi‘ī eller, i bredare bruk, en senare auktoritet.
- Maqtū‘ och munqaṭi‘ är två skilda termer.
- Tillskrivning, antal vägar, isnadens samband och autenticitet är olika bedömningsaxlar.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vilken fråga besvarar termerna marfū‘, mawqūf och maqtū‘?
2. Vad skiljer en ḥadīth qudsī från Koranen?
3. Varför kan en qudsī-rapport vara svag?
4. Vilka fyra former av marfū‘ har behandlats?
5. Vad krävs för att profetens tystnad ska kunna förstås som taqrīr?
6. Vad betyder marfū‘ ḥukman?
7. Varför är inte varje följeslagarord marfū‘ ḥukman?

⁴⁹ Ibn Hajar, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-nazar: verkets ordning skiljer mellan antalet vägar, tillskrivningens nivå, isnadens samband och den senare bedömningen maqbūl/mardūd. En rapport kan därför bära flera benämningar samtidigt, eftersom de beskriver olika egenskaper.

8. Vad är skillnaden mellan mawqūf och maqtū'?
9. Vad är skillnaden mellan maqtū' och munqaṭi'?
10. Hur kan samma rapport samtidigt vara marfū', āḥād, mutṭaṣil och ṣaḥīḥ?

KÄLLOR TILL AVSNITT 6

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ: Kitāb al-Īmān, nr 10; Kitāb al-Wuḍū', kapitlet om att börja med höger sida; Kitāb al-ʿIlm, nr 127; Kitāb al-Dhabā'ih wa-l-ṣayd, nr 5537; Kitāb al-Manāqib, nr 3548; Kitāb al-Nikāḥ, nr 5208–5209.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ: al-Muqaddima, Ibn Sīrīns uttalande om isnad; Kitāb al-Īmān, rapporten om den muslim vars tunga och hand andra är trygga; Kitāb al-Ṭahāra, rapporten om höger sida; Kitāb al-Ṣayd wa-l-dhabā'ih, rapporten om ḍabb; Kitāb al-Faḍā'il, Anas beskrivning; Kitāb al-Birr wa-l-ṣila wa-l-ādāb, nr 2577.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, 'Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn 'Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu'āṣir, 1406/1986, al-naw' 6, 7 och 8.

Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Nukhbat al-fikar fī muṣṭalaḥ ahl al-athar och Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar, avsnitten om tillskrivning till profeten, följeslagare och tābi'in samt uttrycklig och indirekt raf'.

al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw' 6–8, om marfū', mawqūf och maqtū'.

al-Jurjānī, Kitāb al-Ta'rīfāt, uppslagsordet al-ḥadīth al-qudsī; Ibn Taymiyya, Majmū' al-fatāwā, 18:157, som exempel på att ordalydelsens ursprung har uttryckts på olika sätt.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 115–116 och 118–119.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi'l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 142–150.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 203–205.

Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärda terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Norboda, 2020.

Abdullah Aydınli, Hadis İstılahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Benämningarna i detta avsnitt anger i första hand vem rapportens innehåll tillskrivs. Äldre verk kan använda vissa ord bredare, och indirekt raf' måste alltid bedömas i sitt sammanhang.

7. ÄR KEDJAN OBRUTEN?

Avsnitt 7 · Muttaṣil, mursal och andra former av avbrott

En isnad består inte bara av en rad namn. Varje person måste också kunna ha tagit emot rapporten från den lärare som anges. Levde de samtidigt? Mötte de varandra? Finns det en tydlig uppgift om hörande, eller används en formulering som lämnar frågan öppen? När hadithlärda granskar isnadens samband försöker de avgöra om varje länk är på plats eller om någon saknas – öppet eller dolt.⁵⁰

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara vad en sammanhängande isnad är
- skilja muttaṣil från mursal, mu‘allaq, mu‘ḍal och munqaṭi‘
- visa var en synlig lucka finns i ett enkelt isnadschema
- förklara vad tādliṣ och mursal khafi innebär
- skilja mudallis, mudallas och tādliṣ från varandra
- förklara varför en obruten kedja inte automatiskt gör rapporten ṣaḥiḥ.

VAD BETYDER SAMBAND?

Ittiṣāl (اتصال) betyder samband eller kontinuitet. När en isnad är sammanhängande har varje förmedlare tagit emot rapporten från sin närmaste källa i kedjan genom en erkänd form av överföring. Motsatsen är *inqiṭā‘* (انقطاع): att en länk saknas eller inte kan visas.

Att två personer levde samtidigt visar bara att ett möte kan ha varit möjligt. Det bevisar inte att de verkligen möttes eller att just denna rapport förmedlades mellan dem. Därför granskas både namn, tider, resor och de ord som används i isnaden.

EN SAMMANHÄNGANDE ISNAD					
Samlare →	lärare A →	lärare B →	tābi‘ī →	ṣaḥābī →	Profeten

Pilen betyder här "äterger från". I en verklig undersökning måste varje länk kontrolleras.

⁵⁰ Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar, avsnittet om bortfall (saqt) i isnaden; Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 5 och 9–12. Verken skiljer mellan synliga och dolda former av avbrott.

MUTTAṢIL OCH MAWṢŪL: VARJE LÄNK ÄR PÅ PLATS

Muttaṣil (متصل) beskriver en kedja där varje förmedlare har tagit emot rapporten från sin närmaste källa i kedjan genom en erkänd överföringsform, ända fram till kedjans slutpunkt. *Mawṣūl* (موصول) används oftast som ett annat ord för samma sak.

Muttaṣil säger inget om vem slutpunkten är. En rapport kan vara muttaṣil fram till profeten och då samtidigt marfū'. Den kan också vara muttaṣil fram till en följeslagare och samtidigt mawqūf. Kedjans samband och innehållets tillskrivning är två olika frågor.⁵¹

Avsiktshadithen som vi mötte i avsnitt 5 står hos al-Bukhārī med en full kedja från samlaren via sex namngivna förmedlare till 'Umar och vidare till profeten. Där är vägen både muttaṣil och marfū'. Att rapporten dessutom bedöms som ṣaḥīḥ bygger på den fortsatta granskningen, inte bara på att namnen hänger samman.

Viktigt: En obruten isnad är inte automatiskt ṣaḥīḥ. Förmedlarnas tillförlitlighet, avvikelser och dolda brister måste fortfarande granskas.

FÖRDJUPNING: MUSNAD

I en vanlig senare definition är en musnad-rapport marfū' och till synes muttaṣil: kedjan når profeten genom en följeslagare utan synligt avbrott. Ordet "till synes" lämnar utrymme för en dold brist som ännu inte har upptäckts. Definitionerna har dock varierat. Dessutom kan Musnad med stor bokstav beteckna en bok där rapporterna ordnas efter följeslagarnas namn. Ett bokslag och en egenskap hos en rapport får inte blandas ihop.⁵²

NÄR EN LÄNK SAKNAS

Hadithlärdarna gav olika namn åt en avbruten isnad beroende på var luckan finns och hur många länkar som saknas. I schemat betyder S samlare, T tābiṭ, Ṣ följeslagare och P profeten. Hakparentesen visar det som inte syns i kedjan.

⁵¹ Ibn al-Ṣalāḥ, 'Ulūm al-ḥadīth, al-naw' al-khāmis, ma'rifat al-muttaṣil; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw' 5. Muttaṣil kan utan tillägg sluta hos profeten eller en följeslagare; för en senare slutpunkt preciseras ofta "muttaṣil till X". Termen anger samband, inte slutpunkt. För avsiktshadithens fulla kedja, se al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Bad' al-wahy, nr 1.

⁵² Ibn al-Ṣalāḥ, 'Ulūm al-ḥadīth, al-naw' al-rābi', ma'rifat al-musnad, och al-naw' 5; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, avsnittet om musnad. Ibn Ḥajar beskriver en marfū'-rapport från en följeslagare med en isnad som till synes är sammanhängande. Musnad som boktyp är en annan användning av samma ord.

Term	Förenklat schema	Var finns luckan?	Kärna
muttaṣil متصل	$S \rightarrow A \rightarrow B \rightarrow T \rightarrow \S \rightarrow P$	ingen lucka	varje länk är på plats
mursal مرسل	$S \rightarrow A \rightarrow T \rightarrow [\dots] \rightarrow P$	före profeten	en tābi'ī går direkt till profeten
mu'allaq معلق	$S \rightarrow [\dots] \rightarrow B \rightarrow T \rightarrow \S \rightarrow P$	på samlarens sida	en eller flera samlarnära länkar i följd utelämnas
mu'dal معضل	$S \rightarrow A \rightarrow [B + C] \rightarrow D \rightarrow P$	var som helst i kedjan	minst två länkar i följd saknas
munqaṭi' منقطع	$S \rightarrow A \rightarrow [B] \rightarrow C \rightarrow \dots$	på annan plats	ett annat slags öppet avbrott

Läs schemat försiktigt: Det visar den synliga formen. En fullständig väg kan ibland finnas i en annan källa, och en synligt enkel lucka kan dölja mer än en utelämnad person.

MURSAL: EN TĀBI'Ī GÅR DIREKT TILL PROFETEN

Mursal (مرسل) är i den vanliga hadithdefinitionen en rapport där en tābi'ī säger

”Profeten sade” eller återger en profetisk handling utan att nämna den följeslagare som står mellan dem. Minst länken till följeslagaren saknas; ibland kan ytterligare en person också vara utelämnad.

Ett tydligt exempel finns i Mālik's al-Muwaṭṭa'. Mālik återger via 'Abd al-Raḥmān ibn Ḥarmala från Sa'īd ibn al-Musayyab, som var tābi'ī och här förmedlar en rapport om kvälls- och gryningsbönen direkt från profeten. Ingen följeslagare nämns. Mursal ska inte blandas ihop med maqtū': mursalrapporten tillskriver profeten innehållet men har en bruten väg dit, medan en maqtū' rapport stannar hos en tābi'ī.⁵³

Bedömningen varierar: Mursal är en avbruten kedja i hadithkritikens grundschema. Hur en sådan rapport kan stödjas eller användas har bedömts olika av hadithlärda och rättslärda. Därför betyder mursal inte ”värdelös”.

⁵³ Ibn al-Ṣalāḥ, 'Ulūm al-ḥadīth, al-naw' al-tāsi', ma'rifat al-mursal; Ibn Hajar, Nuzhat al-naẓar, avsnittet om mursal. I den etablerade hadithdefinitionen går en tābi'ī direkt till profeten, men äldre och rättsteoretiska bruk kan vara bredare. Exemplet finns i Mālik, al-Muwaṭṭa', Yaḥyā-bearbetningen, Kitāb Ṣalāt al-jamā'a, Bāb mā jā'a fī al-'atama wa-l-ṣubḥ, nr 292.

MU‘ALLAQ: AVBROTT PÅ SAMLARENS SIDA

Mu‘allaq (معلق) är en rapport där en eller flera länkar i följd saknas i början av isnaden, alltså närmast bokens författare eller samlare. Ibland återstår bara formuleringen ”Profeten sade”.

Al-Bukhārī använder ibland förkortade, *mu‘allaq* former i kapitelrubriker och övergångar. Formen i den aktuella boken visar då inte samlarens fullständiga väg. Samma rapport kan ha en full kedja på ett annat ställe. Därför får *mu‘allaq* inte översättas med ”påhittad”, och varje fall måste undersökas vidare i andra källor.⁵⁴

MU‘DAL OCH MUNQAṬI‘

Mu‘dal (معضل) betyder att två eller fler förmedlare i följd saknas någonstans i kedjan. Två separata enstaka luckor är därför inte samma form.

Munqaṭi‘ (منقطع) används i den snävare senare indelningen för ett annat slags avbrott, ofta en enstaka saknad länk på en plats som inte gör rapporten mursal eller *mu‘allaq*. Om flera länkar saknas men inte i följd kan rapporten också beskrivas som *munqaṭi‘*.

I al-Muwaṭṭa‘ saknar en av Mālik’s vägar till profeten minst två led och är därför både *mu‘allaq* och *mu‘dal*. Samma budskap har en full, mutṭaṣil kedja hos al-Bukhārī.⁵⁵

Äldre och bredare bruk: I vissa verk används *munqaṭi‘* som ett samlingsord för varje avbruten isnad. När en definition verkar annorlunda måste man därför först se hur just den författaren använder termen.

⁵⁴ Ibn Ḥajar, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-nazar, avsnittet om *mu‘allaq*; samma författare, Taghlīq al-ta‘līq ‘alā Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, där de förkortade formernas fullständigare vägar samlas. Ett ofta diskuterat exempel är al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Ashriba, nr 5590: wa-qāla Hishām ibn ‘Ammār. *Mu‘allaq* beskriver den synliga kedjan på samlarens sida, inte automatiskt rapportens slutliga kvalitet.

⁵⁵ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 10–11, om *munqaṭi‘* och *mu‘dal*; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om synligt bortfall. *Mu‘dal*-exemplet finns i Mālik, al-Muwaṭṭa‘, Kitāb al-Isti‘dhān, nr 1783 i den arabiska numreringen; den fulla vägen finns hos al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Ijāra, nr 2262. Den snävare sena ordningen skiljer termerna efter luckans plats och antal.

ÖPPNA OCH DOLDA AVBROTT

Mu‘allaq, mursal, mu‘dal och många former av munqaṭi‘ kan ofta upptäckas direkt när kedjan jämförs med biografiska uppgifter. Andra luckor är dolda. Namnen står bredvid varandra, men kontakten eller sättet att ta emot rapporten är oklart.⁵⁶

Term	Vad händer?	Det som skiljer
tadlīs al-isnād تدليس الإسناد	En möjlig mellanperson döljs bakom en tvetydig formel.	Möte eller annan direkt kontakt med den nämnda läraren är känd.
tadlīs al-shuyūkh تدليس الشيوخ	Läraren nämns med ett ovanligt namn, en kunya eller nisba.	Ingen länk behöver vara utelämnad.
mursal khafī مرسل خفي	En person återger från en samtida utan ett känt möte.	Samtidighet finns, men direkt kontakt är inte fastställd.

TADLĪS OCH MUDALLAS

Tadlīs (تدليس) är en fördold eller otydligt markerad förmedling. Vid *tadlīs al-isnād* kan en person återge en rapport från någon han har mött eller hört annat från, fast just denna rapport kom genom en mellanperson. Han använder då en tvetydig formulering som ‘an – ”från” – i stället för att uttryckligen säga ”jag hörde”.

En person som är känd för *tadlīs* kallas *mudallis* (مدلس). En viss rapport som har återgetts på detta sätt kallas *mudallas* (مدلس). I ett klassiskt exempel säger Sufyān ibn ‘Uyayna först ”al-Zuhrī sade”. När han får följdfrågor förklarar han att rapporten i själva verket nådde honom genom två mellanled. Att en förmedlare är *mudallis* betyder ändå inte att varje rapport från honom är *mudallas*. Om han tydligt säger ”jag hörde” och uppgiften kan styrkas, bedöms den aktuella länken på vanligt sätt.⁵⁷

Tadlīs är inte ett uttryckligt hörandepåstående: Om någon säger ”jag hörde” utan att ha hört, är det en falsk uppgift. *Tadlīs* använder normalt ett ord som kan förstås på mer än ett sätt.

⁵⁶ Ibn Ḥajar, *Nukhbat al-fikar*: bortfall är antingen tydligt (jallī/zāhir) eller dolt (khafī). Nuzhat al-nazar förklarar att historiska datum och kunskap om lärar-elevrelationer visar de tydliga avbrotten, medan *tadlīs* och *mursal khafī* kräver mer specialiserad jämförelse.

⁵⁷ Ibn al-Ṣalāh, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ al-thānī ‘ashar, ma‘rifat al-tadlīs, om *tadlīs al-isnād* och *tadlīs al-shuyūkh* samt exemplet med Sufyān ibn ‘Uyayna; Ibn Ḥajar, *Nuzhat al-nazar*, avsnittet om *tadlīs*. En *mudallis*-förmedlares uttryckliga hörandeformel bedöms annorlunda än hans tvetydiga ‘an-formel.

MURSAL KHAFĪ: SAMTIDA UTAN KÄNT MÖTE

Mursal khafī (مرسل خفي) är ett dolt avbrott där en person återger från en samtida, men något möte eller hörande mellan dem inte är känt. Eftersom personerna levde samtidigt kan kedjan först se sammanhängande ut; biografisk forskning kan visa att direktkontakt saknas.

I den indelning vi följer skiljs detta från *tadlīs*. Vid *tadlīs* är möte eller direkt kontakt med den nämnda läraren känt, men just den aktuella rapportens direkta överföring är oklar. Vid *mursal khafī* finns samtidighet men inget känt möte. Äldre författare använder inte alltid orden på exakt samma sätt.⁵⁸

VAD BETYDER ‘AN?

Ordet ‘an (عن) betyder ”från”, men det säger inte uttryckligen ”jag hörde”. En kedja med ‘an kallas *mu‘an‘an* (معنعن). Den är inte automatiskt avbruten och inte automatiskt sammanhängande. Kritikerna frågar om personerna levde samtidigt, om ett möte var möjligt eller känt och om förmedlaren var känd för *tadlīs*. De klassiska skolorna har formulerat kontaktkravet med vissa skillnader.⁵⁹

Tre skilda steg: Samtidighet kan göra ett möte möjligt. Ett känt möte visar kontakt. Men även kontakt bevisar inte ensam att just denna rapport hördes direkt.

HUR UPPTÄCKTES EN LUCKA?

Ett enda ord räckte sällan för att avgöra om det fanns en lucka. Hadithkritikerna jämförde flera slags uppgifter:

- födelse- och dödsår samt om personernas liv överlappade
- resor, bostadsorter och om ett möte var möjligt
- kända lärare och elever i biografiska verk
- tydliga uttryck som *sami‘tu* och *ḥaddathanā* samt öppnare uttryck som ‘an
- andra, fullständigare vägar för samma rapport

⁵⁸ Ibn al-Ṣalāḥ, *‘Ulūm al-ḥadīth*, al-naw‘ 38, ma‘rifat al-marāsīl khafīyyat al-irsāl; Ibn Hajar, *Nuzhat al-nazar*, avsnittet om skillnaden mellan *tadlīs* och *al-mursal al-khafī*. Huvudschemat här följer Ibn Hajar distinktion mellan känd kontakt och enbart samtidighet; terminologin är inte helt enhetlig i äldre verk.

⁵⁹ Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, hans diskussion om *mu‘an‘an*-förmedling mellan samtida personer; Ibn Hajar, *Nuzhat al-nazar*, avsnittet om ‘an‘ana och *tadlīs*. Lärda har formulerat kravet på möte eller möjlighet till möte på olika sätt.

- tidiga kritikers uttryckliga uppgifter: ”han hörde inte från ...”

Samma metod används än i dag när isnader läggs bredvid varandra. En längre väg kan förklara vem som har utelämnats i en kortare. Biografiska uppgifter kan samtidigt visa om den föreslagna kontakten är historiskt möjlig.⁶⁰

VAD SÄGER TERMEN – OCH VAD SÄGER DEN INTE?

Term	Vad termen säger	Vad den inte säger
mutta�il	Alla länkar fram till rapportens slutpunkt �r på plats.	Att rapporten automatiskt �r �ah�h eller marf�’.
mursal	En t�bi’� tillskriver profeten något direkt.	Att innehållet stannar hos en t�bi’�; det skulle vara maqt�’.
mu’allaq	Kedjan �r förkortad på samlarens sida.	Att en fullständig v�g inte kan finnas någon annanstans.
mu’�al	Två eller fler länkar i f�lj�d saknas.	Två skilda enstaka luckor på olika platser.
mudallas	Rapporten har återgetts med t�dl�s.	Att varje rapport från samma förmedlare �r avbruten.

SAMBAND  R INTE HELA BEDÖMNINGEN

Itti  al ingår i grunddefinitionen av en  ah h eller  asan li-dh tihi rapport, men det  r inte det enda villkoret. En helt sammanhängande isnad kan innehålla en svag förmedlare, motsäga starkare vägar eller b ra en dold ’illa. Omvänt kan en avbruten v g f  stöd av andra oberoende vägar. Stödet kan påverka den samlade bedömningen, men den ursprungliga kedjan förblir mursal, mu’allaq eller munqa’i’ i sin egen form.⁶¹

Fråga i rätt ordning: 1. Finns varje länk? 2. Hur är varje förmedlare bedömd? 3. Stämmer vägen med de starkare varianterna? 4. Finns en dold brist?

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- Mutta il betyder inte automatiskt  ah h.
- Maw  il betyder inte att rapporten måste vara marf ’.

⁶⁰ al-Kha  ib al-Baghd  d , al-Kif ya fi ’ilm al-riw ya, kapitlet om vilka lärare en förmedlare har hört från och om f rmedlingsformler; Ibn Ab  H tim, Kit b al-Mar  il. Biografiska datum, resor, l rarlistor och jämförelse mellan vägar är centrala redskap.

⁶¹ Ibn al- al h, al-naw’ 1–3 och 9–12; Ibn H jar, Nukhbat al-fikar, övergången från isnadens bortfall till övriga villkor och maqb l/mard d. Samband är en egen egenskap. St dv gar kan påverka den samlade graden utan att den ursprungliga kedjans avbrott upphör att vara ett avbrott.

- Mursal är inte samma sak som maqtū‘.
- Mu‘allaq börjar på samlarens sida, inte på profetens sida.
- Mu‘dal kräver minst två saknade länkar i följd.
- Munqaṭi‘ används både brett och snävare i olika verk.
- Inte varje ‘an-formel är tādliṣ.
- Samtidighet bevisar inte ett möte, och ett möte bevisar inte att just denna rapport hördes.
- Mudallis är personen; mudallas är den rapport som återgetts med tādliṣ.
- En mu‘allaq rapport kan ha en fullständig kedja i en annan källa.

SAMMANFATTNING

- Muttaṣil eller mawṣūl betyder att varje länk i isnaden är på plats fram till slutpunkten.
- Mursal går från en tābi‘ī direkt till profeten.
- Mu‘allaq har en eller flera utelämnade länkar på samlarens sida.
- Mu‘dal har minst två saknade länkar i följd.
- Munqaṭi‘ betecknar i en snäv indelning andra former av öppet avbrott, men kan också användas bredare.
- Tādliṣ och mursal khafī är dolda problem som kräver biografisk och jämförande forskning.
- En obruten kedja är en del av bedömningen, inte ett fullständigt ṣaḥīḥ-omdöme.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad måste visas för att en isnad ska kallas muttaṣil?
2. Varför kan en mawqūf rapport vara muttaṣil?
3. Vad skiljer musnad från muttaṣil i den vanliga senare definitionen?
4. Vad är skillnaden mellan mursal och maqtū‘?
5. På vilken sida av isnaden finns ett mu‘allaq avbrott?
6. Vad betyder det att två länkar saknas i följd?
7. Hur används munqaṭi‘ i bred respektive snäv betydelse?
8. Vad är skillnaden mellan en mudallis och en mudallas rapport?
9. Hur skiljer sig mursal khafī från tādliṣ i den använda indelningen?
10. Varför räcker inte samtidighet för att bevisa en sammanhängande länk?
11. Vilka uppgifter använde hadithkritiker för att upptäcka en lucka?
12. Varför är en muttaṣil isnad inte automatiskt ṣaḥīḥ?

KÄLLOR TILL AVSNITT 7

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ: Kitāb Bad' al-wahy, nr 1; Kitāb al-Ijāra, nr 2262; Kitāb al-Ashriba, nr 5590, samt de förkortade mu'allaq-formerna i vissa kapitelrubriker; se även Ibn Ḥajars Taghlīq al-ta'liq.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, diskussionen om mu'an'an-förmedling och möjligheten till möte mellan samtida förmedlare.

Mālik b. Anas, al-Muwatta', Kitāb Ṣalāt al-jamā'a, rapporten från Sa'id ibn al-Musayyab om kvälls- och gryningsbönen, och Kitāb al-Isti'dhān, rapporten "Ingen profet har funnits utan att ha vallat får".

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, 'Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn 'Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu'aṣṣir, 1406/1986, al-naw' 4–5, 9–12 och 38.

Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Nukhbat al-fikar fī muṣṭalah ahl al-athar och Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar, avsnittet om synliga och dolda bortfall i isnaden.

al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw' 4–5, 9–12 och 38.

al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī 'ilm al-riwāya, kapitlet om möte, hörande och förmedlingsformler; Ibn Abī Ḥatīm, Kitāb al-Marāsīl.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 99–104, 117–120 och 121–122.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi'l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 81–100 och 151–152.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 195–198, 205 och 211.

Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärdas terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Norboda, 2020.

Abdullah Aydın, Hadis İstilahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Anmärkning: Huvudschemat följer den senare standardindelningen, särskilt Ibn Ḥajars ordning. Äldre verk kan använda mursal och munqaṭi' bredare, och en förkortad kedja kan vara fullständigt återgiven i en annan källa.

DEL III · BEDÖMNING, AVVIKELSER OCH FABRICERING

8. NÄR ÄR EN HADITH GODTAGBAR?

Avsnitt 8 · Ṣaḥīḥ, ḥasan, ḍaʿīf och det samlade omdömet

Hittills har vi ställt flera skilda frågor om en rapport: Vem tillskrivs den? Hur många vägar har den? Är kedjan sammanhängande? Nu för vi svaren samman. En obruten kedja kan innehålla en förmedlare med svag precision. En annan väg kan se svag ut ensam men få stöd av oberoende vägar. Termerna ṣaḥīḥ, ḥasan och ḍaʿīf sammanfattar därför en undersökning, inte en enda iakttagelse.⁶²

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara skillnaden mellan maqbūl och mardūd
- räkna upp de fem grundvillkoren för ṣaḥīḥ li-dhātihi
- förklara vad som skiljer ṣaḥīḥ från ḥasan
- skilja li-dhātihi från li-ghayrihi
- förklara när stödvägar kan påverka ett omdöme
- förklara varför ḍaʿīf inte betyder fabricerad
- skilja ett omdöme om en isnad från ett omdöme om rapporten som helhet.

FRÅN DELFRÅGOR TILL ETT SAMLAT OMDÖME

Samma rapport kan samtidigt beskrivas med flera termer. Den kan till exempel vara marfūʿ därför att den tillskrivs profeten, gharīb därför att endast en förmedlare återger den i något led av isnaden och mutṭaṣil därför att kedjan är sammanhängande. Först därefter provas om villkoren för ett godtagbart omdöme är uppfyllda.

Fråga	Exempel på termer	Vad bedöms?
Vem tillskrivs innehållet?	marfūʿ, mawqūf, maqtūʿ	tillskrivning
Hur brett har rapporten förmedlats?	mutawātir, mashhūr, gharīb	antal vägar

⁶² Ibn al-Ṣalāḥ, ʿUlūm al-ḥadīth, al-nawʿ 1–3; Ibn Ḥajar al-ʿAsqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar, övergången från antal vägar och isnadens samband till maqbūl och mardūd. Ett kvalitetsomdöme sammanför flera skilda kontrollfrågor.

Fråga	Exempel på termer	Vad bedöms?
Hänger kedjan samman?	muttaṣil, mursal, munqaṭi‘	isnadens samband
Uppfylls villkoren för godtagande?	ṣaḥīḥ, ḥasan, ḍa‘īf	samlat omdöme

Läs varje term på rätt axel: Marfū‘ säger vem rapporten tillskrivs. Gharīb säger något om antalet förmedlare. Muttaṣil säger att kedjan hänger samman. Ṣaḥīḥ är ett samlat omdöme efter ytterligare prövning.

MAQBŪL OCH MARDŪD

Maqbūl (مقبول) betyder godtagbar. Motsatsen är *mardūd* (مردود): avvisad eller inte tillräckligt belagd. Orden beskriver resultatet av den aktuella hadithkritiska prövningen. Mardūd betyder därför inte automatiskt att innehållet bevisligen är lögn; det betyder att vägen eller rapporten inte uppfyller villkoren för godtagande.⁶³

Huvudgrupp	Vad ingår?	Grundtanke
maqbūl مقبول	ṣaḥīḥ och ḥasan, med deras undergrupper	rapporten är godtagbar efter den aktuella prövningen
mardūd مردود	ḍa‘īf och andra former som inte uppfyller villkoren	rapporten är inte tillräckligt belagd i den undersökta formen

Den tekniska termen ṣaḥīḥ översätts ofta med ”autentisk”. I den här boken behåller vi det arabiska ordet som huvudterm. Omdömet säger att rapporten efter en sakkunnig undersökning bedömts uppfylla bestämda villkor. Det är inte ett påstående om att mänsklig felbedömning blivit omöjlig. På samma sätt innebär ”inte ṣaḥīḥ” inte att rapporten är fabricerad.

FEM VILLKOR FÖR ṢAḤĪḤ LI-DHĀTIHI

Den vanligaste klassiska definitionen samlar fem villkor. De tre första gäller kedjans samband och förmedlarna. De två sista kräver att olika versioner jämförs. Därför kan man inte ge ett fullständigt ṣaḥīḥ-omdöme enbart genom att läsa en namnlista.⁶⁴

⁶³ Ibn Ḥajar, *Nuzhat al-naẓar*, avsnitten om maqbūl och mardūd. Maqbūl är den rapport vars sanningsenlighet efter prövning bedöms väga tyngre; mardūd når inte denna nivå. Termerna är inte enkla synonymer för säkert sann och säkert falsk.

⁶⁴ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘*Ulūm al-ḥadīth*, al-naw‘ al-awwal; al-Nawawī, al-Taqrīb wa-l-taysīr, al-naw‘ 1; al-Suyūfī, *Tadrīb al-rāwī*, al-naw‘ 1, avsnittet Ḥadd al-ṣaḥīḥ. Definitionen kräver en

Villkor	Fråga	Vad söks?
1. Ittiṣāl al-sanad اتصال السند	Är kedjan sammanhängande?	Varje länk har tagit emot rapporten genom en erkänd överföringsform.
2. ‘Adāla عدالة	Är förmedlarna trovärdiga?	Varje förmedlare uppfyller kraven på personlig och moralisk tillförlitlighet.
3. Ḍabt ضبط	Har rapporten bevarats precist?	Rapporten har bevarats tillräckligt säkert i minnet eller i den kontrollerade skriften.
4. Ingen shudhūdh عدم الشذوذ	Avviker vägen från en starkare återgivning?	En godtagbar förmedlare motsäger inte en tydligt starkare väg.
5. Ingen försvagande ‘illa عدم العلة القاذحة	Finns en dold brist?	Jämförelsen avslöjar ingen dold omständighet som skadar omdömet.

De två sista villkoren är jämförande: Shudhūdh och ‘illa upptäcks ofta först när flera vägar och ordalydelser läggs bredvid varandra. En kedja kan se korrekt ut ensam men ändå visa en avvikelse eller dold brist i jämförelsen.

ṢAḤĪḤ LI-DHĀTIHI: VÄGEN BÄR OMDÖMET SJÄLV

Ṣaḥīḥ li-dhātihi (الصحيح لذاته) betyder att den undersökta vägen själv uppfyller de fem villkoren. Förmedlarna har tillräcklig ‘adāla och fullgod ḍabt, kedjan är sammanhängande och rapporten bedöms varken vara shādh eller ha en försvagande ‘illa.

Hadithen ”Ingen av er tror fullt ut förrän han önskar sin broder det han önskar sig själv” mötte vi redan i avsnitt 1. Al-Bukhārī återger den med en sammanhängande kedja via Anas ibn Mālik. I den klassiska bedömningen uppfyller den undersökta vägen villkoren för ṣaḥīḥ li-dhātihi. En elev förväntas inte själv fastställa alla dolda detaljer, men ska kunna se vilka frågor omdömet bygger på.⁶⁵

sammanhängande kedja, rättskaffens och precisa förmedlare, ingen shudhūdh och ingen försvagande ‘illa.

⁶⁵ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, bāb 7, nr 13 i en vanlig modern numrering. Ibn al-Ṣalāḥ och Ibn Ḥajars definitioner av ṣaḥīḥ li-dhātihi används här som analysram; det slutliga omdömet förutsätter kritikernas jämförelse av förmedlare och vägar.

ḤASAN LI-DHĀTIHI: GODTAGBAR MED NÅGOT LÄGRE PRECISION

Ḥasan li-dhātihi (الحسن لذاته) uppfyller samma grundvillkor, men någon förmedlares ḍabt är något lägre än den nivå som krävs för ṣaḥīḥ. Personen är fortfarande sanningsenlig och tillräckligt noggrann för att vägen ska vara godtagbar. Skillnaden mellan ṣaḥīḥ och ḥasan ligger här främst i graden av precision, inte i att den ena skulle vara ”sann” och den andra ”falsk”.

Ordet ḥasan har inte alltid använts med exakt samma tekniska betydelse. Al-Tirmidhī's bruk och den senare läroboksdefinitionen sammanfaller därför inte helt. När en äldre kritiker använder ordet måste vi läsa det i ljuset av hans förklaring och språkbruk, inte som ett modernt betyg.⁶⁶

LI-DHĀTIHI OCH LI-GHAYRIHI

Li-dhātihi betyder att den undersökta vägen bär graden genom sina egna egenskaper; det handlar inte om att innehållet verkar rimligt. Li-ghayrihi betyder att andra relevanta och tillräckligt oberoende överföringsvägar påverkar omdömet.⁶⁷

Grad	Hur uppstår omdömet?	Kort formel
ṣaḥīḥ li-dhātihi	Vägen uppfyller själv de fem villkoren med fullgod ḍabt.	ṣaḥīḥ genom egen styrka
ṣaḥīḥ li-ghayrihi	En ḥasan li-dhātihi-rapport får lämpligt, oberoende stöd.	ṣaḥīḥ genom stöd
ḥasan li-dhātihi	Villkoren finns, men någon förmedlares ḍabt är något lägre.	ḥasan genom egen styrka
ḥasan li-ghayrihi	En rapport med en lätt svaghet får lämpligt, oberoende stöd.	ḥasan genom stöd

NÄR KAN STÖDVÄGAR HÖJA GRADEN?

En rapport som är ḥasan li-dhātihi kan få det samlade omdömet ṣaḥīḥ li-ghayrihi när den får stöd av en annan lämplig väg. Ett klassiskt exempel är hadithen om att

⁶⁶ al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, Kitāb al-‘Ilal i slutet av verket, hans definition av det han kallar ḥasan; Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 2, som sammanför flera tidigare bruk; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, formuleringen fa-in khaffa al-ḍabt. Den senare standarddefinitionen är tydligare än de tidiga användningarna men ersätter dem inte historiskt.

⁶⁷ Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnitten om ṣaḥīḥ li-dhātihi, ḥasan li-dhātihi och förstärkning genom mutāba‘a eller shāhid; al-Suyūfī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 1–2. Li-dhātihi syftar på den undersökta vägens egen styrka, li-ghayrihi på stöd från andra vägar.

använda siwāk inför bönen. Al-Tirmidhī förklarar att rapporten har blivit ṣaḥīḥ därför att den har återgetts från fler än ett håll.⁶⁸

På liknande sätt kan en rapport vars enskilda vägar har lätta brister få det samlade omdömet ḥasan li-ghayrihi när vägarna ger tillräckligt stöd åt varandra. Den korta rättsmaximen ”Ingen skada får orsakas eller besvaras med skada” har återgetts genom flera vägar som var för sig har brister. Al-Nawawī beskriver rapporten som ḥasan därför att vägarna stärker varandra.⁶⁹

Utgångsläge	Möjlig samlad bedömning	Varför?
Alla fem villkor uppfylls i vägen	ṣaḥīḥ li-dhātihi	vägen bär omdömet själv
Något lägre, men godtagbar daḥṭ	ḥasan li-dhātihi	skillnaden gäller precisionens nivå
Ḥasan li-dhātihi + oberoende stöd	ṣaḥīḥ li-ghayrihi	stödet minskar risken för ett enskilt fel
Lätt ḍaʿīf + oberoende stöd	kan bli ḥasan li-ghayrihi	den lätta bristen kan vägas upp

Flera vägar är inte nödvändigtvis oberoende: Flera kopior från samma skadade förlaga ger inte flera självständiga kontroller. På samma sätt kan två isnader bära samma fel eller mötas hos samma svaga källa. Vägarna måste därför följas bakåt, inte bara räknas.

En allvarlig svaghet försvinner inte genom ren upprepning. En väg med en förmedlare som anklagats för lögn, en mycket grov minnesbrist eller ett tydligt gemensamt fel höjs inte automatiskt därför att liknande vägar finns. Kritikerna frågar både vilken brist som finns och om stödet verkligen är självständigt.⁷⁰

⁶⁸ al-Tirmidhī, al-Jāmiʿ, Kitāb al-Taḥāra, bāb mā jāʿa fī al-siwāk, nr 22. Al-Tirmidhī säger om Abū Hurayra-rapporten att den blivit ṣaḥīḥ därför att den återgetts genom fler än en väg. Jfr Ibn al-Ṣalāḥ, al-nawʿ 2, och al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, diskussionen om en ḥasan väg som stärks.

⁶⁹ Mālik, al-Muwattaʿ, Kitāb al-Aqdiya, bāb al-qaḍāʿ fī al-mirfaq, nr 31 i Yaḥyā-recensionen; Ibn Mājah, al-Sunan, nr 2340–2341; al-Nawawī, al-Arbaʿūn, nr 32. Al-Nawawī beskriver rapporten som ḥasan och anger att dess olika vägar stärker varandra. Bedömningen återges här med tydlig tillskrivning, inte som en enhällig klassning.

⁷⁰ Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, formuleringen wa-matā tūbiʿa sayyiʿ al-ḥifẓ och den följande diskussionen om stöd; Ibn al-Ṣalāḥ, al-nawʿ 2–3. Stöd kan i vissa fall väga upp lätt minnesbrist, en mastūr-förmedlares oklara inre tillförlitlighet eller vissa former av avbrott och tādliš, men inte automatiskt en anklagelse om lögn eller en annan mycket allvarlig brist.

ḌA‘ĪF: ETT SAMLINGSNAMN FÖR SVAGA RAPPORTER

Ḍa‘īf (ضعيف) betyder svag. En rapport kallas *Ḍa‘īf* när den inte uppfyller villkoren för *ṣaḥīḥ* eller *ḥasan* i den undersökta formen. Orsaken kan vara ett avbrott i kedjan, en brist i ‘*adāla* eller *ḍabt*, en avvikelse eller en dold ‘*illa*. Svagheten kan vara lätt eller mycket allvarlig.⁷¹

Al-Tirmidhī återger till exempel en rapport om att använda kohl, ett traditionellt ögonmedel, under fastan och säger att isnaden inte är stark. Förmedlaren Abū ‘Ātika hade bedömts som svag. Detta är ett omdöme om belägget. Al-Tirmidhī säger inte därmed att någon med säkerhet har fabricerat texten.⁷²

Ḍa‘īf är inte samma sak som mawḍū‘: Mawḍū‘ betyder fabricerad och felaktigt tillskriven. Varje mawḍū‘ rapport är oacceptabel, men inte varje *Ḍa‘īf* rapport är fabricerad. I nästa avsnitt om svaghetens orsaker återkommer vi till denna skillnad.

EN SVAG VÄG OCH RAPPORTEN SOM HELHET

Bedöm först varje överföringsväg. Samla därefter vägarna och bedöm rapporten som helhet. En viss isnad kan vara mursal eller *Ḍa‘īf* samtidigt som samma text har en annan, sammanhängande och stark väg. Den enskilda isnadens egen brist försvinner inte när en annan väg hittas; den bedöms fortfarande för sig. Det samlade omdömet om rapporten kan däremot förändras.

Därför är uttrycket *ṣaḥīḥ al-isnād*, ”isnaden är *ṣaḥīḥ*”, snävare än ”rapporten är *ṣaḥīḥ*”. Det första säger främst att den synliga kedjan uppfyller kraven på samband och förmedlare. Innan ett fullständigt omdöme ges måste även avvikelser och dolda brister granskas.⁷³

⁷¹ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘*Ulūm al-ḥadīth*, al-naw‘ al-thālith; al-Nawawī och al-Suyūṭī, al-naw‘ 3. *Ḍa‘īf* är ett samlingsnamn för rapporter som inte uppfyller villkoren för *ṣaḥīḥ* eller *ḥasan*, och svagheten har många orsaker och grader.

⁷² al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, Kitāb al-Ṣawm, bāb mā jā’a fī al-kuḥl li-l-ṣā’im, nr 726. Al-Tirmidhī säger att isnaden inte är stark och att Abū ‘Ātika har bedömts som svag. Exemplet visar skillnaden mellan otillräckligt belägg och påvisad fabricering.

⁷³ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 2, diskussionen om uttrycken *ṣaḥīḥ al-isnād* och *ḥasan al-isnād*; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 2, Qawl al-ḥuffāz: ḥasan al-isnād aw ṣaḥīḥuhu. Ett omdöme om isnaden är snävare eftersom shudhūd och ‘illa kan återstå att pröva.

VARFÖR KAN LÄRDA BEDÖMA OLIKA?

Reglerna gör inte arbetet mekaniskt. Två kunniga kritiker kan bedöma en förmedlares precision olika, väga en avvikelse på olika sätt eller ha tillgång till olika vägar. De kan också använda ordet ḥasan på olika sätt. Skillnaden måste förklaras med argument, inte bara med ett namn.

En rapport om att paradiset portar finns under svärdens skuggor återges genom samma huvudväg hos al-Tirmidhī och Muslim. Al-Tirmidhī kallar den ḥasan gharīb, medan Muslim tar in vägen i sin Ṣaḥīḥ. Exemplet visar att ett omdöme ska knytas till kritikern, källan och den använda terminologin.⁷⁴

När du citerar ett omdöme: Skriv vem som har bedömt rapporten, vilken väg eller källa som avses och om andra lärda har gjort en annan bedömning. En lösryckt klassning i en databas ersätter inte denna information.

VAD SÄGER OMDÖMET – OCH VAD SÄGER DET INTE?

Term	Vad termen säger	Vad den inte säger
ṣaḥīḥ	de klassiska villkoren bedöms vara uppfyllda	att all tolkning och tillämpning är självklar
ḥasan	rapporten är godtagbar med något lägre egen styrka eller genom stöd	att den är misstänkt eller nästan falsk
ḍaʿīf	minst ett villkor saknas i den undersökta formen	att rapporten automatiskt är fabricerad
mawḍūʿ	rapporten bedöms vara fabricerad och felaktigt tillskriven	bara en vanlig, lätt svaghet

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- En muttasil kedja är inte automatiskt ṣaḥīḥ.
- En gharīb rapport är inte automatiskt ḍaʿīf.
- Ḥasan betyder inte att rapporten är tveksam eller nästan falsk.
- Ḍaʿīf betyder inte automatiskt fabricerad.
- Många vägar hjälper bara när de verkligen ger relevant och tillräckligt oberoende stöd.
- Li-dhātihi beskriver vägens egen styrka, inte att innehållet känns rimligt.

⁷⁴ al-Tirmidhī, al-Jāmiʿ, Kitāb Faḍāʾil al-jihād, nr 1659, där rapporten kallas ḥasan gharīb; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Imāra, nr 1902, som återger samma huvudväg genom Jaʿfar b. Sulaymān, Abū ʿImrān och Abū Bakr b. Abī Mūsā. Skillnaden bör förstås i ljuset av kritiker, verk och terminologiskt bruk.

- Ṣaḥīḥ al-isnād är ett snävare omdöme än ṣaḥīḥ om rapporten som helhet.
- Ett klassiskt omdöme måste läsas utifrån språkbruket hos den kritiker som använder termen.

SAMMANFATTNING

- Maqbūl är samlingsnamnet för godtagbara rapporter; mardūd för dem som inte är tillräckligt belagda.
- Ṣaḥīḥ li-dhātihi kräver en sammanhängande kedja, ‘adāla, fullgod ḍabt, ingen shudhūd och ingen försvagande ‘illa.
- Ḥasan li-dhātihi uppfyller grundvillkoren men har något lägre ḍabt.
- Li-ghayrihi betyder att andra lämpliga vägar påverkar det samlade omdömet.
- Lätt svaghet kan ibland vägas upp; allvarlig svaghet försvinner inte genom ren upprepning.
- Ḍa‘īf har många orsaker och grader och är inte samma sak som mawḍū‘.
- Varje väg granskas för sig innan rapporten bedöms som helhet.
- Hadithklassning är ett motiverat sakkunnigomdöme och kan behöva anges med kritikerns namn och källa.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vilka två huvudgrupper anger orden maqbūl och mardūd?
2. Vilka fem villkor ingår i definitionen av ṣaḥīḥ li-dhātihi?
3. Vilket villkor skiljer främst ḥasan li-dhātihi från ṣaḥīḥ li-dhātihi?
4. Vad betyder li-dhātihi i detta sammanhang?
5. Hur kan en ḥasan li-dhātihi rapport bli ṣaḥīḥ li-ghayrihi?
6. När kan en rapport med en lätt svaghet bli ḥasan li-ghayrihi?
7. Varför hjälper inte ett stort antal vägar alltid?
8. Varför betyder ḍa‘īf inte samma sak som mawḍū‘?
9. Vad är skillnaden mellan ṣaḥīḥ al-isnād och ett fullständigt ṣaḥīḥ-omdöme?
10. Varför ska ett omdöme knytas till den lärde som gjort bedömningen och den källa där den ges?

KÄLLOR TILL AVSNITT 8

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, bāb 7, rapporten ”Ingen av er tror fullt ut förrän han önskar sin broder det han önskar sig själv”.

al-Tirmidhī, al-Jāmi‘: Kitāb al-Ṭahāra, nr 22; Kitāb al-Ṣawm, nr 726; Kitāb Faḍā’il al-jihād, nr 1659; dessutom Kitāb al-‘Ilal i slutet av verket, hans förklaring av termen ḥasan.

Mālik b. Anas, al-Muwatta‘, Kitāb al-Aqdiya, bāb al-qaḍā’ fī al-mirfaq, nr 31 i Yaḥyā-recensionen; Ibn Mājah, al-Sunan, nr 2340–2341; al-Nawawī, al-Arba‘ūn, nr 32.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Imāra, nr 1902.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ‘Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir, 1406/1986, al-naw‘ 1–3.

al-Nawawī, al-Taqrīb wa-l-taysīr li-maʿrifat sunan al-bashīr al-nadhīr, al-nawʿ 1–3.
Ibn Hajar al-ʿAsqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar, avsnitten om ṣaḥīḥ li-dhātihi, ḥasan li-dhātihi, stödvägar, maqbūl och mardūd.
al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-nawʿ 1–3.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 86 och 89–99.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teyşiru Mustalahi'l-Hadīs), övers. Cemal Ağırman, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 48–69 och 77–80.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 190–195 och 227–230.

Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, İstanbul: İFAV, 2016.

Ibn Hajar al-ʿAsqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärda terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Norboda, 2020.

Anmärkning: Huvuddefinitionerna följer den senare standardisering som sammanfattas av Ibn Hajar. Äldre lärda användning av särskilt ḥasan kan avvika och anges därför med källans namn.

9. NÄR ÅTERGIVNINGARNA SKILJER SIG ÅT

Avsnitt 9 · Shādh, munkar, mu‘allal och andra brister

En rapport blir inte svag bara för att den är ovanlig. En ensam förmedlare kan ha bevarat sin rapport noggrant. Problemet uppstår när ett avbrott, en svag förmedlare eller jämförelsen med andra vägar visar en verklig brist. I det här avsnittet ser vi hur kritikerna skilde en tillåten variation från en avvikelse som påverkar omdömet.⁷⁵

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara varför en ensam återgivning inte automatiskt är shādh eller munkar
- skilja shādh från maḥfūz och munkar från ma‘rūf
- förklara vad en dold och försvagande ‘illa är
- ange när olika versioner kan kallas muḍṭarib
- känna igen grundidén i maqlūb, mudraj, muṣaḥḥaf och muḥarraḥ
- förklara varför en brist i en väg inte alltid faller rapportens alla andra vägar.

SVAGHET HAR FLERA ORSAKER

I avsnitt 7 såg vi hur en kedja kan vara avbruten. I avsnitt 4 såg vi hur en förmedlares ‘adāla och ḍabt bedöms. Nu står jämförelsen i centrum. En väg kan se sammanhängande ut och bestå av kända förmedlare, men ändå avvika från mer välbevarade vägar eller ha en dold brist.

Vad kan brista?	Exempel på termer	Hur upptäcks det?
Kedjans samband	mursal, munqaṭi‘, mu‘ḍal	namn, möten och överföringsformer kontrolleras
Förmedlarens tillförlitlighet	bristande ‘adāla eller ḍabt	biografiska omdömen och återgivningar jämförs
Avvikelse från en starkare väg	shādh, munkar	parallella vägar vägs mot varandra
Dold eller förändrad återgivning	mu‘allal, muḍṭarib, maqlūb, mudraj	små skillnader i isnad och matn kartläggs

Ovanlig är inte samma sak som felaktig: Tafarrud betyder att en förmedlare står ensam med en återgivning. Mukhālafa betyder att återgivningen strider mot en annan. Först när vägarna jämförs kan kritikern avgöra om ensamheten är godtagbar eller om en skadlig avvikelse finns.

⁷⁵ Ibn al-Ṣalāh, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 13–20 och 22; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, avsnitten om motsägelse, dold brist och förändring i återgivningen. En ovanlig eller ensam väg är inte i sig ett fel; det avgörande är vad jämförelsen visar.

JÄMFÖRELSEN BÖRJAR MED VÄGARNA

Hadithkritikern börjar inte med att välja den formulering som låter bäst. Först samlas vägarna. Sedan markeras skillnader i namn, möten, slutpunkt och ordalydelse. Därefter prövas om versionerna kan förenas och, om de verkligen motsäger varandra, vilken version som har starkast stöd. Ibn al-Ṣalāḥ återger ‘Alī ibn al-Madīnī’s princip att ett fel inte blir tydligt förrän rapportens vägar har samlats.⁷⁶

Steg	Fråga	Arbete
1	Vilka vägar finns?	Samla isnader och textversioner.
2	Var skiljer de sig?	Markera namn, länk, slutpunkt och ordalydelse.
3	Kan skillnaderna förenas?	Skilj verklig motsägelse från tillåten variation.
4	Vilken version väger tyngst?	Jämför precision, antal, lärarkontakt och andra tecken.

SHĀDH OCH MAḤFŪZ

Shādh (شاذ) är i den senare, preciserade terminologin den underlägsna version som en i grunden godtagbar förmedlare återger i strid med en starkare återgivning. Den föredragna versionen kallas *maḥfūz* (محفوظ). Det räcker alltså inte att en thiqa står ensam; en verklig motsägelse och ett starkare motbelägg måste finnas.⁷⁷

Ibn Ḥajar använder en rapport där flera förmedlare återger vägen via Ibn ‘Abbās, medan den tillförlitlige Ḥammād ibn Zayd utelämnar honom. Abū Ḥātim föredrog den version som stöddes av fler förmedlare och kallade den *maḥfūz*. Exemplet visar att även en skicklig förmedlare kan göra ett enstaka misstag.⁷⁸

⁷⁶ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 18. Han återger från ‘Alī ibn al-Madīnī att en rapports fel inte blir tydligt innan dess vägar har samlats. Samma avsnitt beskriver hur en mursal version skiljs från en sammanhängande, en mawqūf version från en marfū‘ samt hur sammanblandningar och andra fel upptäcks genom vägaras olikheter och förmedlarnas precision.

⁷⁷ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 13, återger al-Shāfi‘īs definition: *shādh* är inte bara det en thiqa ensam återger, utan det som strider mot vad andra återger. Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, fa-in khūlifa bi-arjaḥ, preciserar paret *shādh*–*maḥfūz*.

⁷⁸ al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, Kitāb al-Farā‘id, nr 2106; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, exemplet under *shādh* och *maḥfūz*. Sufyān ibn ‘Uyayna och andra återger vägen via Ibn ‘Abbās, medan Ḥammād ibn Zayd utelämnar honom; Abū Ḥātim föredrar den version som stöds av fler.

MUNKAR OCH MA'RŪF

Munkar (منكر) är i Ibn Ḥajars avgränsning en svag förmedlares version som strider mot en tillförlitligare återgivning. Den föredragna versionen kallas *ma'rūf* (معروف). Munkar betyder därför inte att läsaren tycker att innehållet verkar märkligt. Det är ett jämförande hadithkritiskt omdöme.⁷⁹

Jämförelse	Underlägsen version	Föredragen version
En i grunden godtagbar förmedlare avviker från en starkare återgivning	shādh شاذ	maḥfūz محفوظ
En svag förmedlare avviker från en tillförlitligare återgivning	munkar منكر	ma'rūf معروف

Termernas historia är inte helt enhetlig: Tidiga kritiker kunde använda shādh och munkar bredare än tabellen visar. När ett äldre verk citeras måste termen därför förstås utifrån just den kritikerns språkbruk. Tabellen följer Ibn Ḥajars senare läroboksindelning.

Maḥfūz och ma'rūf betyder inte automatiskt att rapporten som helhet är ṣaḥīḥ. Orden visar vilken sida som föredras i den aktuella jämförelsen. Den föredragna vägen måste fortfarande uppfylla de andra villkoren för godtagande.

FÖRDJUPNING: ETT TILLÄGG FRÅN EN THIQA

Ziyādat al-thiqa (زيادة الثقة) är ett tillägg som en tillförlitlig förmedlare är ensam om.

Det godtas inte automatiskt och avvisas inte automatiskt. Om tillägget ger en självständig uppgift utan att motsäga de andra vägarna kan det godtas. Om det däremot strider mot en tydligt starkare återgivning kan det bedömas som shādh.⁸⁰

Fråga inte bara: "Är förmedlaren thiqa?" Fråga också: Vilka andra återgav samma rapport? Hur noggranna var de? Kunde tillägget ha bevarats självständigt, eller förändrar tillägget det som de starkare vägarna säger?

⁷⁹ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw' 14; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, formuleringen wa-in waqa'at al-mukhālafā ma'a al-ḍa'f. I Ibn Ḥajars avgränsning är den svaga förmedlarens underlägsna version munkar och den föredragna versionen ma'rūf. Tidigare bruk kan vara bredare.

⁸⁰ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw' 16, delar in den tillförlitlige förmedlarens tillägg efter om det motsäger, är självständigt eller ligger mellan dessa fall. Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, gör på samma sätt jämförelsen avgörande; thiqa-status ensam ger ingen mekanisk regel.

MU‘ALLAL: EN DOLD OCH FÖRSVAGANDE BRIST

Mu‘allal (معلّل) beskriver en rapport som vid första anblick kan se korrekt ut men som efter närmare jämförelse visar en dold och försvagande *‘illa* (علة). Det kan till exempel visa sig att en till synes sammanhängande väg egentligen är mursal, att en marfū‘ version bättre bevarats som mawqūf eller att två rapporter har blandats samman.⁸¹

Ett klassiskt exempel gäller hadithen om köparens och säljarens rätt att välja innan de skiljs åt. Ya‘lā ibn ‘Ubayd nämnde i en väg ‘Amr ibn Dīnār, men jämförelsen visade att Sufyāns lärare i denna kedja var ‘Abd Allāh ibn Dīnār, inte ‘Amr ibn Dīnār. Felet finns i denna isnadform; hadithens text är samtidigt bevarad genom andra starka vägar.⁸²

Inte varje skillnad är en ‘illa: I teknisk mening ska ‘illan vara både dold och relevant för omdömet. Ett oskadligt namnförtydligande eller två ordalydelser som kan förenas behöver inte försvaga rapporten.

MUḌṬARIB: OFÖRENLIGA OCH JÄMNSTARKA VERSIONER

Muḍṭarib (مضطرب) är en rapport som återges i oförenliga former som är så jämnstarka att ingen av dem kan föredras. Skillnaden kan finnas i isnaden eller i matn. Om versionerna kan förenas, eller om en av dem är tydligt starkare, används inte termen i denna tekniska betydelse.⁸³

Situation	Nästa fråga	Resultat
Versionerna kan förenas	Kan båda beskriva samma händelse?	inte muḍṭarib
En version är tydligt starkare	Finns ett giltigt skäl för företräde?	den starkare föredras

⁸¹ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 18, definierar mu‘allal som en rapport där en dold, försvagande ‘illa upptäcks trots att ytan ser oskadad ut. Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, knyter upptäckten till tecken och insamling av vägar.

⁸² Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 18, exemplet Ya‘lā ibn ‘Ubayd → Sufyān med ‘Amr ibn Dīnār i stället för ‘Abd Allāh ibn Dīnār. Den korrekta huvudvägen för hadithen om de två avtalande parterna valrätt finns bland annat hos al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 2113.

⁸³ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 19: iḍṭirāb förutsätter motstridiga versioner med jämn styrka; om en väg kan föredras används inte omdömet. Skillnaden kan finnas i isnaden eller i matn. Jfr Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, avsnittet om muḍṭarib.

Situation	Nästa fråga	Resultat
Versionerna är oförenliga och jämnstarka	Versionerna kan varken förenas eller rangordnas	muḏṭarib

Tänk dig att en rapport kommer genom två kedjor med olika namn i samma led. Om den ena kedjan stöds av flera noggranna elever, föredras den och rapporten kallas inte muḏṭarib av det skälet. Om båda formerna däremot är lika starka, motsäger varandra och inte kan förenas, visar osäkerheten bristande ḍabt.

NÄR NÅGOT HAR BYTT PLATS ELLER FOGATS IN

Term	Vad har hänt?	Kan finnas i
maqlūb مقلوب	namn, led eller ord har bytt plats	isnad eller matn
mudraj مدرج	ett omarkerat inskott har fogats in	isnad eller matn
muṣaḥḥaf مصحّف	bokstavspunkter har lästs eller skrivits fel	namn eller text
muḥarraf محرف	vokalisering eller läsform har ändrats	namn eller text

MAQLŪB: NÄR ORDNINGEN VÄNDS

I en maqlūb version har namn, kedjeled eller ord i texten bytt plats. Felet kan uppstå av misstag. Ibland har lärda tillfälligt vänt på isnader för att pröva en förmedlares eller hadithlärdas minne och sedan rättat dem; det är inte samma sak som att medvetet tillskriva profeten en falsk rapport.

I hadithen om de sju som får skugga nämns den som ger välgörenhet så hemligt att vänster hand inte vet vad höger hand ger. I en återgivning hos Muslim har höger och vänster bytt plats. Ibn Ḥajar anger detta som ett exempel på qalb i matn och föredrar den ordning som stöds av de övriga vägarna.⁸⁴

⁸⁴ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1423, har den välkända ordningen att vänster hand inte vet vad höger ger. Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1031 (91), återger i en version den omvända ordningen. Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, anger detta som ett exempel på qalb i matn; omdömet återges därför här med tydlig tillskrivning.

MUDRAJ: ETT OMARKERAT INSKOTT

I en mudraj version har en förmedlares förklaring eller en del från en annan väg fogats in utan tydlig gräns. Den som läser kan då tro att hela formuleringen kommer från samma källa. Idrāj kan finnas i isnaden eller i matn.

Al-Bukhārī återger Abū Hurayras uppmaning ”Fullborda tvagningen” skild från profetens varning om hälar som lämnas torra vid tvagningen. I vissa sammanslagna återgivningar kan uppmaningen uppfattas som en del av profetens ord. Kritiken gäller då vem just den delen tillskrivs, inte att hela rapporten skulle vara fabricerad.⁸⁵

MUṢAḤḤAF OCH MUḤARRAF: NÄR SKRIFTEN LÄSES FEL

I Ibn Ḥajars senare indelning är muṣaḥḥaf en felläsning som uppstår när bokstavspunkter förändras. Muḥarraḥ gäller i stället ändrad vokalisering eller läsform. I äldre verk används taṣḥīf ofta bredare, så gränsen är inte lika skarp i varje bok.⁸⁶

Ett namn kan förändras genom några punkter: Ibn al-Ṣalāḥ nämner namnet al-‘Awwām ibn Murājim (مراجيم), som fellästes Ibn Muzāḥim (مزااحم).
Jämförelse med andra vägar och kontrollerade namnlistor avslöjade felet.

Taṣḥīf och taḥrīf behöver inte vara avsiktliga. De visar varför muntlig uppläsning, vokaltecken, bokstavspunkter och jämförelse med en kontrollerad förlaga var viktiga även när materialet fanns i skrift.

EN BRIST I EN VÄG ÄR INTE ALLTID SLUTET

Termerna i detta avsnitt beskriver ofta vad som har hänt i en bestämd väg eller version. Om en isnad är maqlūb eller mu‘allal kan samma matn ändå vara bevarad genom en annan väg. Om ett enda ord är mudraj behöver den övriga rapporten inte avvisas. Kritikerns uppgift är att avgränsa felet så noggrant som materialet tillåter.

Ett säkert arbetssätt: Skriv först vilken väg och vilken detalj omdömet gäller. Skriv sedan om andra vägar bekräftar, rättar eller motsäger den aktuella

⁸⁵ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Wuḍū‘, nr 165: Abū Hurayras ord asbighū al-wuḍū‘ skiljs från den marfū‘a varningen waylun li-l-a‘qābi min al-nār. Al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 20, använder fallet för att visa hur idrāj identifieras genom en åtskild version.

⁸⁶ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 35, om taṣḥīf i isnad och matn, bland annat namnet al-‘Awwām ibn Murājim som lästes Ibn Muzāḥim. Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, skiljer senare mellan förändrade punkter, muṣaḥḥaf, och förändrad vokalisering eller läsform, muḥarraḥ.

detaljen. Undvik att flytta ett omdöme om en enskild isnad till alla versioner av rapporten.

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- En ensam eller gharīb återgivning är inte automatiskt shādh.
- Munkar betyder inte att innehållet bara verkar ovanligt för läsaren.
- Maḥfūz och ma‘rūf betyder föredragen i jämförelsen, inte automatiskt ṣaḥīḥ.
- Inte varje skillnad mellan två versioner är en försvagande ‘illa.
- Versioner är inte muḍṭarīb när de kan förenas eller när en av dem tydligt kan föredras.
- Ett tillägg från en thiqa godtas inte mekaniskt i varje situation.
- Maqlūb och mudraj betyder inte att hela rapporten är fabricerad.
- Skillnaden mellan muṣaḥḥaf och muḥarraḥ används inte helt likadant i alla perioder.

SAMMANFATTNING

- Shādh är i den senare standarden en godtagbar förmedlares underlägsna avvikelse; den föredragna versionen är maḥfūz.
- Munkar är i samma standard en svag förmedlares avvikelse; den föredragna versionen är ma‘rūf.
- Mu‘allal betecknar en rapport med en dold och försvagande ‘illa som upptäcks genom jämförelse.
- Muḍṭarīb kräver oförenliga och jämnstarka versioner som inte kan förenas eller rangordnas.
- Maqlūb gäller omkastning, mudraj ett omarkerat inskott och muṣaḥḥaf/muḥarraḥ olika felläsningar.
- En brist ska knytas till den väg, textdel eller återgivningsform där den faktiskt har visats.
- Termernas äldre användning kan vara bredare än Ibn Ḥajars senare läroboksindelning.

KONTROLLFRÅGOR

1. Varför är tafarrud inte samma sak som shudhūd?
2. Vad skiljer shādh från munkar i Ibn Ḥajars indelning?
3. Vad kallas de föredragna motsvarigheterna till shādh och munkar?
4. Vilka två egenskaper måste en teknisk ‘illa normalt ha?
5. Vilka tre villkor behövs innan en rapport kallas muḍṭarīb?
6. Vad är skillnaden mellan maqlūb och mudraj?

7. Hur skiljs muṣaḥḥaf från muḥarraḥ i den senare standarden?
8. Varför godtas inte varje ziyāda från en thiqa automatiskt?
9. Hur kan en väg vara mu‘allal samtidigt som rapportens text bevaras genom en annan väg?

KÄLLOR TILL AVSNITT 9

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ: Kitāb al-Wuḍū‘, nr 165; Kitāb al-Buyū‘, nr 2113; Kitāb al-Zakāh, nr 1423.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Zakāh, nr 1031 (91); dessutom al-Tamyīz, exemplen på jämförelse mellan förmedlare.

al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, Kitāb al-Farā‘id, nr 2106, vägen via ‘Awsaja och Ibn ‘Abbās.

Ibn Abī Ḥātim al-Rāzī, ‘Ilal al-ḥadīth, exemplet om en marfū‘ respektive mawqūf version, 2/182, nr 1643 i en vanlig numrering.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ‘Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir, 1406/1986, al-naw‘ 13–20, 22 och 35.

Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar, avsnitten om mukhālafa, shādh, munkar, ‘illa, idrāj, qalb, idtirāb, taṣḥīf och tahrīf.

al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw‘ 13–20, 22 och 35.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 104–114 och 121–128.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teysîru Mustalahi’l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 110–135.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2010/2019, s. 198–202 och 211–215.

Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärda terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, Norboda, 2020.

Anmärkning: Avsnittets huvuddefinitioner följer Ibn Ḥajars senare precisering. Äldre kritikers användning av särskilt shādh, munkar, taṣḥīf och ‘illa kan vara bredare och måste läsas i sitt sammanhang.

10. NÄR EN UTSAGA TILLSKRIVS PROFETEN UTAN GRUND

Avsnitt 10 · Mawḍū‘, fabricering och källkritisk granskning

I föregående avsnitt såg vi hur en återgivning kan vara svag på grund av en avvikelse, en dold brist eller ett överföringsfel. Mawḍū‘ är något annat. Här finns inte bara en otillräckligt styrkt väg. Den profetiska tillskrivningen bedöms som fabricerad utifrån starka belägg. Därför måste ḍa‘īf och mawḍū‘ hållas isär.⁸⁷

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara skillnaden mellan ḍa‘īf och mawḍū‘
- beskriva hur en falsk profetisk tillskrivning kan uppstå
- skilja ett starkt belägg från en ledtråd som behöver prövas
- förklara hur isnad, kronologi och matn granskas tillsammans
- undvika vanliga genvägar när en rapport söks i böcker och databaser
- ange hur en fabricerad rapport får citeras i undervisning och kritik.

ḌA‘ĪF ÄR INTE SAMMA SAK SOM MAWḌŪ‘

Ḍa‘īf (ضعيف) betyder att rapporten inte uppfyller villkoren för godtagande. Orsaken kan vara en bruten kedja, en okänd förmedlare eller bristande precision. Detta visar att tillskrivningen inte är tillräckligt styrkt; det visar inte automatiskt att någon har hittat på rapporten. *Mawḍū‘* (موضوع) går längre. Ett mawḍū‘-omdöme innebär att den profetiska tillskrivningen bedöms som fabricerad utifrån starka belägg.⁸⁸

Fråga	Ḍa‘īf	Mawḍū‘
Vad visar omdömet?	Villkoren för godtagande är inte uppfyllda.	Tillskrivningen bedöms som fabricerad utifrån starka belägg.
Är rapporten säkert påhittad?	Nej. Tillskrivningen är otillräckligt styrkt.	Den profetiska tillskrivningen bedöms vara falsk.

⁸⁷ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 21; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om lögn hos förmedlaren. Mawḍū‘ är inte bara en lätt brist utan en fabricerad tillskrivning som avvisas på grundval av starka belägg.

⁸⁸ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 3 och 21. Han kallar mawḍū‘ den värsta formen av avvisad rapport men skiljer den från andra svaga rapporter som fortfarande kan tänkas återge något verkligt. Därför är ḍa‘īf och mawḍū‘ inte synonymer.

Fråga	Ḍaʿīf	Mawḍūʿ
Kan andra vägar ha betydelse?	Vissa lätta brister kan vägas upp av oberoende stöd.	En väg som bedömts som fabricerad stärks inte av fler beroende eller fabricerade vägar. En oberoende väg bedöms för sig.
Hur får den återges?	Med korrekt grad och källa angiven.	Endast när fabriceringen anges tydligt och omedelbart.

Två gränser att minnas: En svag rapport är inte automatiskt en lögn. En riktig eller tilltalande mening är inte automatiskt en hadith.

I metodverken kallas en sådan utsaga ändå för ”hadith” eller ”rapport” eftersom den har presenterats i hadithens form och påstås komma från profeten. Benämningen betyder inte att de hadithlärdas godkänner påståendet. Ett mawḍūʿ-omdöme gäller dessutom den undersökta tillskrivningen. Att moraliskt anklaga en bestämd person för avsiktlig lögn kräver ytterligare belägg.⁸⁹

HUR EN FALSK TILLSKRIVNING KAN UPPSTÅ

Waqʿ al-ḥadīth (وضع الحديث) betecknar i strikt mening avsiktlig fabricering: att

skapa en utsaga och medvetet tillskriva den profeten – med eller utan en uppgiven isnad – eller att medvetet föra upp någon annans ord till profeten. En falsk tillskrivning kan också uppkomma genom sammanblandning eller missförstånd. Ibn al-Ṣalāḥ kallar ett sådant fall *shibh al-waqʿ*, något som liknar fabricering. Resultatet är fel, men det moraliska ansvaret är inte detsamma som vid avsiktlig lögn.

Form	Vad händer?	Viktig skillnad
Avsiktlig fabricering	En utsaga skapas och tillskrivs medvetet profeten, med eller utan en uppgiven isnad.	Här finns ett medvetet falskt påstående.
Avsiktlig omplacering	Någon annans ord tillskrivs medvetet profeten.	Innebörden kan vara riktig, men tillskrivningen är fel.
Sammanblandning eller missförstånd	En kommentar eller textdel uppfattas som hadith.	Tillskrivningen är fel utan att avsikten måste ha varit lögn.

⁸⁹ Ibn Hajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om al-kadhib fī al-rāwī. Han förklarar att ett mawḍūʿ-omdöme ofta bygger på övervägande sannolikhet, inte kunskap om det fördolda; även en person som ofta ljugar kan någon gång återge något riktigt. Den aktuella vägen och rapporten måste därför undersökas.

ETT SANT INNEHÅLL RÄCKER INTE

En klassisk berättelse gäller orden: ”Den som ber mycket om natten får ett vackert ansikte om dagen.” Meningen kan låta både vacker och rimlig. I den berättelse från al-Hākim som al-‘Irāqī återger i anslutning till Ibn al-Ṣalāḥs exempel nämner Sharīk först en isnad och säger sedan dessa ord när han ser den fromme Thābit ibn Mūsā. Thābit uppfattar kommentaren som den hadithtext som hör till isnaden och återger den som ett profetiskt uttalande.⁹⁰

Vad visar exemplet? Att en mening är riktig eller god betyder inte att den kommer från profeten. Därför måste även en tilltalande utsaga källkontrolleras.

NÄR BÖRJADE FABRICERINGEN?

Det går inte att ange ett enda säkert år då den första fabricerade rapporten uppstod. Muslim återger Ibn Sīrīns uppgift att man, när en inre konflikt (fitna) bröt ut, började fråga mer uttryckligt efter förmedlarna: ”Nämn era förmedlare för oss.” Uppgiften visar att isnadkontrollen skärptes i en orolig situation. Den fastställer inte ett exakt startdatum för fabricering.⁹¹

Fabricering hade inte heller en enda orsak. I politiska och teologiska konflikter förekom enskilda aktörer som skapade rapporter till stöd för den egna sidan. Andra sökte pengar, inflytande eller uppmärksamhet. Några uppgav att de ville föra människor närmare Koranen och goda handlingar. Det är därför missvisande att lägga ansvaret på ett helt folk, en hel rättsskola eller en hel religiös grupp.⁹²

Historiskt sammanhang	Möjligt motiv hos enskilda aktörer
Politiska och teologiska konflikter	att ge den egna sidan profetisk auktoritet
Närhet till makt	att behaga en härskare eller en inflytelserik person
Predikan och berättande	att väcka uppmärksamhet med ovanliga berättelser

⁹⁰ Ibn Mājah, al-Sunan, nr 1333; Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 21, som anger fallet som shibh al-waḍ‘. Detaljerna om Sharīk och Thābit ibn Mūsā kommer från al-Hākims berättelse, återgiven av al-‘Irāqī, al-Taḥf al-awwal li-ṭalāḥ al-ḥadīth, s. 132; jfr Ibn Abī Ḥātim, Taqdimat al-ma‘rifat li-Kitāb al-Jarḥ wa-l-ta‘dīl, 1/327.

⁹¹ Muslim, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima, Ibn Sīrīns ord, inledningen nr 27 (intern numrering 26) i en vanlig modern numrering: före fitna frågade man inte efter isnaden, men därefter krävde man att förmedlarna namngavs. Uppgiften visar en skärpt kontroll i ett konfliktfyllt läge men anger inte ett säkert datum för den första fabriceringen.

⁹² Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 21; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, samma ämne; al-Suyūfī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 21. De klassiska verken nämner bland annat partiskhet, närhet till makt, berömmelse, vinning och okunnig religiös iver. Kategorierna beskriver motiv hos aktörer, inte kollektiv skuld.

Historiskt sammanhang	Möjligt motiv hos enskilda aktörer
Personlig vinning eller hämnd	att skydda ett intresse eller skada en motståndare
Okunnig religiös iver	att uppmuntra till goda handlingar med påhittade löften

Ett gott mål gör inte metoden tillåten: Att vilja uppmuntra människor till bön, Koranläsning eller goda handlingar ger ingen rätt att lägga ord i profetens mun.

HUR UNDERSÖKS EN MISSTÄNKT TILLSKRIVNING?

Kritikern börjar inte med ett intryck av texten. Först identifieras den tidigaste källan och alla kända vägar. Därefter kontrolleras kronologin, förmedlarna och relationen mellan textversionerna. Omdömet grundas på materialet som helhet. En viktig term är qarīna (قرينة): en omständighet eller ledtråd som får betydelse tillsammans med andra belägg.

Steg	Fråga	Arbete
1	Var är rapporten tidigast belagd?	Identifiera den äldsta belagda källan.
2	Vilka vägar finns?	Samla isnader och textversioner.
3	Är kronologin möjlig?	Kontrollera livstid, resor och möten.
4	Vilka är förmedlarna?	Läs rijāl- och kritikverk i sitt sammanhang.
5	Vad visar jämförelsen?	Undersök textens ursprung, möjliga omplaceringar och beroenden mellan vägarna.
6	Vilket omdöme ger beläggen stöd för?	Skilj starka belägg från en enskild ledtråd (qarīna).

STARKT BELÄGG ELLER BARA EN LEDTRÅD?

Starkt belägg	Ledtråd som måste prövas
ett tillförlitligt dokumenterat erkännande av fabricering	att rapporten tydligt gynnar ett egenintresse
en kronologi som visar att en uttryckligen påstådd kontakt är omöjlig – ett starkt belägg mot just den undersökta vägen	ovanligt stora löften eller hot
belägg för att orden tillhör en annan person	språk eller begrepp som verkar sena
en jämförelse mellan överföringsvägarna som visar hur isnad eller text har skapats	en möjlig konflikt med andra texter eller historiska uppgifter

Ett tillförlitligt belagt erkännande av att den aktuella tillskrivningen har fabricerats är ett starkt skäl att avvisa den. Ändå påpekar klassiska metodiker att även ett erkännande teoretiskt kan vara osant. Därför jämförs det, när det är möjligt, med kronologi och andra vägar. Ett annat starkt belägg är att en person påstår sig ha hört från en lärare som hade avlidit innan ett möte kunde ske. Då har just den vägen visats vara omöjlig.⁹³

Avgränsa alltid omdömet: Att en väg är omöjlig visar först att just den vägen är fel. Rapportens övriga vägar måste fortfarande undersökas.

MATN KAN OCKSÅ VÄCKA FRÅGOR

En text kan ge starka varningssignaler om den utan rimlig tolkning strider mot något säkert: en tydlig koranisk innebörd, mutawātir-förmedlad sunna, säkert fastställda historiska fakta eller ett klart konstaterbart faktum. Oproportionerligt stora belöningar eller straff och uttryck som inte passar den påstådda tiden kan också behöva undersökas. Sådana tecken ska dock inte användas som automatiska formler.⁹⁴

Personlig förvåning är inte hadithkritik: Att en text verkar märklig för en nutida läsare bevisar inte att den är fabricerad. Motsägelsen måste gälla något säkert och vara omöjlig att förena eller tolka på ett rimligt sätt.

Språkliga brister är inte heller i sig tillräckliga belägg. En förmedlare kan ha återgett innebörden med egna ord eller formulerat sig mindre väl. Ett ovanligt stort löfte för en liten handling kan väcka frågor, men det är en ledtråd och inte tillräckligt för ett mawdū‘-omdöme.

VANLIGA MEN OSÄKRA GENVÄGAR

För snabb slutsats	Säkrare formulering
”Texten låter märklig.”	Märklighet är inte i sig ett bevis.
”Den finns inte i al-Bukhārī eller Muslim.”	En rapport kan finnas i andra tidiga källor.
”Jag hittar den inte i en databas.”	Sökningen kan vara ofullständig eller använda andra ord.

⁹³ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 21, om erkännande och omständigheter som kan motsvara ett erkännande; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 21, med Ibn Daqīq al-‘Īds reservation att även ett erkännande teoretiskt kan vara osant. Kronologisk omöjlighet gäller först den undersökta vägen.

⁹⁴ al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, avsnitten om uppgifter som strider mot tydligt förnuft, en fast koranisk innebörd, mutawātir sunna eller säkra belägg; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 21. Språklig svaghet eller oproportionerliga löften är indicier och avgör inte ensamma bedömningen.

För snabb slutsats	Säkrare formulering
”Ingen isnad anges.”	Tillskrivningen är obelagd tills källan hittas; mawḍū‘ kräver mer.
”Innebörden är sann.”	En sann mening är inte automatiskt profetens ord.

En databas visar bara det material, de stavningar och den indexering som har lagts in. Även ett stort digitalt sökverktyg kan därför missa en källa eller en annan ordalydelse. Ett säkert ”finns inte” kräver bredare kunskap om källorna än en enskild sökning kan ge.⁹⁵

HUR FÅR EN FABRICERAD RAPPORT CITERAS?

Den som vet, eller efter sakkunnig granskning har starka skäl att anse, att en rapport är fabricerad får inte återge den som hadith utan att tydligt ange dess status. Regeln gäller även berättelser, predikningar, dygder och uppmuntran till goda handlingar. En fabricerad rapport får citeras för undervisning, varning eller kritik, men uppgiften att den har bedömts som mawḍū‘ eller fabricerad måste följa direkt med citatet.⁹⁶

Två tidiga varningar: Muslim återger både varningen mot att föra vidare en rapport som man har skäl att betrakta som falsk och orden: ”Det är lögn nog för en människa att återge allt hon hör.” Källkontroll börjar därför före delningsknappen.⁹⁷

BÖCKER OM FABRICERADE RAPPORTER

Särskilda verk, kutub al-mawḍū‘āt, sammanställdes för att identifiera rapporter som författaren bedömde som fabricerade. De är kritiska arbeten, inte samlingar ur vilka texterna får återges utan förklaring. Ett omdöme måste dessutom läsas tillsammans med författarens argument och senare lärda granskning.

Verk	Hur det används
<i>Ibn al-Jawzī, al-Mawḍū‘āt</i>	en stor tidig sammanställning; flera enskilda omdömen har diskuterats

⁹⁵ al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 21, diskussionen om svårigheten att säkert hävda att en rapport saknas ur hela hadithlitteraturen. Att inte finna en text i en bestämd bok eller databas, eller vid sökning på en viss formulering, är därför inte i sig ett mawḍū‘-bevis.

⁹⁶ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 21: en känd fabricerad rapport får inte återges utan att uppgiften om fabricering följer tillsammans med den, illā maqrūnan bi-bayān waḍ‘ihi. Regeln omfattar rättsliga frågor, berättelser och dygder; lätnader som diskuterats för vissa svaga rapporter omfattar inte mawḍū‘.

⁹⁷ Muslim, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima: varningen man ḥaddatha ‘annī ... i al-Muqaddimas inledande resonemang; dessutom nr 5 (inledningen, rapport 6 i en vanlig modern numrering): kafā bi-l-mar’i kadhīban an yuḥadditha bi-kulli mā sami‘a, ”Det är lögn nog för en människa att återge allt hon hör.”

Verk	Hur det används
<i>al-Suyūṭī, al-La'ālī al-maṣnū'a</i>	följer upp, kompletterar och invänder mot vissa tidigare bedömningar
<i>Ibn 'Arrāq, Tanẓīh al-sharī'a</i>	en senare och bredare sammanställning av rapporter och kritik

Ibn al-Ṣalāḥ kritiserade Ibn al-Jawzī för att i al-Mawḍū'āt ha tagit med rapporter där beviset enligt honom endast räckte till omdömet ḍa'īf. Senare författare fortsatte därför att granska och korrigera enskilda bedömningar. En boktitel med ordet mawḍū'āt betecknar alltså inte en lista vars samtliga bedömningar är ofelbara eller enhälligt accepterade.⁹⁸

ETT SÄKERT ARBETSSÄTT PÅ NÄTET

- Sök efter den exakta formuleringen och efter viktiga ord i originalspråket när det är möjligt.
- Kontrollera om hänvisningen verkligen leder till den bok, det kapitel och den väg som påstås.
- Knyt omdömet till en namngiven kritiker och notera om det gäller en isnad eller rapporten som helhet.
- Skilj mellan ḍa'īf, ḍa'īf jiddan (mycket svag), matrūk (متروك; övergiven på grund av mycket allvarlig kritik) och mawḍū'; orden betyder inte samma sak.
- Om källan eller bedömningen är osäker, skriv inte "Profeten sade" utan reservation.

VANLIGA SAMMANBLANDNINGAR

- En ḍa'īf-rapport är inte automatiskt mawḍū'.
- En problematisk väg gör inte automatiskt alla andra vägar felaktiga.
- En rapport blir inte mawḍū' bara därför att den saknas i al-Bukhārī eller Muslim.
- En text blir inte hadith bara därför att dess innebörd är riktig.
- Ett märkligt innehåll eller svagt språk är inte ensamt ett bevis för fabricering.
- Flera beroende eller fabricerade vägar skapar inte verkligt stöd.
- Omdömen i mawḍū'āt-verk kan behöva omprövas.
- Fabricerade rapporter får inte spridas i gott syfte utan omedelbar varning.

⁹⁸ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw' 21, kritiserar Ibn al-Jawzī för att ha tagit med rapporter vars svaghet enligt honom inte ger tillräckligt stöd för ett omdöme om fabricering. Al-Suyūṭī, al-La'ālī al-maṣnū'a, och senare Ibn 'Arrāq fortsätter prövningen av enskilda omdömen.

SAMMANFATTNING

- Da‘īf betyder otillräckligt styrkt; ett mawḍū‘-omdöme innebär att den profetiska tillskrivningen på grundval av starka belägg bedöms som fabricerad.
- En felaktig tillskrivning kan uppstå genom avsiktlig fabricering, omplacering eller missförstånd.
- Fabricering hade flera historiska orsaker och får inte tillskrivas hela grupper.
- Isnad, kronologi, förmedlare, andra vägar och matn granskas tillsammans.
- Ett tillförlitligt dokumenterat erkännande av fabricering eller en uttryckligen påstådd kontakt som kronologin visar vara omöjlig kan vara starka belägg mot den undersökta vägen.
- Personlig förvåning, en resultatlös databassökning eller en sann innebörd räcker inte för ett mawḍū‘-omdöme.
- En fabricerad rapport får endast citeras när dess status anges tydligt och omedelbart.
- Mawḍū‘āt-omdömen måste prövas mot argument och senare kritik.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är huvudskillnaden mellan da‘īf och mawḍū‘?
2. Varför kan ett uttalande med riktig innebörd ändå vara felaktigt tillskrivet profeten?
3. På vilka tre sätt kan en falsk tillskrivning uppstå?
4. Varför går det inte att ange ett säkert startår för all hadithfabricering?
5. Vad skiljer ett starkt belägg från en qarīna?
6. Vad visar en kronologiskt omöjlig lärarkontakt om den undersökta vägen?
7. Varför räcker inte meningen ”den finns inte i al-Bukhārī” som bevis?
8. Hur ska en fabricerad rapport märkas när den citeras i undervisning?
9. Varför måste bedömningar i mawḍū‘āt-verk granskas kritiskt?

KÄLLOR TILL AVSNITT 10

Primärkällor och klassiska metodverk

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, al-Muqaddima: varningen man ḥaddatha ‘annī ... i al-Muqaddimas inledande resonemang; nr 5, kaḥā bi-l-mar’i kadhīban ...; samt Ibn Sīrīns fitnaord, inledningen nr 27 (intern numrering 26) i en vanlig modern numrering.

Ibn Mājah, al-Sunan, Kitāb Iqāmat al-ṣalāh wa-l-sunna fihā, nr 1333, rapporten ”Den som ber mycket om natten ...”.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ‘Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir, 1406/1986, al-naw‘ 21.

al-‘Irāqī, al-Taḡyīd wa-l-īdāh, s. 132 i en vanlig utgåva, al-Hākims berättelse om Sharīk och Thābit ibn Mūsā; jfr Ibn Abi Hātim, Taqdimat al-ma‘rifa li-Kitāb al-Jarḥ wa-l-ta‘dīl, 1/327.

al-Nawawī, al-Taqrīb wa-l-taysīr li-ma‘rifat sunan al-bashīr al-nadhīr, al-naw‘ 21; dessutom al-Minhāj, inledningen till kommentaren över Ṣaḥīḥ Muslim.

Ibn Hajar al-‘Asqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar, avsnitten om lögn hos förmedlaren, mawḍū‘, matrūk och indicier för fabricering.

al-Suyūfī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw‘ 21.

al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya, avsnitten om den kände lögnarens rapport och uppgifter som strider mot säkra belägg.

Ibn al-Jawzī, al-Mawḍū‘ āt; al-Suyūfī, al-La‘ālī al-maṣnū‘a; Ibn ‘Arrāq al-Kinānī, Tanzīh al-sharī‘a al-marfū‘a.

Sekundärlitteratur och terminologisk kontroll

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 132–144.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teyşîru Mustalahi’l-Hadîs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 103–108.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2019 (första utgåvan 2010), s. 230–237.

Abdullah Aydın, Hadis İstılahları Sözlüğü, Istanbul: İFAV, 2016.

Vidare läsning

Arabiska – klassisk grundtext: Ibn al-Jawzī, al-Mawḍū‘ āt, särskilt verkets inledning om fabricering och dess kännetecken.

Engelska – introduktion: Muhammad Zubayr Siddiqi, Hadith Literature: Its Origin, Development and Special Features, Cambridge: Islamic Texts Society, 1993.

Engelska – vidare orientering: Jonathan A. C. Brown, Hadith: Muhammad’s Legacy in the Medieval and Modern World, 2:a uppl., London: Oneworld, 2017.

Arabiska – fördjupning: ‘Umar ibn Ḥasan ‘Uthmān Fallāta, al-Waḍ‘ fī al-ḥadīth, 3 bd, Jidda: Dār al-Minhāj, 1437/2016.

Redaktionell princip: I den här läroboken återges ett mawḍū‘-omdöme tillsammans med namnet på kritikern och det belägg som stöder bedömningen. Personlig förvåning eller en enkel sökning utan resultat används inte som bevis för fabricering.

DEL IV · KÄLLSPÅRNING, FÖRSTÅELSE OCH LITTERATUR

11. HUR HITTAR OCH UNDERSÖKER MAN EN HADITH?

Avsnitt 11 · Takhrīj, i‘tibār och jämförelse av återgivningsvägar

När en utsaga återges som hadith behöver vi först fråga var den finns. Därefter undersöker vi hur den har förmedlats, vilka textversioner som finns och vilket stöd de olika vägarna ger. Denna arbetsgång börjar med takhrīj men slutar inte där. Att hitta en rapport är inte detsamma som att bedöma den som autentisk.⁹⁹

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara vad takhrīj omfattar och vad det inte avgör
- skilja en hadithkälla med egen isnad från en senare hänvisning
- använda flera sökvägar när ordalydelsen varierar
- samla och jämföra återgivningsvägar genom i‘tibār
- förklara skillnaden mellan mutābi‘ och shāhid
- göra en enkel jämförelse av isnad och matn
- redovisa ett kontrollerbart och avgränsat resultat.

VAD BETYDER TAKHRĪJ?

Takhrīj (التخريج) betyder här att spåra en rapport till de hadithverk som återger den med isnad, ange dess exakta plats och samla de vägar som behövs för granskningen. Ordet har haft flera användningar i hadithlitteraturen. I klassisk terminologi kunde takhrīj också beteckna att en hadithlärare tog fram rapporter ur samlingar och återgav dem genom egna eller sina lärares isnader, ofta med hänvisningar och kommentarer. Här använder vi ordet i dess praktiska betydelse: att ange källan och vägarna så tydligt att de kan kontrolleras.¹⁰⁰

⁹⁹ Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, *Uṣūl al-takhrīj wa-dirāsāt al-asānīd*, 3:e uppl., Riyad 1996, s. 7–22; jfr al-Sakhāwī, *Fath al-mughīth*, avsnittet om ta‘līf, taṣnīf och takhrīj. Lokalisering och gradering är nära förbundna men inte samma arbetsmoment.

¹⁰⁰ al-Sakhāwī, *Fath al-mughīth*, avsnittet om ta‘līf, taṣnīf och takhrīj; jfr al-Ṭaḥḥān, *Uṣūl al-takhrīj*, s. 10. Den praktiska definitionen i kapitlet anger källa, exakt plats och relevanta återgivningsvägar utan att göra lokaliseringen till ett automatiskt äkthetsomdöme.

Arbetsmoment	Vad får du?	Vad får du inte automatiskt?
Sökning	en möjlig träff eller hänvisning	en kontrollerad källa
Takhrīj	en exakt och kontrollerbar källhänvisning, isnad och ordalydelse	ett slutligt äkthetsomdöme
Kritisk analys	ett avgränsat omdöme med argument	en enhällig bedömning

Håll isär två frågor: Takhrīj svarar först på var och hur rapporten återges. Ett omdöme om autenticitet kräver därefter analys.

VAD ÄR EN PRIMÄR HADITHKÄLLA?

I takhrīj kallas ett verk ofta en primär hadithkälla när författaren återger rapporten med sin egen isnad. Det betyder inte alltid att boken är den äldsta bevarade källan eller den enda källan. En senare bok som bara citerar al-Bukhārī kan hjälpa oss att hitta rapporten, men själva kontrollen görs i al-Bukhārīs text och isnad.¹⁰¹

Typ av källa	Vad den kan ge	Hur den används
Hadithverk med egen isnad	författarens väg och textversion	huvudkälla i takhrīj
Senare bok som citerar	en hänvisning eller ett urval	följ hänvisningen tillbaka
Databas eller översättning	snabb sökning och orientering	kontrollera mot själva verket

Databasen är ett sökverktyg: Den kan leda till källan, men den ersätter inte den källa som ska undersökas.

BÖRJA MED DET DU FAKTISKT HAR

Skriv först ned utsagan så exakt som möjligt. Notera vilket språk du såg den på, vem den tillskrevs och vilken källa som angavs. Behåll också stavfel och avvikande ord i ett första steg; de kan förklara varför en sökning misslyckas. Gör sedan en ny sökning med viktiga ord och möjliga böjningar. Använd också den arabiska grundformen om den är känd.

- Vilka ord är säkra, och vilka kan vara en fri översättning?
- Tillskrivs orden profeten, en följeslagare eller någon annan?
- Finns en bok, ett nummer eller en länk som går att kontrollera?
- Är citatet helt, förkortat eller sammansatt av flera meningar?

¹⁰¹ al-Ṭaḥḥān, Uṣūl al-takhrīj, s. 7–22. ”Primär” beskriver här hur verket återger rapporten, inte ett obevisat anspråk på att vara den kronologiskt första källan.

FEM VÄGAR IN I KÄLLORNA

Sökväg	När den hjälper	Begränsning
Första orden	när början är känd på arabiska	början kan återges olika
Ett ovanligt ord	när texten har ett tydligt nyckelord	böjning och stavning varierar
Följeslagarens namn	när man vet vilken följeslagare rapporten tillskrivs	kräver musnadverk eller aträf-register
Ämnet	när bara innehållet är känt	samma text kan ligga under ett oväntat kapitel
En påstådd hänvisning	när bok eller nummer redan anges	uppgiften kan vara fel eller ofullständig

Aträf-register identifierar hadither genom ett textfragment och hänvisar till deras källor och vägar. Klassiska register och moderna databaser bygger på dessa ingångar i olika former. En sökning på ett ovanligt arabiskt ord är ofta träffsäker. En svensk översättning är däremot lätt att formulera på flera sätt. Sök därför både exakt och med nyckelord, men dra ingen slutsats av en enda resultatlista.¹⁰²

KONTROLLERA UPPGIFTEN I SJÄLVA KÄLLAN

- Slå upp hela rapporten i själva verket, inte bara sökträffens korta utdrag.
- Anteckna författare, verk, kitāb, bāb, hadithnummer eller sida samt vilken utgåva du använder.
- Kopiera den fullständiga isnaden och markera förmedlingsorden.
- Läs hela hadithtexten (matn) och kontrollera om citatet har förkortats.
- Skilj verkets egen kommentar från en modern utgivares eller databasredaktörs omdöme.

En användbar hänvisning: "al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Bad' al-waḥy, bāb 1, nr 1" kan återfinnas och kontrolleras. Bara "finns i al-Bukhārī" är för vagt.

Klassiska takhrījverk utförde detta arbete för hadither som citeras i rättsliga, teologiska och etiska verk. Al-Zayla'īs Naṣb al-rāya, al-'Irāqīs al-Mughnī och Ibn Ḥajars al-Talkhīs al-ḥabīr visar hur hänvisningar, vägar och kritiska omdömen kan samlas kring en text.¹⁰³

¹⁰² al-Taḥḥān, Uṣūl al-takhrīj, s. 59–128, behandlar sökning via följeslagare, första ord, ett ovanligt ord och ämne. Dagens fulltextsökning förenar flera av metoderna men är fortfarande beroende av stavning, textunderlag och indexering.

¹⁰³ De tre verken är klassiska exempel på den senare takhrījgenren: al-Zayla'ī spårar haditherna i al-Hidāya, al-'Irāqī haditherna i Iḥyā' 'ulūm al-dīn och Ibn Ḥajar haditherna i al-Rāfi'īs al-Sharḥ al-kabīr (Sharḥ al-Wajīz).

I‘TIBĀR: SÖK EFTER FLER VÄGAR

Jam‘ al-ṭuruq (جمع الطرق) betyder att de kända återgivningsvägarna samlas. När en väg först ser ensam ut söker kritikern genom *i‘tibār* (الاعتبار) efter andra relevanta vägar. I‘tibār är alltså arbetsprocessen som kan leda till en mutābi‘ eller en shāhid; det är inte en tredje sorts stödrapport. Mutāba‘a betecknar stödrelationen mellan vägar; en mutābi‘ är den parallella väg som ger stödet.¹⁰⁴

Term	Fråga	Kärna
i‘tibār	Finns det andra relevanta vägar?	själva den systematiska sökningen
mutāba‘a	Finns en parallell väg från samma följeslagare?	stöd inom samma följeslagarlinje
mutāba‘a tāmma	Får den undersökta förmedlaren stöd av en annan elev som återger från samma lärare?	en nära parallellväg
mutāba‘a qāṣira	Uppstår parallellen först hos hans lärare eller längre upp i kedjan?	en mer avlägsen parallellväg
shāhid	Finns en liknande rapport från en annan följeslagare?	stöd för ord eller gemensam innebörd

Den här boken följer Ibn Ḥajars vanliga uppdelning. I äldre verk och hos andra författare kan mutāba‘a och shāhid användas bredare eller delvis överlappande. Därför ska termen alltid läsas tillsammans med författarens förklaring.¹⁰⁵

Fler vägar betyder inte alltid starkare stöd: Två böcker kan bygga på samma återgivningsväg. En väg med en mindre allvarlig svaghet kan ibland få stöd, men en svag väg är inte alltid användbar som stöd.¹⁰⁶

ETT KLASSISKT EXEMPEL: MÅNSKÄRAN (HILĀL)

Ibn Ḥajar förklarar termerna med rapporten om att månaden kan vara tjugonio dagar och att den fullbordas till trettio dagar när himlen är molnig. Al-Shāfi‘ī återger den via Mālik, ‘Abd Allāh ibn Dīnār och Ibn ‘Umar. Al-Qa‘nabī återger samma rapport

¹⁰⁴ Ibn al-Ṣalāh, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 15; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om mutāba‘a och shāhid. Ibn Ḥajar förklarar uttryckligen att i‘tibār är sättet att söka sig fram till stödet, inte en parallell kategori bredvid mutāba‘a och shāhid.

¹⁰⁵ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 15, använder mutāba‘a och shāhid med viss överlappning. Ibn Ḥajar systematiserar mutāba‘a som stöd från samma följeslagare och shāhid som en liknande rapport från en annan följeslagare, men nämner också andra bruk.

¹⁰⁶ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 15: även en förmedlare vars rapport inte ensam används som bevis kan ibland förekomma i stöd, men ”inte varje svag” är lämplig för i‘tibār. Beroende vägar och mycket allvarliga brister räknas därför inte mekaniskt samman.

från Mālik. Därför är detta en fullständig mutāba‘a. Andra vägar förenas med utgångsvägen först högre upp i kedjan, hos Ibn ‘Umar. Ibn Ḥajar anger dessutom en rapport från Ibn ‘Abbās som shāhid bi-l-lafẓ, stöd med liknande ordalydelse, och rapporten från Abū Hurayra som shāhid bi-l-ma‘nā, stöd för innebörden.¹⁰⁷

Relation	Förenklad väg	Vad den visar
Utgångsväg	al-Shāfi‘ī → Mālik → ‘Abd Allāh ibn Dīnār → Ibn ‘Umar	den väg som undersöks
Fullständig mutāba‘a	al-Qa‘nabī → Mālik → ‘Abd Allāh ibn Dīnār → Ibn ‘Umar	en annan elev återger från samma lärare
Partiell mutāba‘a	‘Ubayd Allāh ibn ‘Umar → Nāfi‘ → Ibn ‘Umar	vägarna möts först hos följeslagaren
Shāhid	Ibn ‘Abbās / Abū Hurayra	shāhid bi-l-lafẓ / shāhid bi-l-ma‘nā

Exemplet visar relationer mellan vägarna, inte ett mekaniskt poängsystem. Varje isnad undersöks först för sig. Därefter provas om vägarna verkligen är oberoende, om deras texter motsvarar varandra och om deras brister kan vägas upp.

JÄMFÖR ISNADERNA

- Identifiera varje namn; liknande namn kan tillhöra olika personer.
- Kontrollera levnadstid, resor, kända lärare och elever.
- Läs förmedlingsorden: sami‘tu och ḥaddathanā ger en tydligare uppgift om att förmedlaren själv har hört läraren än ett ensamt ‘an, men även de måste läsas i sitt sammanhang.
- Markera var vägarna möts och vilka delar som verkligen är oberoende.
- Tolka omdömen inom jarḥ och ta‘dīl utifrån hur kritikern och andra lärda i hans tid använde termerna.
- Ange om ett problem gäller en enda väg eller alla kända vägar.

En förmedlare vid en gemensam knutpunkt är inte automatiskt rapportens upphovsman: Att flera bevarade vägar möts hos en förmedlare visar nätverkets form. Det bevisar inte ensamt vem som först formulerade rapporten.

JÄMFÖR TEXTVERSIONERNA

Lägg textversionerna bredvid varandra på originalspråket. Markera gemensamma ord, tillägg, utelämnningar och ändrad ordning. Fråga om skillnaden beror på

¹⁰⁷ Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, exemplet på fullständig och partiell mutāba‘a; al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1907 och 1909; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1080b–c; al-Nasā‘ī, al-Sunan, nr 2118. Ibn Ḥajar anger Ibn ‘Abbās som shāhid bi-l-lafẓ och Abū Hurayra som shāhid bi-l-ma‘nā.

återgivning efter innebörd, förkortning, idrāj, ziyādat al-thiqa eller ett faktiskt fel. En översättning kan vara pedagogiskt användbar men räcker inte för en ordagrann jämförelse.¹⁰⁸

- Vilken kort kärna delas av alla vägar?
- Vilka ord finns bara i en väg?
- Ändrar skillnaden innebörden eller bara uttryckssättet?
- Följer tillägget en särskild förmedlare eller en särskild gren?

TILLÄMPNING: HANDLINGAR OCH AVSIKT

Rapporten ”Handlingar bedöms efter avsikterna” återfinns hos al-Bukhārī som nr 1 och hos Muslim som nr 1907. De två isnaderna följer olika senare grenar: al-Bukhārī återger via al-Ḥumaydī och Sufyān, medan Muslim återger via Ibn Qa‘nab och Mālik. Båda vägarna möts dock hos Yahyā ibn Sa‘īd och delar därefter samma tidiga kedja.¹⁰⁹

Led	al-Bukhārī nr 1	Muslim nr 1907
Senare gren	al-Bukhārī → al-Ḥumaydī → Sufyān	Muslim → Ibn Qa‘nab → Mālik
Gemensam punkt	Yahyā ibn Sa‘īd al-Anṣārī	Yahyā ibn Sa‘īd al-Anṣārī
Gemensam tidig kedja	Muḥammad ibn Ibrāhīm → ‘Alqama → ‘Umar → Profeten	Muḥammad ibn Ibrāhīm → ‘Alqama → ‘Umar → Profeten

Fem träffar i tryckta verk eller databaser kan alltså vila på samma tidiga linje.

Rapporten är väl spridd efter Yahyā ibn Sa‘īd men gharīb i de första relevanta leden: ‘Umar → ‘Alqama → Muḥammad ibn Ibrāhīm → Yahyā. Ibn Ḥajar påpekar att de påstådda tidiga parallellerna inte är användbara som stöd.¹¹⁰

Även ordalydelsen varierar. Al-Bukhārī har i denna väg pluralformen bi-l-niyyāt och en kortare formulering om migrationen. Muslim har bi-l-niyya och nämner uttryckligen migrationen till Gud och Hans sändebud. Den gemensamma innebörden är tydlig, men en fullständig takhrīj redovisar också ordskillnaderna.

¹⁰⁸ Ibn al-Ṣalāh, al-naw‘ 18, om att samla vägar för att upptäcka en ‘illa; jfr al-naw‘ 16 om tillägg från tillförlitliga förmedlare. Skillnader i matn värderas genom jämförelse, inte genom att varje tillägg godtas eller avvisas automatiskt.

¹⁰⁹ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1: al-Ḥumaydī → Sufyān → Yahyā ibn Sa‘īd → Muḥammad ibn Ibrāhīm → ‘Alqama → ‘Umar. Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1907: Ibn Qa‘nab → Mālik → samma kedja från Yahyā ibn Sa‘īd.

¹¹⁰ Ibn Ḥajar, Nuzhat al-naẓar, diskussionen om ‘azīz: han nämner att endast ‘Alqama återger rapporten från ‘Umar, endast Muḥammad ibn Ibrāhīm från ‘Alqama och endast Yahyā ibn Sa‘īd från Muḥammad ibn Ibrāhīm; de påstådda parallellerna bedöms för svaga för i‘tibār.

FRÅN MATERIAL TILL OMDÖME

Bedöm först varje väg. Samla därefter resultaten och undersök rapporten som helhet. Ett omdöme som ṣaḥīḥ al-isnād gäller i första hand kedjans synliga villkor; en full bedömning måste också beakta shudhūdh och ‘illa. Skriv därför inte mer än materialet visar.¹¹¹

Rubrik	Det som ska redovisas
Sökt utsaga	ordalydelsen och språket du utgick från
Källor	verk, kitāb, bāb, nummer eller sida samt vilken utgåva du använder
Återgivningsvägar	de fulla isnaderna och var de möts
Textversioner	viktiga tillägg, utelämnningar och ordskillnader
Kritiska uppgifter	namngivna kritiker och vad deras omdöme gäller
Slutsats	ett tydligt men avgränsat resultat

En avgränsad slutsats: ”Denna väg är avbruten, men samma text har en annan sammanhängande väg” är bättre än att kalla hela rapporten svag utan fortsatt undersökning.

DIGITALA VERKTYG: INDEX, INTE DOMARE

- Hadithnummer kan skilja sig mellan utgåvor och databaser.
- Arabisk stavning, böjning och textigenkänning kan påverka sökresultatet.
- Två identiska översättningar kan bygga på olika eller förkortade arabiska texter.
- Ett omdöme i en databas måste knytas till en namngiven kritiker eller utgivare.
- En resultatlös sökning betyder inte att rapporten saknas i all hadithlitteratur.¹¹²

VANLIGA GENVÄGAR OCH MISSTAG

- Att hitta en källa är inte samma sak som att visa att rapporten är ṣaḥīḥ.
- Två böcker betyder inte automatiskt två oberoende vägar.
- I‘tibār är en sökprocess, inte en hadithgrad.

¹¹¹ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw‘ 1–2; al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 2, avsnittet om uttrycken ṣaḥīḥ al-isnād och ḥasan al-isnād. Ett omdöme om isnaden är snävare än ett slutligt omdöme om rapporten.

¹¹² al-Ṭaḥḥān, Uṣūl al-takhrīj, sökmetoderna; jfr al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī, al-naw‘ 21, om svårigheten att säkert hävda att en text saknas ur hela hadithlitteraturen. En resultatlös enkel sökning är inte ett bevis på frånvaro.

- En mutābi‘ eller shāhid är inte automatiskt stark eller användbar.
- En shāhid för innebörden bekräftar inte nödvändigtvis varje ord.
- Samma svenska översättning visar inte att den arabiska ordalydelsen är identisk.
- Ett omdöme om en isnad får inte utan argument utvidgas till alla vägar.
- ”Jag hittade den inte” betyder inte ”den saknar källa” eller ”den är fabricerad”.

SAMMANFATTNING

- Takhrīj spårar rapporten till källor som återger den med isnad och anger dess exakta plats.
- Källspårning och äkthetsbedömning är två skilda arbetsmoment.
- En databas eller senare bok leder till källan men ersätter den inte.
- I‘tibār är sökningen efter andra relevanta återgivningsvägar.
- I den terminologi som används här betecknar mutāba‘a stöd inom samma följeslagarlinje, medan shāhid kommer från en annan följeslagare.
- Flera beroende eller alltför svaga vägar ger inte automatiskt stöd.
- Isnader och textversioner jämförs var för sig och tillsammans.
- Resultatet ska ange källor, vägar, varianter, kritiker och omdömet räckvidd.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är skillnaden mellan takhrīj och ett äkthetsomdöme?
2. Vad menas här med en primär hadithkälla?
3. Vilka fem sökvägar kan användas när en rapport ska hittas?
4. Vad gör forskaren under i‘tibār?
5. Hur skiljer sig en mutābi‘ från en shāhid?
6. Varför stärker flera återgivningsvägar inte alltid varandra?
7. Vad visar jämförelsen av al-Bukhārīs och Muslims vägar för avsiktshadithen?
8. Vad jämförs i isnaderna respektive textversionerna?
9. Hur visar man att ett omdöme endast gäller en viss återgivningsväg?

KÄLLOR TILL AVSNITT 11

Primärkällor och klassiska metodverk

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Bad‘ al-wahy, bāb 1, nr 1; samt Kitāb al-Ṣawm, nr 1906, 1907 och 1909.

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Imāra, nr 1907; samt Kitāb al-Ṣiyām, nr 1080b–c.

al-Shāfi‘ī, al-Umm, Kitāb al-Ṣiyām al-ṣaghīr, hilälrapporten via Mālik, ‘Abd Allāh ibn Dīnār och Ibn ‘Umar.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, utg. Nūr al-Dīn ‘Itr, Damaskus/Beirut: Dār al-Fikr/Dār al-Fikr al-Mu‘āṣir, 1406/1986, al-naw‘ 15; jfr al-naw‘ 16 och 18.

Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar, avsnitten om i‘tibār, mutāba‘a och shāhid samt exemplēt ”innamā al-a‘mālu bi-l-niyyāt”.

al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawāwī, al-naw‘ 15.

al-Zayla‘ī, Naṣb al-rāya li-aḥādīth al-Hidāya; al-‘Irāqī, al-Mughnī ‘an ḥaml al-asfār; Ibn Ḥajar, al-Talkhīṣ al-ḥabīr.

Metodhandböcker och terminologisk kontroll

Maḥmūd al-Taḥḥān, Uṣūl al-takhrīj wa-dirāsāt al-asānīd, Riyad: Maktabat al-Ma‘ārif, 3:e uppl., 1996, särskilt s. 7–22 och 59–128.

Mehmet Görmez, ”Tahrīc”, Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi, 2010.

Salahattin Polat, Habil Nazlıgül och Süleyman Doğanay, Hadis Araştırma ve Tenkit Kılavuzu, Istanbul: İFAV, 2008.

Abdullah Aydınli, Hadis Tesbit Yöntemi, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2009.

Talat Koçyiğit, Hadis Usûlü, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967, s. 130–131.

Maḥmūd al-Taḥḥān, Yeni Hadis Usûlü (Teyṣīru Mustalahi’l-Hadīs), övers. Cemal Ağırman, Istanbul: Rağbet Yayınları, 2010, s. 119 och 157–160.

Salahattin Polat (red.), Hadis Tarihi ve Usulü, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2019 (första utgåvan 2010), s. 25–26, 87–89 och 215–216.

Vidare läsning

Arabiska – klassisk tillämpning: al-Zayla‘ī, Naṣb al-rāya li-aḥādīth al-Hidāya.

Engelska – introduktion: Mohammad Hashim Kamali, *A Textbook of Hadith Studies: Authenticity, Compilation, Classification and Criticism of Hadith*, Markfield: Islamic Foundation, 2005.

Arabiska – fördjupning: Maḥmūd al-Taḥḥān, Uṣūl al-takhrīj wa-dirāsāt al-asānīd, Riyad: Maktabat al-Ma‘ārif, 3:e uppl., 1996.

Anmärkning: Hadithnummer kan skilja sig mellan utgåvor. Därför anges även verk och avsnitt. När ett kritiskt omdöme återges anges också vem som har fällt det och vilken väg det gäller.

12. HUR FÖRSTÅR MAN EN HADITH?

Avsnitt 12 · Språk, sammanhang och helhetsläsning

Att en rapport är autentisk betyder inte att varje läsning av den är riktig. Först frågar vi om orden med rimlig säkerhet kan föras tillbaka till den person som de tillskrivs. Sedan frågar vi vad orden betyder i sitt språkliga sammanhang, i den situation där de uttalades och i relation till andra texter. Till sist prövar vi hur innebörden kan tillämpas. En rimlig tolkning gör inte en svag rapport autentisk, och en autentisk rapport skyddar inte läsaren mot feltolkning.¹¹³

Efter avsnittet ska du kunna

- skilja mellan autenticitet, innebörd och tillämpning
- förklara varför hela texten och dess varianter måste läsas
- använda språk och sammanhang utan att göra texten betydelslös
- förklara ‘āmm, khāṣṣ, muṭlaq och muqayyad på en grundläggande nivå
- skilja mukhtalif al-ḥadīth från den bredare frågan mushkil al-ḥadīth
- beskriva jam‘, naskh, tarjīḥ och tawaqquf
- göra en enkel och kontrollerbar tolkningsanalys.

TRE FRÅGOR – INTE EN

Studiet av hadither rör minst tre frågor. Thubūt (الثبوت) gäller frågan om tillskrivningen är belagd. Fahm (الفهم) och dalāla (الدلالة) gäller hur orden förstås och vad de visar. Tanzīl (التنزيل) gäller hur en fastställd innebörd tillämpas i en konkret situation. Tabellen nedan är en pedagogisk arbetsmodell, inte en ny klassisk indelning av hadither.

Fråga	Teknisk term	Vad undersöks?
Är tillskrivningen belagd?	thubūt	isnader, textversioner och kritiska omdömen
Vad betyder rapporten?	fahm / dalāla	språk, sammanhang och andra relevanta texter
Hur tillämpas innebörden?	tanzīl	situation, syfte, villkor och sakkunskap

¹¹³ Distinktionen mellan fastställande och förståelse är pedagogisk men bygger på klassiska arbetsområden: hadithkritiken prövar tillskrivningen, medan exempelvis al-Shāfi‘ī i Ikhtilāf al-ḥadīth och Ibn al-Ṣalāḥ i al-naw‘ 36 behandlar hur välbelagda texter förstås tillsammans.

Börja i rätt ände: En text som inte är tillräckligt belagd blir inte starkare av en skicklig tolkning. Men också en autentisk rapport måste förstås innan den tillämpas.

BÖRJA MED HELA RAPPORTEN

En lösryckt svensk mening är inte ett tillräckligt underlag. Slå först upp rapporten i källan. Läs hela hadithtexten, den isnad som återges, kapitelrubriken och de närliggande rapporterna. Samla därefter viktiga textversioner. En längre version kan ange vem som talar, vilken fråga som ställdes eller vilket villkor som utelämnades i ett kort citat. Kapitelrubriken ger en viktig tolkningsram, men kontrollera först vem som har formulerat den. Al-Bukhārīs rubriker hör till hans verk, medan många rubriker i moderna utgåvor av Ṣaḥīḥ Muslim kommer från senare kommentatorer, särskilt al-Nawawī.

Kontroll	Fråga
Källa	Var står rapporten, och återges den med isnad?
Full text	Är citatet helt eller förkortat?
Textversioner	Finns ord som förklarar, begränsar eller preciserar?
Kapitelrubrik och omgivning	Vilken tolkningsram ger rubriken, och vem har formulerat den?
Språk	Vilka ord eller uttryck kräver förklaring?
Kommentar	Hur har tidiga och senare lärda förstått svårigheten?

Samma arbetsregel som i takhriḥ: Läs källan, inte bara en sökträff. Läs rapporten, inte bara den mening som ofta citeras.

ÖVERSÄTTNINGEN ÄR INTE ORIGINALTEXTEN

En översättning hjälper läsaren, men innebär samtidigt ett val mellan möjliga betydelser. Därför bör en avgörande slutsats kontrolleras mot arabiskan. Böjning, ordföljd och ett enda bindeord kan påverka innebörden. Gharīb al-ḥadīth (غريب الحديث)

är den klassiska disciplin som förklarar ovanliga eller svårförståeliga ord i hadithtexter. Här betyder gharīb alltså språkligt ovanligt, inte en hadith som har en ensam förmedlare i något led.¹¹⁴

- Kontrollera ordets grundbetydelse och hur det används i meningen.

¹¹⁴ Ibn al-Athīr, al-Nihāya fī gharīb al-ḥadīth wa-l-athar, inledningen, om ord vars innebörd behöver språklig förklaring; jfr Abū 'Ubayd, Gharīb al-ḥadīth. Detta språkvetenskapliga gharīb ska skiljas från gharīb som klassificering efter antalet förmedlare.

- Se om samma ord förekommer i andra textversioner eller förklaras av en tidig förmedlare.
- Skilj en ordagrans översättning från en förklarande parafras.
- Ange tydligt när två översättningar är möjliga.

TEXTVERSIONER KAN FÖRKLARA VARANDRA

Rapporten ”den övre handen är bättre än den nedre” kan låta oklar om den läses ensam. I en version hos Muslim förklaras den övre handen som den som ger och den nedre som den som ber om något. Al-Bukhārī återger samma grundtanke i kapitlet om att avstå från att be människor om hjälp. Textversionerna visar alltså att uttrycket handlar om att ge och om att behöva be andra om hjälp, inte om handens fysiska läge.¹¹⁵

En viktig gräns: En variant får bara användas som förklaring efter att dess egen källa och kvalitet har undersökts. En obelagd formulering kan inte styra en välbelagd text.

KORANEN OCH SUNNAN LÄSES SOM EN HELHET

När versen ”de som tror och inte blandar sin tro med *ẓulm*” (Koranen 6:82) uppenbarades, förstod några följeslagare ordet *ẓulm* i dess breda betydelse och blev oroliga: vem har aldrig gjort sig själv orätt? Profeten hänvisade då till Luqmāns ord i 31:13, där avgudadyrkan kallas en svår orätt (*ẓulm*). I just denna vers preciserades ordet alltså som *shirk*. Exemplet visar hur en profetisk förklaring kan bestämma innebörden i ett särskilt sammanhang; det betyder inte att *ẓulm* alltid betyder *shirk*.¹¹⁶

Helhetsläsning betyder att en rapport jämförs med Koranen, andra välbelagda hadither och etablerade profetiska handlingar. Det betyder inte att läsaren kan avvisa en obekväm rapport med en allmän hänvisning till ”Koranens anda”. Både överensstämmelsen och den påstådda konflikten måste visas med konkreta texter och en tydlig metod.

ALLMÄNT, SÄRSKILT, OBUNDET OCH BUNDET

Två texter kan handla om samma ämne men ha olika räckvidd. En allmän formulering kan preciseras av en mer specifik text, och ett obundet uttryck kan

¹¹⁵ Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Zakāt, nr 1033: den övre handen förklaras som den som ger och den nedre som den som ber; jfr al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1429.

¹¹⁶ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, nr 32; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Īmān, nr 124a. Profeten förklarar *ẓulm* i Koranen 6:82 genom Luqmāns ord i 31:13.

begränsas av en annan relevant text. Dessa relationer behandlas utförligare i *uṣūl al-fiqh*, men de behövs också när hadither läses tillsammans.

Term	Enkel förklaring	Fråga
‘āmm	allmänt formulerad	Vilka personer eller fall omfattas?
khāṣṣ	särskilt avgränsad	Vilka fall skiljs ut?
muṭlaq	obundet uttryckt	Finns en begränsande egenskap eller annan bestämning i en relevant text?
muqayyad	begränsat av en egenskap eller annan bestämning	Vilken begränsning anges?

Ett klassiskt exempel på relationen mellan ‘āmm och khāṣṣ gäller jordbruksprodukter. En rapport anger hur stor andel av en regnbevattnad gröda som ska ges. En annan säger att zakāt inte tas ut när mängden understiger fem awsuq. Den andra texten anger därmed en tröskel för den första regelns tillämpning. Detaljerna i hur allmänna och särskilda belägg samordnas kan skilja sig mellan rättsskolor, men grundfrågan är densamma: läs inte en formulering som om inga andra relevanta belägg fanns.¹¹⁷

SAMMANHANG OCH SABAB AL-WURŪD

Sabab al-wurūd (سبب الورد) är den dokumenterade händelse, fråga eller situation som gav anledning till ett uttalande. Begreppet är snävare än hela den historiska bakgrunden. Ett känt sammanhang kan visa vem som tilltalas, vad problemet var och varför en viss formulering användes. Men varje hadith har inte en bevarad sabab al-wurūd. Sammanhang får därför inte hittas på för att rädda en önskad tolkning.

Rapporterna om pollinering av dadelpalmer måste läsas tillsammans. När odlarna följde profetens uppfattning och avstod från pollineringen blev skörden sämre. Han skilde då mellan det som han förmedlade som religiös undervisning och en mänsklig bedömning i en praktisk odlingsfråga. Den ofta citerade formuleringen ”ni känner bättre till era världsliga angelägenheter” hör till detta sammanhang. Den är inte en gränslös regel som gör all kunskap om världen oberoende av religiös vägledning.¹¹⁸

Fråga i vilken roll profeten talar: Förmedlar profeten en religiös norm, dömer i en tvist, leder samhället, ger ett personligt råd eller uttrycker en

¹¹⁷ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1483 om andelen från regnbevattnad respektive konstbevattnad gröda; nr 1484 och Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 979 om gränsen fem awsuq. Al-Shāfi‘ī behandlar relationen mellan allmänt och särskilt i al-Risāla och al-Umm.

¹¹⁸ Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Faḍā’il, nr 2361–2363, om pollinering av dadelpalmer. Jfr al-Nawawī, al-Minhāj, kommentaren till kapitlet, och al-Suyūfī, al-Luma’ fī asbāb wurūd al-ḥadīth, om kända anledningar till profetiska uttalanden.

bedömning i en praktisk fråga? Svaret måste beläggas i källorna, inte antas på förhand.

BOKSTAVLIGT SPRÅK OCH RETORIK

Grundregeln är att börja med ordens normala språkliga betydelse. Men normalt språk rymmer också jämförelser, betoningar och uttryck som omdefinierar ett begrepp. Profeten sade att den verkligt starke inte är den som besegrar andra i brottning, utan den som behärskar sin vrede. Uttalandet förnekar inte fysisk styrka. Det flyttar fokus till den moraliska styrka som situationen kräver.¹¹⁹

Termer som *zāhir*, *ḥaqīqa*, *majāz* och *qarīna* används på olika sätt i språk- och rättsteori. För en nybörjare räcker två frågor långt: Vad betyder orden normalt? Finns det en tydlig språklig eller kontextuell ledtråd som gör en annan läsning mer rimlig? En personlig känsla är inte en *qarīna*.

NÄR RAPPORTER VERKAR MOTSÄGA VARANDRA

En verklig konflikt finns inte bara för att två meningar låter olika. Kontrollera först att båda rapporterna är tillräckligt belagda, att de handlar om samma fråga och att de gäller samma personer, tid och villkor. En svag rapport skapar inte automatiskt en jämbördig konflikt med en autentisk rapport.

Term	Kärna	Viktigt
mukhtalif al-ḥadīth	godtagbara rapporter verkar stå mot varandra	pröva om konflikten är verklig
mushkil al-ḥadīth	innebörden är svår eller verkar problematisk	termerna kan överlappa i klassiska verk

Mukhtalif al-ḥadīth betecknar området där godtagbara rapporter tycks stå mot varandra. Hos Ibn Ḥajar används termen i en snävare mening om fall där rapporterna kan förenas genom *jamʿ*. Mushkil al-ḥadīth är bredare och kan även gälla en svår innebörd eller en skenbar konflikt med Koranen, språkbruket eller ett säkert faktum. I klassiska verk överlappar orden ibland. Därför måste författarens egen användning kontrolleras.¹²⁰

¹¹⁹ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Adab, nr 6114; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Birr wa-l-ṣila wa-l-ādāb, nr 2609. Båda återger den starkes förmåga att behärska sin vrede.

¹²⁰ Ibn al-Ṣalāḥ, ʿUlūm al-ḥadīth, al-nawʿ 36; al-Shāfiʿī, Ikhtilāf al-ḥadīth; Ibn Qutayba, Taʾwīl mukhtalif al-ḥadīth; al-Ṭaḥāwī, Sharḥ Mushkil al-āthār. Verken visar både ämnenas närhet och skillnader i terminologisk räckvidd.

Tabellen visar en vanlig pedagogisk arbetsgång. Detaljerna kan skilja sig mellan olika uṣūl-traditioner, och en förening får inte tvingas fram om texterna verkligen inte kan tillämpas tillsammans.

Steg	Vad gör man?	Förutsättning
jam‘ / tawfiq	förenar texterna genom olika villkor eller situationer	båda kan vara giltiga
naskh	ett senare rättsligt belägg avslutar en tidigare rättsregels fortsatta giltighet	kronologin måste vara styrkt
tarjih	föredrar det starkare belägget	verklig konflikt och tydliga skäl
tawaqquf	avvaktar med slutsatsen	underlaget räcker ännu inte

ETT EXEMPEL PÅ FÖRENING: SMITTA OCH FÖRSIKTIGHET

I en rapport sägs ”ingen smitta”, medan en annan förbjuder att sjuka kameler församman med friska. Al-Nawawī återger en vanlig förklaring som förenar rapporterna: den första utsagan avvisar föreställningen att sjukdom överförs genom sin egen natur, oberoende av Guds vilja, medan den andra lär att man ska undvika en möjlig orsak till skada. Rapporterna behöver då inte upphäva varandra; de besvarar olika delar av frågan.¹²¹

Metodexempel – inte medicinsk rådgivning: Exemplet visar hur klassiska kommentatorer förenade två texter. Nutida medicinska beslut kräver dessutom aktuell sakkunskap.

NASKH KRÄVER EN KÄND KRONOLOGI

Naskh (النسخ) innebär att en tidigare rättsregels fortsatta giltighet upphör genom ett senare rättsligt belägg. Ett tydligt exempel finns i orden: ”Jag hade förbjudit er att besöka gravarna; besök dem nu.” Den tidigare och den senare bestämmelsen anges i själva rapporten. Det tidigare förbudet var inte ”fel”; det gällde under sin tid. Utan en styrkt kronologi får två texter inte kallas nāsikh och mansūkh bara för att de är svåra att förena.¹²²

¹²¹ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 5771; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 2220–2221. Al-Nawawī, al-Minhāj, kommentaren till Kitāb al-Salām, förenar avvisandet av en självverkande smittkraft med befallningen att undvika en möjlig skadeorsak.

¹²² Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-Janā’iz, nr 977a. Jfr al-Ḥāzimī, al-I’tibār fī al-nāsikh wa-l-mansūkh min al-āthār, om att naskh förutsätter en känd ordning mellan belägg.

ORDALYDELSE OCH SYFTE

På väg till Banū Qurayza sade profeten att ingen av dem skulle be ‘aṣr förrän de kom fram. Några förstod orden bokstavligt och sköt upp bönen. Andra uppfattade orden som en uppmaning att skynda sig och bad på vägen. När händelsen berättades för profeten klandrade han ingen av grupperna. Exemplet visar att ordalydelse och avsikt kan behöva läsas tillsammans. Det visar inte att varje möjlig tolkning är lika god; de två läsningarna byggde på olika slags stöd, den ena främst på ordalydelsen och den andra på situationen.¹²³

FRÅN HISTORISK INNEBÖRD TILL TILLÄMPNING

En samtida tillämpning börjar med den historiska innebörden men stannar inte där. Fråga vilket syfte texten visar, vad som är en varaktig princip och vad som hör till ett särskilt förfarande eller en särskild situation. Maqāṣid kan hjälpa till att beskriva återkommande mål som rättvisa, barmhärtighet och skydd mot skada. Men ett påstått syfte måste kunna beläggas i texterna och deras samlade mönster; en personlig preferens blir inte ett maqṣad genom att få ett arabiskt namn.¹²⁴

- Vem tilltalades, och vilket problem löstes?
- Vilken del är princip, och vilken del är ett sätt att genomföra den?
- Har omständigheter förändrats på ett sätt som påverkar tillämpningen men inte principen?
- Kräver frågan juridisk, medicinsk, historisk eller annan sakkunskap?
- Kan slutsatsen formuleras utan att texten får säga mer än den visar?

Att läsa texten i sitt sammanhang är inte att göra den betydelselös:
Sammanhanget hjälper oss att bestämma textens räckvidd, men får inte användas för att sätta varje krävande utsaga ur spel.

EN ARBETSGÅNG I ÅTTA STEG

Steg	Arbete	Kontrollfråga
1	Fastställ materialet	Är rapporten tillräckligt belagd för frågan?
2	Läs hela texten	Är citatet förkortat eller lösryckt?
3	Samla textversioner	Förklarar eller begränsar de varandra?

¹²³ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb Ṣalāt al-khawf, nr 946. Följeslagarna förstod befallningen om ‘aṣr på två sätt, och rapporten anger att profeten inte klandrade någon av grupperna.

¹²⁴ al-Qarāfī, al-Iḥkām fī tamyīz al-fatāwā ‘an al-aḥkām wa-taṣarrufāt al-qāḍī wa-l-imām, om profetiska handlingsroller; al-Shāṭibī, al-Muwāfaqāt, om att rättens övergripande syften fastställs genom ett samlat mönster av belägg.

Steg	Arbete	Kontrollfråga
4	Undersök språket	Vad betyder orden i sin arabiska användning?
5	Bestäm sammanhanget	Vem tilltalas, och i vilken situation?
6	Jämför andra belägg	Hur förhåller sig texten till Koranen och etablerad sunna?
7	Pröva syfte och räckvidd	Är utsagan allmän, särskild, varaktig eller situationsbunden?
8	Formulera tillämpningen	Vilka villkor och vilken sakkunskap behövs i dag?

Ibland behöver man gå tillbaka ett steg i arbetsgången. En oväntad textvariant kan ändra språkförståelsen, och ett nytt historiskt belägg kan förändra vår bild av sammanhanget. En kontrollerbar tolkning visar därför både slutsatsen och vägen fram till den.¹²⁵

VANLIGA GENVÄGAR OCH MISSTAG

- Att behandla en svensk översättning som om den vore den enda möjliga innebörden.
- Att tolka en kort version utan att söka efter andra textversioner.
- Att anta ett sammanhang som inte har stöd i källorna.
- Att göra en särskild utsaga allmän utan att kontrollera vem som tilltalades.
- Att kalla varje språklig skillnad för motsägelse.
- Att tala om naskh utan att kunna visa vilken text som kom senare.
- Att låta en svag rapport skapa konflikt med en välbelagd rapport.
- Att använda maqāṣid som ett namn för den slutsats man redan föredrar.
- Att gå direkt från en historisk formulering till nutida tillämpning utan relevant sakkunskap.

SAMMANFATTNING

- Autenticitet, innebörd och tillämpning är skilda men sammanhängande frågor.
- Hela rapporten, textversionerna och källans sammanhang ska läsas före tolkningen.
- En översättning är en hjälp och samtidigt ett tolkningsval.
- Koranen och välbelagda hadither förklarar och preciserar varandra.

¹²⁵ Arbetsgången sammanför kapitlets metoder. För klassiska exempel på språk, helhetsläsning och skenbar konflikt, se al-Shāfi'ī, al-Risāla och Ikhtilāf al-ḥadīth; Ibn Qutayba, Ta'wīl mukhtalif al-ḥadīth; samt al-Nawawī och Ibn Ḥajars kommentarer till de citerade rapporterna.

- Ordens räckvidd, vem som tilltalas, sammanhanget och i vilken egenskap profeten talar påverkar förståelsen.
- Vid skenbar konflikt prövas först förening; naskh kräver styrkt kronologi.
- Maqāṣid måste beläggas i materialet och ersätter inte textanalysen.
- En god tolkning redovisar sina källor, steg, begränsningar och behov av sakkunskap.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad är skillnaden mellan thubūt, fahm och tanzīl i kapitlets arbetsmodell?
2. Varför måste en svensk översättning ibland kontrolleras mot arabiskan?
3. Hur förklarar textversionerna uttrycket ”den övre handen”?
4. Vad visar exemplet med zulm i Koranen 6:82?
5. Vad skiljer ‘āmm från khāṣṣ och muṭlaq från muqayyad?
6. Vad betyder sabab al-wurūd, och vilken begränsning har metoden?
7. Vilka kontroller görs innan två rapporter bedöms motsäga varandra?
8. Varför är jam‘ normalt det första steget och naskh ett senare?
9. Vad måste visas innan ett påstående om maqāṣid kan styra tillämpningen?

KÄLLOR TILL AVSNITT 12

Koranen och hadithkällor

Koranen 6:82 och 31:13.

al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 32 (förklaringen av zulm), 946 (Banū Qurayza), 1429 (den övre handen), 1483–1484 (jordbruksprodukter), 5771 (sjuka och friska kameler) och 6114 (verklig styrka).

Muslim b. al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, nr 124a, 977a, 979, 1033, 2220–2221, 2361–2363 och 2609.

Klassiska metod- och kommentarverk

al-Shāfi‘ī, al-Risāla och Ikhtilāf al-ḥadīth, om förklaring, allmänt och särskilt samt skenbart motstridiga rapporter.

Ibn al-Ṣalāḥ al-Shahrazūrī, ‘Ulūm al-ḥadīth, al-naw‘ 36, om mukhtalif al-ḥadīth.

Ibn Qutayba, Ta‘wīl mukhtalif al-ḥadīth; al-Ṭaḥāwī, Sharḥ Mushkil al-āthār.

al-Ḥāzimī, al-I‘tibār fī al-nāsikh wa-l-mansūkh min al-āthār.

Abū ‘Ubayd al-Qāsim ibn Sallām, Gharīb al-ḥadīth; Ibn al-Athīr, al-Nihāya fī gharīb al-ḥadīth wa-l-athar.

al-Suyūṭī, al-Luma‘ fī asbāb wurūd al-ḥadīth.

al-Nawawī, al-Minhāj fī sharḥ Ṣaḥīḥ Muslim; Ibn Ḥajar, Faṭḥ al-bārī.

al-Qarāfī, al-Iḥkām fī tamyiz al-fatāwā ‘an al-aḥkām wa-taṣarrufāt al-qāḍī wa-l-imām; al-Shāṭibī, al-Muwāfaqāt.

Vidare läsning

Arabiska – klassisk grundtext: al-Shāfi‘ī, Ikhtilāf al-ḥadīth.

Engelska – introduktion: Yūsuf al-Qaradāwī, *Approaching the Sunnah: Comprehension and Controversy*, övers. Jamil Qureshi, Herndon: International Institute of Islamic Thought, 2006.

Engelska – akademisk orientering: Jonathan A. C. Brown, *Misquoting Muhammad: The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet’s Legacy*, London: Oneworld, 2014.

Arabiska/engelska – rättsteoretisk grund: al-Shāfi‘ī, *The Epistle on Legal Theory*, red. och övers. Joseph E. Lowry, New York: New York University Press, 2013.

Arabiska – fördjupning: Ibn Qutayba, *Ta’wīl mukhtalif al-ḥadīth*; al-Ṭaḥāwī, *Sharḥ Mushkil al-āthār*.

Anmärkning: Källorna visar olika delar av tolkningsarbetet. De ersätter inte kontrollen av varje enskild rapports isnad, textversioner och historiska sammanhang.

13. HUR HITTAR MAN RÄTT I HADITHLITTERATUREN?

Avsnitt 13 · Samlingar, boktyper och säker användning av digitala verktyg

Hadithlitteraturen består inte av en enda typ av bok. Vissa verk är ordnade efter ämnen, andra efter följeslagare eller författarens lärare. Några samlar material, medan andra hjälper läsaren att hitta, jämföra eller kritiskt granska rapporter i äldre samlingar. En boktitel kan därför beskriva verkets omfång, ordning eller syfte utan att säga att varje rapport i boken är autentisk. Termer som jāmi‘, sunan, musnad och mu‘jam är i första hand vägledande beteckningar.¹²⁶

Ett verk kan dessutom passa i mer än en kategori. Al-Tirmidhīs verk kallas både al-Jāmi‘ och al-Sunan. Al-Bukhārīs fullständiga titel innehåller bland annat orden al-jāmi‘, al-musnad, al-ṣaḥīḥ och al-mukhtaṣar. Orden beskriver olika sidor av samma verk. Här betyder musnad inte att verket är ordnat efter följeslagare, som Musnad Aḥmad är.

Efter avsnittet ska du kunna

- förklara hur vanliga typer av hadithverk är ordnade
- skilja ämnesordnade samlingar från personordnade samlingar
- förklara vad mustadrak, mustakhraj, aṭrāf och zawā‘id används till
- välja ett lämpligt hjälpverk för en enkel forskningsfråga
- skilja mellan ett verk, en riwāya, en utgåva och en databas
- gå från en digital sökräff till en kontrollerbar källhänvisning
- förklara varför boktypen och databasen inte avgör hadithens kvalitet.

FEM FRÅGOR INNAN DU ANVÄNDER EN HADITHBOK

En enda genrelista räcker inte. Samma titel kan säga något om ordningen, innehållet, urvalet eller relationen till ett äldre verk. Börja därför med fem frågor.

Fråga	Vad undersöks?
Ordning	Efter ämnen, följeslagare, lärare, orter eller textens början?
Material	Marfū‘-, mawqūf- och maqtū‘-rapporter, eller kommentarer?
Syfte	Samla, undervisa, komplettera, lokalisera eller kritiskt granska?

¹²⁶ al-Kattānī, al-Risāla al-mustaṭrafa li-bayān mashhūr kutub al-sunna al-musharrafā, avsnitten om jawāmi‘, sunan, masānīd, mu‘jam, ajzā‘, amālī, aṭrāf, zawā‘id och takhrīj. Kategorierna beskriver olika sidor av verkens uppbyggnad och syfte.

Fråga	Vad undersöks?
Urval	Vilket kvalitets- eller ämnesvillkor anger författaren?
Textgrund och åtkomst	Vilken riwāya eller utgåva återges, och genom vilken databas nås den?

Boktypen är en karta – inte ett kvalitetsomdöme: Frågan ”I vilken bok står rapporten?” måste följas av frågan ”Varför tog författaren med den, och hur bedöms just denna rapport?”

ÄMNESORDNADE SAMLINGAR

I verk som är ordnade ‘alā al-abwāb (على الأبواب) söker läsaren genom ämneskapitel.

Samma grundprincip kan få olika form beroende på verkets omfång och syfte.

Boktyp	Vanlig inriktning	Exempel
jāmi’ (جامع)	brett innehåll inom religionens huvudområden	al-Bukhārīs al-Jāmi’ al-ṣaḥīḥ; al-Tirmidhīs al-Jāmi’
sunan (سنن)	främst fiqhkapitel och rättsligt relevanta rapporter	Sunan Abī Dāwūd; Sunan al-Nasā’ī
muṣannaf (مصنف)	ämnesordnad; ofta marfū’, mawqūf och maqtū’ tillsammans	‘Abd al-Razzāqs och Ibn Abī Shaybas al-Muṣannaf
al-Muwatṭa’ (الموطأ)	tidig ämnesordnad kombination av hadith, āthār och rättsligt material	Mālikis al-Muwatṭa’

Ett jāmi’ verk täcker i den senare lärobokstraditionen ett brett urval av religionens huvudområden. Ett sunanverk följer främst fiqhkapitel. Ett muṣannafverk placerar ofta profetiska rapporter bredvid följeslagarnas uttalanden och tābi’ūns rättsliga uppfattningar. Mālikis al-Muwatṭa’ förenar på liknande sätt hadith, āthār, tidig rättspraxis och författarens resonemang.¹²⁷

Abū Dāwūd förklarar själv sitt urval i brevet till Mekkas invånare och uppger att han pekar ut rapporter med allvarliga svagheter. Hans formulering om det som lämnas utan kommentar har tolkats på olika sätt. Den får inte förenklas till att allt han tiger om automatiskt är ṣaḥīḥ.¹²⁸

Sunan betyder inte ”endast ṣaḥīḥ”: Titeln beskriver främst ämnesordningen. Varje rapport måste bedömas utifrån verkets metod och rapportens egna vägar.

¹²⁷ al-Kattānī, al-Risāla al-mustatrafā, avsnittet om jawāmi’; ‘Abd al-Razzāq och Ibn Abī Shayba, al-Muṣannaf; Mālik, al-Muwatṭa’. Verkens disposition visar skillnaderna mellan bredd, fiqhordning och blandningen av marfū’, mawqūf och maqtū’.

¹²⁸ Abū Dāwūd, Risālat Abī Dāwūd ilā ahl Makka fi waṣf Sunanih. Hans formulering om material som lämnas utan kommentar måste läsas tillsammans med senare förklaringar och betyder inte att varje sådan rapport är ṣaḥīḥ.

PERSONORDNADE OCH MINDRE SAMLINGSFORMER

Form	Ordning eller form	Exempel	Begränsning
musnad (مسند)	efter de följeslagare som har förmedlat rapporterna	Musnad Aḥmad	ordningen är inte ett kvalitetsbetyg
mu'jam (معجم)	lärare, följeslagare eller orter, ofta alfabetiskt	al-Ṭabarānīs Mu'jamverk	metoden varierar mellan verken
ṣaḥīfa (صحيفة)	en mindre skriftlig samling	Ṣaḥīfat Hammām	en senare handskrift är inte Hammāms original
juz' (جزء)	ett begränsat ämne, en förmedlare eller en väg	al-Bukhārīs Raf' al-yadayn	titeln anger inte kvaliteten
amālī (أمالي)	material från dikteringssessioner	Amālī al-Maḥāmīlī	formen anger inte kvaliteten

I ett musnadverk söker man normalt först efter följeslagaren. Vill man hitta det som 'Umar ibn al-Khaṭṭāb förmedlar, går man till hans musnad, inte till ett ämneskapitel om avsikt. Ett mu'jamverk kan i stället ordnas efter författarens lärare, följeslagare eller orter, ofta alfabetiskt. Al-Ṭabarānīs tre Mu'jamverk visar att ordet inte betecknar en enda oföränderlig disposition.¹²⁹

En ṣaḥīfa är inte nödvändigtvis ett enda löst blad. Ordet används om mindre skriftliga samlingar. När en tidig samling som Ṣaḥīfat Hammām bara har nått oss genom senare förmedling och bevarade handskrifter, måste den moderna utgåvan skiljas från Hammāms eget, förlorade original. Juz' och amālī beskriver på liknande sätt en avgränsad samling respektive material från dikteringssessioner; ingen av formerna är i sig ett kvalitetsbetyg.¹³⁰

Två betydelser av musnad: I den här boken är en musnad-rapport en marfū' -rapport med en till synes sammanhängande isnad; definitionerna har dock varierat. Ett musnadverk är ordnat efter följeslagare. Samma ord svarar här på två olika frågor.

¹²⁹ al-Kattānī, avsnittet om masānīd; al-Ṭabarānī, al-Mu'jam al-kabīr, al-Awsaṭ och al-Ṣaḥīr. Jämförelsen visar att musnad beskriver ordningen efter följeslagare och att mu'jamverk kan följa olika person- och lärarordningar.

¹³⁰ al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 113, om 'Abd Allāh ibn 'Amr nedskrivning; Ṣaḥīfat Hammām ibn Munabbih, förmedlad genom Ma'mar från Hammām; al-Kattānī, avsnitten om ajzā' och amālī.

VERK SOM BYGGER VIDARE PÅ ANDRA VERK

Boktyp	Vad gör verket?	Exempel
mustadrak (مستدرک)	samlar rapporter som saknas i ett tidigare verk men som enligt författaren uppfyller dess villkor	al-Hākims al-Mustadrak
mustakhraj (مستخرج)	återger ett grundverks hadith genom egna isnader som ansluter till grundverkets isnad längre upp i kedjan	Abū ‘Awānas mustakhraj över Muslim
aṭrāf (أطراف)	identifierar en rapport med ett textfragment och hänvisar till källor och vägar	al-Mizzī’s Tuḥfat al-ashrāf
zawā’id (زوائد)	samlar material som finns utöver en bestämd grupp av jämförda verk	al-Haythamī’s Majma’ al-zawā’id

I al-Mustadrak samlar al-Hākīm rapporter som inte finns i al-Ṣaḥīḥayn men som han menar uppfyller al-Bukhārī, Muslims eller bådas villkor. Att han tar med rapporterna är hans vetenskapliga bedömning; det betyder inte att alla senare kritiker har godtagit dem. Därför läses verket tillsammans med al-Dhahabī och andra lärda kritik.¹³¹

I ett mustakhraj går författarens väg inte genom grundverkets författare utan möter hans isnad vid en gemensam lärare eller längre upp. Det kan ge alternativa senare isnadgrenar och tydligare uppgifter om direkt hörande. Eftersom vägarna ofta förenas högre upp i kedjan är de inte automatiskt oberoende stöd. Men ordalydelsen kan skilja sig. Ibn al-Ṣalāḥ varnar därför för att tillskriva al-Bukhārī eller Muslim en mustakhraj-formulering innan grundverket har kontrollerats.¹³²

Ett aṭrāfverk ger ett igenkännbart textfragment och visar i vilka verk och genom vilka isnader rapporten återges; den fulla rapporten läses i grundverket. Zawā’id är alltid relativa: materialet är ett ”tillägg” i förhållande till en bestämd grupp av jämförda verk, inte nödvändigtvis unikt i all litteratur och inte automatiskt autentiskt.¹³³

NÄR DU BEHÖVER ETT HJÄLPVERK

Grundsamlingen visar rapporten i sitt bokkapitel. En annan fråga kan kräva en annan verkstyp. Rijāl, ṭabaqāt och al-jarḥ wa-l-ta’dīl överlappar, men de ger inte exakt

¹³¹ al-Hākīm, inledningen till al-Mustadrak ‘alā al-ṣaḥīḥayn; al-Dhahabī, Talkhīṣ al-Mustadrak. Al-Hākims inkludering uttrycker hans eget omdöme och granskas rapport för rapport.

¹³² Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, diskussionen om mustakhrajverk och varningen för att utan jämförelse tillskriva al-Bukhārī eller Muslim en ordalydelse från ett mustakhraj.

¹³³ al-Mizzī, Tuḥfat al-ashrāf bi-ma’rifat al-aṭrāf, inledningen och verkets ordning; al-Haythamī, inledningen till Majma’ al-zawā’id wa-manba’ al-fawā’id.

samma information. ‘Ilalverk är inte bara listor över svaga förmedlare; de visar hur en dold brist framträder när vägar och textformer jämförs.

Verkstyp	Huvudfråga	Exempel
rijāl / tārīkh	Vem är förmedlaren, och vilka var lärarna och eleverna?	al-Bukhārīs al-Tārīkh al-kabīr
ṭabaqāt	Till vilken generation hör personen, och kunde de berörda förmedlarna ha mötts?	Ibn Sa’d’s al-Ṭabaqāt al-kubrā
al-jarḥ wa-l-ta’dīl	Hur bedömde kritikerna tillförlitlighet och precision?	Ibn Abī Ḥātim’s al-Jarḥ wa-l-ta’dīl
‘ilāl	Finns en dold brist som framträder när vägar jämförs?	Ibn Abī Ḥātim’s och al-Dāraqutnī’s ‘Ilalverk
gharīb al-ḥadīth	Vad betyder ett ovanligt eller svårförståeligt ord?	Abū ‘Ubayds Gharīb al-ḥadīth
takhrīj	Var finns rapporten, genom vilka vägar och med vilka omdömen?	al-Zayla’īs Naṣb al-rāya

Trots benämningen rijāl omfattar den biografiska litteraturen om förmedlare även kvinnor. Ett kort omdöme som thiqa, ṣadūq eller ḍa‘īf måste dessutom läsas i kritikerns och verkets sammanhang. En pålitlig förmedlare gör inte ensam hela rapporten autentisk; övriga länkar, samband, avvikelser och dolda brister återstår att granska.¹³⁴

VERK, RIWĀYA, UTGÅVA OCH DATABAS

Dessa fyra nivåer blandas lätt ihop. Särskilt al-Muwaṭṭa’ visar varför en riwāya måste anges: Yaḥyā al-Laythīs och Muḥammad al-Shaybānīs överföringsversioner är inte identiska i allt. En modern utgåva bygger i sin tur på bestämda textvittnen, och en databas återger eller bearbetar en utgåva.

Nivå	Vad är det?	Exempel
verk	författarens samling och disposition	Mālik’s al-Muwaṭṭa’
riwāya	en bestämd överföringsversion av verket	Yaḥyā al-Laythīs riwāya av al-Muwaṭṭa’
utgåva	en redigerad tryckt eller digital text byggd på vissa textvittnen	en namngiven kritisk utgåva
databas	ett sök- och åtkomstverktyg som återger en utgåva eller digital text	en webbsida eller applikation

¹³⁴ Ibn al-Ṣalāḥ, al-naw’ 18 och 60–63; al-Bukhārī, al-Tārīkh al-kabīr; Ibn Sa’d, al-Ṭabaqāt al-kubrā; Ibn Abī Ḥātim, al-Jarḥ wa-l-ta’dīl och al-‘Ilāl; al-Dāraqutnī, al-‘Ilāl al-wārīda.

Primärkälla i takhrīj-arbetet: Här menas ett hadithverk där författaren återger rapporten med sin egen isnad. En databas eller ett senare citatverk kan leda dit men ersätter inte kontrollen i grundkällan.¹³⁵

DIGITALA VERKTYG: SÖKNING OCH KÄLLKONTROLL

Digitala verktyg gör sökningen snabbare, men de ändrar inte metoden. En sökträff visar att en formulering finns i databasen. Den visar inte ensam att texten har återgetts utan fel, att hänvisningen passar den utgåva som används eller att ett visat omdöme gäller hadithen i alla dess vägar. Digital sökning hjälper oss att hitta; därefter måste träffen kontrolleras mot källan.

Resurs	Bra för	Kontroll och begränsning
al-Maktaba al-Shāmila	arabisk fulltextsökning i hadith-, kommentar- och rijālverk	kontrollera katalogpost, utgåva och viktiga citat mot tryck eller sidbild
al-Durar al-Saniyya	takhrīj, källhänvisningar och namngivna kritikers omdömen	se vilken kritiker som har gjort bedömningen och om den gäller en väg eller hela rapporten
Sunnah.com	snabb sökning i arabiska hadithtexter och engelska översättningar	numrering och översättning måste knytas till den visade källan
al-Maktaba al-Waqfiyya	skannade utgåvor, titelblad och sidbilder från tryckta böcker	den länkade söktexten kan bygga på en annan utgåva; kontrollera därför sidbilden

Al-Maktaba al-Shāmila ger bred arabisk fulltextsökning. Bokkortet kan ange redaktör, förlag och numreringssystem, men söktexten är en digital transkription och bör jämföras med en kontrollerad tryckt eller skannad utgåva.¹³⁶

Al-Durar al-Saniyya samlar källhänvisningar och omdömen från namngivna kritiker. Webbplatsen betonar själv att svaghet i en isnad inte alltid betyder att hela hadithen är svag. Ett resultatlöst sökförsök bevisar inte heller att rapporten saknas i

¹³⁵ Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Uṣūl al-takhrīj wa-dirāsāt al-asānīd, s. 7–22. I kapitlet används primär hadithkälla om ett verk som återger rapporten genom författarens isnad; uttrycket betyder inte automatiskt den äldsta bevarade textbäraren.

¹³⁶ al-Maktaba al-Shāmila, officiell projektsida och katalogposten för Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, shamela.ws och shamela.ws/book/1681, kontrollerade 20 augusti 2026.

litteraturen. Kontrollera därför vem som har gjort bedömningen, och vilken väg den gäller.¹³⁷

Sunnah.com är användbar för snabb orientering i arabiska hadithtexter och engelska översättningar. Webbplatsens egen beskrivning förklarar att numrering kan skilja sig när översättningar delar eller förenar rapporter. Hänvisa därför till det egentliga verket och den använda numreringen, inte bara till webbplatsens namn.¹³⁸

SAMMA VERK KAN BETYDA OLIKA UTGÅVOR

Ett konkret digitalt exempel visar problemet. Al-Maktaba al-Waqfiyyas skannade version av Ṣaḥīḥ al-Bukhārī bygger på en utgåva från Dār Ibn Kathīr, medan postens länk till en sökbar Shamela-text leder till en annan utgåvetradition. Verket är detsamma, men sidnumreringen är inte det. Ett sidnummer får därför inte flyttas mellan två digitala versioner utan kontroll.¹³⁹

- Anteckna verkets fullständiga titel.
- Ange redaktör eller utgivare, förlag och tryckår när du hänvisar till en bestämd sida.
- Skriv vilket hadithnummer eller numreringssystem som används.
- Spara databasens bok-ID eller stabila adress så att du kan hitta tillbaka, men använd den inte som ersättning för bokhänvisningen.

OCR OCH ÖVERSÄTTNING ÄR SÖKHJÄLP

OCR gör en sidbild sökbar men kan läsa fel, särskilt i arabisk skrift med små punkter och diakritiska tecken. En sökning utan träffar kan därför vara missvisande: texten finns men har inte känts igen. En träff kan också vara falsk om OCR-texten skiljer sig från sidan. Sök med mer än en karakteristisk fras och kontrollera alltid det avgörande citatet mot sidbilden.¹⁴⁰

En svensk eller engelsk översättning är en sökväg och en tolkning, inte en ny riwāya. Två olika översättningar bevisar inte att två arabiska textversioner finns. På

¹³⁷ al-Durar al-Saniyya, 'Amalunā fī al-mawsū'a al-ḥadīthiyya och Tanbīhāt 'ilmiyya, dorar.net/article/77 och dorar.net/article/56; använda utgåvor: dorar.net/hadith/refs. Sidorna kontrollerades 20 augusti 2026.

¹³⁸ Sunnah.com, About: Sources, Numbering, and Grading, sunnah.com/about, kontrollerad 20 augusti 2026.

¹³⁹ al-Maktaba al-Waqfiyya, bokposten Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, Dār Ibn Kathīr, 1423/2002, bokpost 8d2af75b06fd49198d9e3a2d1f61f4f1, och dess länk till Shamela-katalogpost 1681. Posterna visar olika utgåvor och kontrollerades 20 augusti 2026.

¹⁴⁰ Library of Congress, OCR Data: What is OCR?, chroniclingamerica.loc.gov/ocr/, kontrollerad 20 augusti 2026. Sidan beskriver OCR som ett sökhjälpmedel vars maskinläsbara text kan innehålla fel och måste jämföras med sidbilden.

samma sätt kan ett automatiskt svar föreslå sökord, men ett hadithnummer, ett arabiskt citat eller ett kvalitetsomdöme förblir obekräftat tills källan har öppnats.

FRÅN SÖKTRÄFF TILL BELÄGG

Steg	Arbete	Kontrollfråga
1	Sök	Använd en karakteristisk arabisk fras och pröva textvarianter.
2	Öppna	Läs hela posten, matn, isnad och kapitelplacering.
3	Identifiera	Anteckna författare, verk, kitāb, bāb och numrering.
4	Bestäm texten	Vilken riwāya och utgåva ligger bakom träffen?
5	Kontrollera ordalydelsen	Jämför arabiskan med tryck eller sidbild.
6	Spåra omdömet	Vem har gjort bedömningen, var finns den och vilken väg gäller den?
7	Jämför vägar	Är de funna isnaderna oberoende, eller går vägarna ihop tidigt i kedjan?
8	Redovisa	Skriv en hänvisning som en annan läsare kan kontrollera.

En användbar formel: Ett fynd är en sökfras och en träff. Ett belägg kräver källa, utgåva och exakt ställe. En bedömning måste knytas till en namngiven kritiker och det sammanhang där omdömet ges.

ETT ENKELT KÄLLKORT

Ett källkort gör arbetet möjligt att kontrollera och återuppta. Fyll i det redan när rapporten hittas; annars är det lätt att förlora uppgiften om utgåva eller vilken isnad ett omdöme avsåg.

Fält	Vad antecknas?
Text	arabisk inledning och eventuell översättning
Källa	författare, verk, kitāb och bāb
Plats	nummer enligt angiven numrering; volym och sida när det behövs
Textgrund	riwāya, handskrifter eller andra textvittnen som utgåvan bygger på
Kritik	namngiven kritiker, exakt verk och vilken isnad eller textform omdömet gäller
Utgåva och åtkomst	redaktör, förlag och år samt databas, bok-ID eller stabil adress
Begränsning	vad sökningen eller underlaget ännu inte visar

VANLIGA MISSTAG

- Att tro att jāmi‘, sunan, musnad eller mu‘jam är autenticitetsgrader.
- Att kalla varje rapport i en tidig ṣaḥīfa autentisk därför att samlingen är tidig.
- Att citera ett aṭṭaḥḥat som om det återgav hela matn.
- Att tillskriva ett grundverk den exakta ordalydelsen i ett mustakhraj utan kontroll.
- Att förstå zawā‘id som ”unika och autentiska hadither”.
- Att hänvisa till ”Shamela” eller ”Sunnah.com” utan att ange det egentliga verket.
- Att flytta sidnummer mellan olika utgåvor eller behandla ett databasnummer som universellt.
- Att återge ett omdöme som ṣaḥīḥ eller ḍa‘īf utan att ange vem som har gjort bedömningen.
- Att betrakta en översättning som en självständig textvariant.
- Att dra slutsatsen att rapporten inte finns därför att en enda sökning gav noll träffar.
- Att räkna antalet böcker som om det vore antalet oberoende tidiga isnader.

SAMMANFATTNING

- Boktypen beskriver främst hur och varför materialet har samlats.
- Jāmi‘, sunan, muṣannaf och al-Muwaṭṭa‘ är huvudsakligen ämnesordnade.
- Musnad och många mu‘jamverk är ordnade efter personer.
- Mustadrak, mustakhraj, aṭṭaḥḥat och zawā‘id bygger vidare på äldre samlingar på olika sätt.
- Rijāl, ṭabaqāt, al-jarḥ wa-l-ta‘dīl och ‘ilal besvarar olika granskningsfrågor.
- Verk, riwāya, utgåva och databas är skilda nivåer.
- Digital sökning hjälper oss att hitta; därefter kontrolleras träffen mot källan.
- Flera sökträffar eller bokhänvisningar behöver inte vara flera oberoende vägar.

KONTROLLFRÅGOR

1. Vad säger en boktyp om ett verk, och vad säger den inte?
2. Vad skiljer ett jāmi‘ från ett sunanverk?
3. Varför är ett muṣannafverk viktigt för studiet av tidig fiqh?
4. Vad skiljer ett musnadverk från ett mu‘jamverk?
5. Vad skiljer ett mustadrak från ett mustakhraj?
6. Varför ersätter ett aṭṭaḥḥat inte kontrollen i grundkällan?

7. Vilka olika frågor besvarar rijāl, ṭabaqāt och al-jarḥ wa-l-ta'dīl?
8. Vad skiljer ett verk, en riwāya, en utgåva och en databas?
9. Vad måste kontrolleras när ett kvalitetsomdöme visas i en databas?
10. Varför räcker inte ett hadithnummer som fullständig hänvisning?

KÄLLOR TILL AVSNITT 13

Grundsamlingar och klassiska exempel

Mālik ibn Anas, al-Muwaṭṭa'; 'Abd al-Razzāq al-Ṣan'ānī och Ibn Abī Shayba, al-Muṣannaf. al-Bukhārī, al-Jāmi' al-ṣaḥīḥ; Abū Dāwūd, al-Sunan och Risālat Abī Dāwūd ilā ahl Makka fī waṣf Sunanih.

Hammām ibn Munabbih, al-Ṣaḥīfa al-ṣaḥīḥa, red. Muḥammad Ḥamīdullāh, Beirut: al-Maktab al-Islāmī, 1407/1987.

Aḥmad ibn Ḥanbal, al-Musnad; al-Ṭabarānī, al-Mu'jam al-kabīr, al-Awsaṭ och al-Ṣaḥīr. al-Ḥākim, al-Mustadrak 'alā al-ṣaḥīḥayn; al-Dhahabī, Talkhīṣ al-Mustadrak.

Abū 'Awāna, al-Mustakhraj; al-Mizzī, Tuḥfat al-ashrāf; al-Haythamī, Majma' al-zawā'id.

Klassiska och senare metod- och hjälpverk

Ibn al-Ṣalāḥ, 'Ulūm al-ḥadīth, avsnitten om mustakhraj, 'ilal, rijāl och bokkontroll.

Muḥammad ibn Ja'far al-Kattānī, al-Risāla al-mustaṭrafa li-bayān mashhūr kutub al-sunna al-musharrafā.

Maḥmūd al-Ṭaḥḥān, Uṣūl al-takhrīj wa-dirāsāt al-asānīd, Riyadh: Maktabat al-Ma'ārif, 3 uppl., 1417/1996.

al-Bukhārī, al-Tārīkh al-kabīr; Ibn Sa'd, al-Ṭabaqāt al-kubrā; Ibn Abī Ḥātim, al-Jarḥ wa-l-ta'dīl och al-'Ilal.

al-Dāraqutnī, al-'Ilal al-wārida; al-Zayla'ī, Naṣb al-rāya; Ibn Ḥajar, al-Talkhīṣ al-ḥabīr.

Digitala resurser – officiella sidor, kontrollerade 20 augusti 2026

al-Maktaba al-Shāmila: shamela.ws och katalogposten shamela.ws/book/1681.

al-Durar al-Saniyya: dorar.net/article/77, dorar.net/article/56 och dorar.net/hadith/refs.

Sunnah.com: sunnah.com/about.

al-Maktaba al-Waqfiyya, "[Saḥīḥ al-Bukhārī – Dār Ibn Kathīr](https://www.shamela.ws/book/1681)", bokpost 8d2af75b06fd49198d9e3a2d1f61f4f1.

Library of Congress, OCR Data: What is OCR?, [chroniclingamerica.loc.gov/ocr/](https://www.loc.gov/ocr/).

Vidare läsning

Arabiska – primär vägledning om en samling: Abū Dāwūd, Risālat Abī Dāwūd ilā ahl Makka fī waṣf Sunanih.

Engelska – introduktion: Muḥammad Zubayr Siddiqi, Hadith Literature: Its Origin, Development and Special Features, Cambridge: Islamic Texts Society, 1993.

Engelska – kursbok: Mohammad Hashim Kamali, A Textbook of Hadith Studies, Markfield: Islamic Foundation, 2005.

Engelska – klassisk metodtext: Ibn al-Ṣalāḥ, *An Introduction to the Science of the Hadith*, övers. Eerik Dickinson, Reading: Garnet, 2006.

Anmärkning: Digitala adresser är sökingångar. Hänvisningen i ett självständigt arbete ska i första hand ange det identifierade verket och den utgåva som faktiskt har kontrollerats.

DEL V · TILLÄMPNING OCH TERMREGISTER

14. FRÅN TERM TILL METOD

Avsnitt 14 · Repetition, tillämpning och termregister

I de föregående avsnitten har vi granskat hadithen steg för steg. Vi har frågat vem en rapport tillskrivs, om isnaden är sammanhängande, hur många som har förmedlat den, hur personerna bedöms och om någon brist kan upptäckas. Vi har också sett hur rapporter hittas, jämförs och förstås. Nu ska delarna föras samman.

En och samma rapport kan samtidigt vara qawlī, marfū‘, mutṭaṣil, āḥād, gharīb och ṣaḥīḥ. Det är ingen motsägelse. Orden svarar på olika frågor. Utmaningen är därför inte bara att minnas termerna, utan att använda rätt term på rätt plats.¹⁴¹

Efter avsnittet ska du kunna

- placera en term på rätt analysaxel
- förklara varför en rapport kan ha flera beteckningar samtidigt
- känna igen vanliga former av avbrott i en isnad
- skilja mellan i‘tibār, mutāba‘a och shāhid
- genomföra en grundläggande analys av en konkret hadith
- skilja egna iakttagelser från citerade expertbedömningar
- använda termregistret utan att blanda samman olika klassificeringar.

VARJE TERM SVARAR PÅ EN SÄRSKILD FRÅGA

Det första steget är att hålla isär analysens nivåer. Om nivåerna blandas ihop kan en korrekt term ändå användas fel. Tabellen fungerar som en karta, inte som en maskin som automatiskt ger ett omdöme.

Analysaxel	Huvudfråga	Exempel
1. Källa	Var finns rapporten, och vilken version undersöks?	takhrīj, verk, kapitel, nummer, utgåva
2. Form och tillskrivning	Vem tillskrivs uttalandet eller handlingen?	qawlī, fi‘lī, qudsī, marfū‘, mawqūf, maqtū‘

¹⁴¹ Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, särskilt typerna 1–18; Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nuzhat al-nazar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar, avsnitten om khabar, isnadens samband, āḥād och bedömning. Termerna beskriver skilda analysfrågor.

Analysaxel	Huvudfråga	Exempel
3. Samband	Finns alla länkar i isnaden?	muttaṣil, mursal, mu‘allaq, munqaṭi‘, mu‘ḍal, mudallas
4. Spridning	Hur många förmedlare finns i varje led?	mutawātir, āḥād, mashhūr, ‘azīz, gharīb
5. Förmedlare	Hur bedöms personernas integritet och precision?	‘adāla, ḍabt, thiqa, ṣadūq, majhūl
6. Jämförelse	Finns andra vägar eller textversioner?	i‘tibār, mutāba‘a, shāhid, jam‘ al-ṭuruq
7. Brister	Finns en avvikelse eller dold defekt?	shādh, munkar, mu‘allal, muḍṭarib, mudraj
8. Helhetsomdöme	Vilken grad får rapporten efter prövningen?	ṣaḥīḥ, ḥasan, ḍa‘īf, mawḍū‘
9. Förståelse	Vad betyder rapporten i sitt sammanhang?	språk, sammanhang, jam‘, naskh, tarjīḥ

Börja med en bestämd version: Fråga inte bara om ”hadithen” är autentisk. Ange först vilken text, isnad och källa som undersöks.

EN RAPPORT KAN HA FLERA BETECKNINGAR

Hadithen om handlingar och avsikter visar hur termerna samverkar. Den börjar med orden:

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

”Handlingar bedöms efter avsikterna.”

Fråga	Beteckning	Vad säger beteckningen?
Form	qawlī	rapporten återger ett uttalande
Tillskrivning	marfū‘	uttalandet tillskrivs profeten
Samband	muttaṣil och musnad	den valda kedjan är sammanhängande och når profeten
Huvudgrupp efter antal	āḥād	rapporten når inte graden mutawātir
Smalaste tidiga led	gharīb eller fard muṭlaq	huvudvägen går genom en enda person i flera tidiga led
Senare spridning	många elever från Yahyā ibn Sa‘īd	den tidiga flaskhalsen finns kvar trots senare bredd
Helhetsomdöme	ṣaḥīḥ	den valda vägen har godtagits som autentisk

Fråga	Beteckning	Vad säger beteckningen?
Källverk	al-Bukhārīs al-Jāmi‘ al-ṣaḥīḥ, Muslims al-Ṣaḥīḥ och al-Tirmidhīs al-Jāmi‘	rapporten förekommer i tre verk med olika disposition och urval

Att rapporten är berömd bland muslimer gör den inte automatiskt mashhūr i teknisk mening. Den tekniska beteckningen bestäms av antalet förmedlare i varje relevant led, inte av hur många människor som känner till orden i dag.

NÄR EN LÄNK SAKNAS

En isnad kan förenklat beskrivas som en kedja. När en eller flera länkar saknas behöver vi fråga var avbrottet finns och hur många led som har utelämnats.¹⁴²

Typ	Förenklad bild	Kärna
muttaṣil	Samlare → A → B → tābi‘ī → följeslagare → profeten	ingen känd länk saknas
mu‘allaq	Samlare → [en eller flera första länkar saknas] → B → ...	avbrott på samlarens sida
mursal	Samlare → ... → tābi‘ī → [mellanled saknas] → profeten	en tābi‘ī går direkt till profeten
munqaṭi‘	Samlare → A → [en länk saknas] → C → ...	ett annat enstaka eller utspritt avbrott
mu‘ḍal	Samlare → A → [B och C saknas] → D → ...	två eller fler länkar saknas i följd

I verkliga källor står det sällan att en person saknas. Avbrottet upptäcks genom jämförelse av födelse- och dödsår, resor, lärare, elever, möten och förmedlingsord.

Dolda avbrott

Vid tādīs al-isnād kan en mellanperson döljas med ett uttryck som inte bekräftar direkt hörande. Vid mursal khaṭf återger en person från en samtida utan att ett möte kan visas. Ordet ‘an, ”från”, bevisar därför varken avbrott eller samband på egen hand.

I‘TIBĀR: ATT SÖKA EFTER ANDRA VÄGAR

I‘tibār är själva undersökningen där andra isnader och textversioner söks. Det är alltså inte namnet på en tredje stödtyp vid sidan av mutāba‘a och shāhid. Rapporten om att fullborda månaden till trettio dagar när nymånen inte kan ses ger ett enkelt exempel.

¹⁴² Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth, typerna 5 och 9–12; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om al-saqṭ min al-isnād.

Relation	Förkortad isnad	Vägarna förenas vid	Vad visas?
Grundväg	al-Shāfi'ī → Mālik → 'Abd Allāh ibn Dīnār → Ibn 'Umar	–	startpunkten för sökningen
Fullständig mutāba'a	al-Qa'nabī → Mālik → 'Abd Allāh ibn Dīnār → Ibn 'Umar	Mālik	en annan elev från samma lärare
Partiell mutāba'a (mutāba'a qāṣira)	Abū Usāma → 'Ubayd Allāh → Nāfi' → Ibn 'Umar	Ibn 'Umar	vägen förenas längre upp
Shāhid	Ādam → Shu'ba → Muḥammad ibn Ziyād → Abū Hurayra	profeten	liknande innebörd genom annan följeslagare

Grundvägen finns hos al-Shāfi'ī. Den fullständiga mutāba'an finns hos al-Bukhārī, den partiella mutāba'an hos Muslim och shāhiden från Abū Hurayra hos al-Bukhārī.¹⁴³

Stöd måste självt granskas: En mutābi' eller shāhid stärker inte automatiskt grundrapporten. En mycket svag eller beroende väg har inte samma värde som en självständig och godtagbar väg.

EN ARBETSORDNING FÖR PRAKTISK ANALYS

Steg	Arbete	Det som ska redovisas
1	Avgränsa	Vilken rapport, version eller isnad undersöks?
2	Lokalisera	Ange verk, kapitel, nummer och utgåva.
3	Skriv isnaden	Placera förmedlarna i rätt ordning.
4	Bestäm tillskrivningen	Är rapporten marfū', mawqūf eller maqtū'?
5	Pröva sambandet	Kontrollera förmedlingsord, möten och luckor.
6	Undersök personerna	Läs rijāl- och jarḥ wa-ta'dīl-källorna i sitt sammanhang.
7	Räkna	Räkna antalet förmedlare i varje led.
8	Genomför i'tibār	Sök mutāba'āt, shawāhid och textvarianter.
9	Sök brister	Jämför avvikelser och möjliga dolda 'ilal.
10	Redovisa omdömen	Ange vem som bedömde vilken väg och med vilken term.

¹⁴³ al-Shāfi'ī, al-Umm, Kitāb al-ṣiyām al-ṣaghīr, vägen Mālik–'Abd Allāh ibn Dīnār–Ibn 'Umar; al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1907 och 1909; Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1080b; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om i'tibār, mutāba'a och shāhid.

Steg	Arbete	Det som ska redovisas
11	Förstå	Undersök språket, sammanhanget och andra relevanta texter.
12	Slutsats	Säg vad materialet visar och vad som ännu är öppet.

Arbetsordningen är inte ett datorprogram. Vissa steg påverkar varandra och kan behöva upprepas. En ny väg kan till exempel ändra både antalsklassificeringen och bedömningen av en tidigare variant.

TILLÄMPAT EXEMPEL: HANDLINGAR OCH AVSIKTER

1. Frågan avgränsas

Vi undersöker den första isnaden i al-Bukhārī al-Ṣaḥīḥ och jämför den med versionerna hos Muslim och al-Tirmidhī. Den användbara frågan är: Hur har denna version förmedlats, hur sprids rapporten i de tidiga leden och hur har klassiska kritiker bedömt den?

2. Rapporten lokaliseras

- al-Bukhārī, al-Ṣaḥīḥ, nr 1
- Muslim, al-Ṣaḥīḥ, nr 1907a
- al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, nr 1647

Al-Bukhārī's första återgivning har pluralformen bi-l-niyyāt. Muslims och al-Tirmidhī's versioner har bi-l-niyya i singular. Skillnaden motsäger inte grundinnebörden, men den visar varför den exakta källan måste anges.¹⁴⁴

Muslims och al-Tirmidhī's versioner ger ett tydligare underlag för att jämföra textens två migrationsled. Al-Tirmidhī ger dessutom ett uttryckligt omdöme.¹⁴⁵

3. Isnaden skrivs ut

al-Bukhārī → al-Ḥumaydī ‘Abd Allāh ibn al-Zubayr → Sufyān ibn ‘Uyayna → Yaḥyā ibn Sa‘īd al-Anṣārī → Muḥammad ibn Ibrāhīm al-Taymī → ‘Alqama ibn Waqqāṣ al-Laythī → ‘Umar ibn al-Khaṭṭāb → profeten

4. Förmedlingsorden granskas

Al-Bukhārī, al-Ḥumaydī och Sufyān använder ḥaddathanā. Yaḥyā använder akhbaranī, och i de följande leden anges uttryckligen att den ene hörde den andre.

¹⁴⁴ al-Bukhārī, al-Jāmi‘ al-ṣaḥīḥ, Kitāb bad’ al-waḥy, nr 1.

¹⁴⁵ Muslim, al-Ṣaḥīḥ, Kitāb al-imāra, kapitlet om innamā al-a‘mālu bi-l-niyya, nr 1907a; al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, Kitāb faḍā’il al-jihād, nr 1647.

Den valda kedjan bedöms därför som muttaşil. Eftersom den når profeten kan den i bokens arbetsdefinition också beskrivas som musnad.

5. Form och tillskrivning bestäms

Texten återger ett uttalande av profeten. Rapporten är därför qawlī med hänsyn till formen och marfū‘ med hänsyn till tillskrivningen. Ingen av dessa termer säger ensam att rapporten är ṣaḥīḥ.

6. Förmedlarna och antalet undersöks

Förmedlarna i den valda kedjan är välkända i den klassiska rijāl-litteraturen och har godtagits i denna väg. I de tidiga leden går huvudvägen däremot genom ‘Umar, ‘Alqama, Muḥammad ibn Ibrāhīm och Yaḥyā ibn Sa‘īd en person i taget. Efter Yaḥyā sprids rapporten genom många elever.¹⁴⁶

- Rapporten är āḥād och inte mutawātir.
- Den är gharīb eller fard muṭlaq på grund av den smala tidiga huvudvägen.
- Den blir senare brett spridd från Yaḥyā ibn Sa‘īd.

7. Textversionerna jämförs

Källa	Inledande lydelse	Särskild uppgift
al-Bukhārī, nr 1	innamā al-a‘mālu bi-l-niyyāt	pluralformen niyyāt
Muslim, nr 1907a	innamā al-a‘mālu bi-l-niyya	singularformen och båda migrationsleden
al-Tirmidhī, nr 1647	innamā al-a‘mālu bi-l-niyya	singularformen; al-Tirmidhī säger ḥasan ṣaḥīḥ

Versionerna har en stabil grundbetydelse men mindre skillnader i ordval och omfattning. En forskare bör därför inte blanda dem och presentera den sammanslagna texten som ett ordagrant citat ur en enda källa.

8. Omdömet och förståelsen redovisas

Al-Bukhārī och Muslim har båda tagit med rapporten genom den kända huvudvägen. Al-Tirmidhī betecknar sin version som ḥasan ṣaḥīḥ. För al-Bukhārīs valda väg grundas omdömet ṣaḥīḥ li-dhātihi i stället på kedjans samband, de klassiska bedömningarna av förmedlarna och kritikernas samlade mottagande.

Hadithens grundtanke är att en handlings religiösa och moraliska värde hör samman med avsikten. Migrationen är textens konkreta exempel. Texten nämner däremot

¹⁴⁶ al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, nr 1647; Ibn Ḥajar, Faṭḥ al-bārī bi-sharḥ Ṣaḥīḥ al-Bukhārī, kommentaren till al-Bukhārī nr 1.

ingen bestämd person vid namn. Berättelsen om ”Umm Qays emigrant” bör därför inte utan särskilt belägg presenteras som den uttryckliga bakgrunden.

En noggrann slutsats: Den valda kedjan är sammanhängande, dess förmedlare har godtagits och rapporten har bedömts som autentisk av klassiska hadithkritiker. Det är mer precist än att påstå att man själv har uteslutit varje möjlig dold ‘illa.

Sammanfattat är rapporten qawli och marfū‘. Al-Bukhārīs första isnad är muttaṣil och musnad. Rapporten är āḥād och gharīb eller fard muṭlaq i sin tidiga huvudväg, blir senare brett spridd och har accepterats som ṣaḥīḥ.¹⁴⁷

TRE NIVÅER AV AKADEMISKA PÅSTÅENDEN

Nivå	Exempel	Vad får läsaren veta?
Källobservation	Al-Bukhārīs första version har pluralformen niyyāt.	kan kontrolleras direkt i texten
Citerad bedömning	Al-Tirmidhī kallar rapporten ḥasan ṣaḥīḥ.	omdömet tillskrivs den kritiker som uttalat det
Egen analys	Denna väg förefaller sammanhängande eftersom direkt hörande anges.	författaren visar sin slutsats och sitt underlag

När materialet inte räcker bör det sägas öppet: ”Det tillgängliga underlaget räcker inte för ett självständigt omdöme om en möjlig dold ‘illa.” Att känna gränsen för sitt underlag är en del av metoden.

VANLIGA MISSTAG I EN SAMLAD ANALYS

- Att låta en enda term bära hela omdömet. Marfū‘ säger exempelvis inget i sig om autenticiteten.
- Att räkna böcker i stället för tidiga förmedlare. Samma väg kan finnas i många verk.
- Att anta att varje parallell väg stärker rapporten utan att granska vägens kvalitet och oberoende.
- Att överföra omdömet thiqa från en person direkt till hela rapporten.
- Att behandla bokens titel som en automatisk garanti för varje rapport.
- Att behandla en översättning som om den vore den arabiska originaltexten.
- Att börja tolka innan den bestämda versionen och källan har identifierats.
- Att ge ett definitivt omdöme utan att ange kritiker, väg och underlag.

¹⁴⁷ Ibn Ḥajar, Faṭḥ al-bārī, kommentaren till al-Bukhārī nr 1; al-Nawawī, al-Minhāj fī sharḥ Ṣaḥīḥ Muslim ibn al-Ḥajjāj, kommentaren till Muslim nr 1907a; Ibn Rajab al-Ḥanbalī, Jāmi‘ al-‘ulūm wa-l-ḥikam, kommentaren till den första hadithen.

EN SISTA KONTROLLISTA

- Har den exakta källan och versionen angetts?
- Har isnad och matn hållits isär?
- Har varje term placerats på rätt analysaxel?
- Har förmedlarna räknats i varje led?
- Har parallella vägar och textversioner sökts?
- Har egna iakttagelser skilts från citerade omdömen?
- Har analysen förklarat vad materialet inte kan visa?
- Har texten lästs i sitt språkliga och historiska sammanhang?

VAD METODEN LÄR OSS

Hadithmetoden är inte en stämpelmaskin, och termerna är inte lösenord. Metoden gör våra skäl synliga. Den visar varför en tillskrivning godtas, ifrågasätts eller lämnas öppen.

Vad är den exakta texten? Var finns den? Hur har den förmedlats? Vad visar materialet – och vad visar det ännu inte?

Den som lär sig att ställa dessa frågor har fått mer än en lista med termer. Han eller hon har fått en metod för att läsa källor med noggrannhet, respekt och intellektuell ärlighet.

KONTROLLFRÅGOR

1. Varför kan samma rapport samtidigt vara marfū‘, mutṭaṣil, gharīb och ṣaḥīḥ?
2. Vilka frågor besvaras av tillskrivning, samband, antal och helhetsomdöme?
3. Vad skiljer mu‘allaq, mursal, munqaṭi‘ och mu‘ḍal?
4. Vad är i‘tibār, och hur förhåller det sig till mutāba‘a och shāhid?
5. Varför är flera sökträffar inte automatiskt flera oberoende vägar?
6. Hur klassificeras hadithen om handlingar och avsikter efter form, tillskrivning, samband och antal?
7. Varför förändrar senare bred spridning inte rapportens tidiga gharīb-karaktär?
8. Vad skiljer en egen källobservation från en citerad expertbedömning?
9. Hur bör en nybörjare formulera gränsen för sin egen analys?
10. Vilka fyra frågor sammanfattar bokens arbetsmetod?

TEMATISKT TERMREGISTER

Registret är ordnat efter den fråga som termen besvarar, inte alfabetiskt. Läs först rubriken och den svenska nyckeln. Den korta definitionen hjälper dig att hitta tillbaka till rätt avsnitt, men ersätter inte den fulla förklaringen där.¹⁴⁸

De klassiska orden för mottagande och vidareförmedling anger vem som läste, vem som lyssnade och vilket tillstånd som fanns. De är historisk information om överföringen, inte en genväg till ett automatiskt kvalitetsomdöme.¹⁴⁹

Så använder du registret: Utgå från vad termen beskriver och leta upp den under en passande rubrik.

GRUNDSTRUKTUR OCH ÄMNESOMRÅDE

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ḥadīth (حديث)	hadīth	en förmedlad uppgift som tillskrivs profeten: ord, handling, godkännande eller beskrivning
sunna (سنة)	profetisk väg och förebild	profetens förmedlade undervisning, praxis och normbildande förebild
khabar (خبر)	rapport	en förmedlad uppgift; användningen kan vara lika bred som eller bredare än hadīth
athar (أثر)	äldre tradition	en förmedlad tradition, ofta från en följeslagare eller en tābi'ī
riwāya (رواية)	förmedling eller version	att ta emot och återge en rapport; också en bestämd överföringsversion
'ulūm al-ḥadīth (علوم الحديث)	hadithvetenskaperna	samlingsnamn för studiet av förmedlare, kedjor, texter, historia och förståelse
uṣūl al-ḥadīth (أصول الحديث)	hadithlärans grundprinciper	principerna för hur rapporter tas emot, granskas, godtas och avvisas

¹⁴⁸ Termregistrets huvuddefinitioner har korslästs mot Ibn al-Ṣalāḥ, 'Ulūm al-ḥadīth; Ibn Ḥajar, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-nazar; samt al-Suyūfī, Tadrīb al-rāwī. När klassiska definitioner varierar anger registret bokens arbetsdefinition.

¹⁴⁹ al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī 'ilm al-riwāya; Ibn al-Ṣalāḥ, typerna om samā', taḥammul, skrift och adā'; Ibn Ḥajar, Nuzhat al-nazar, avsnittet om förmedlingsformer.

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
muṣṭalaḥ al-ḥadīth (مصطلح الحديث)	hadīthterminologi	de tekniska termer som används för rapporter, kedjor och förmedlare
sanad (سند)	förmedlingskedja	personerna som leder från den återgivna texten tillbaka till dess källa
isnād (إسناد)	att ange kedjan; isnad	att föra uppgiften till dess källa genom namngivna förmedlare; ofta också kedjan själv
matn (متن)	hadīthtext	det innehåll som återges efter förmedlingskedjan
ṭarīq (طريق)	förmedlingsväg	en bestämd isnad genom vilken rapporten har förmedlats från sin källa till samlaren
rāwī (راوي)	förmedlare	en person som tar emot, bevarar och återger en rapport
marwī (مروي)	det förmedlade	den text, handling eller uppgift som har återgetts

BEVARANDE OCH ÖVERFÖRING

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ḥifẓ (حفظ)	minnesbevarande	att lära in, bevara och återge kunskap ur minnet
kitāba (كتابة)	nedskrivning	att skriva ned enskilda hadīther, anteckningar eller dokument
tadwīn (تدوين)	samlade i skrift	att föra samman spritt muntligt och skriftligt material i större samlingar
taṣnīf (تصنيف)	systematisk ordning	att ordna samlat material efter ämnen, personer eller en annan plan
taḥammul (تحمل)	mottagande	att ta emot en hadīth eller bok genom en erkänd förmedlingsform
adāʾ (أداء)	vidareförmedling	att återge mottaget material och ange hur det har tagits emot
samāʾ (سماع)	direkt hörande	eleven hör läraren läsa ur minnet eller en bok
qirāʾa / ʿarḍ (عرض/قراءة)	uppläsning inför läraren	eleven eller någon annan läser och läraren kontrollerar

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ijāza (إجازة)	förmedlingstillstånd	lärarens tillstånd att återge ett bestämt material utan full uppläsning
munāwala (مناولة)	överlämnande	läraren överlämnar eller visar sitt kontrollerade exemplar; tillståndet måste anges
mukātaba (مكاتبة)	skriftlig sändning	läraren skriver eller låter skriva material och sänder det till eleven
i'lām (إعلام)	underrättelse	läraren upplyser att en text hör till hans förmedling utan tydligt tillstånd
waṣiyya (وصية)	testamenterat exemplar	en lärare lämnar sin bok vid resa eller död; ägande är inte automatiskt förmedlingstillstånd
wijāda (وجادة)	funnet skriftligt material	någon finner en text utan direkt hörande eller tillstånd och redovisar detta öppet
muqābala (مقابلة)	textjämförelse	elevens exemplar jämförs med lärarens kontrollerade original
aṣl (أصل)	kontrollerat grundexemplar	lärarens eller förmedlarens auktoriserade huvudexemplar
nuskha (نسخة)	exemplar eller textversion	en avskrift eller bestämd återgivning av ett verk
ṣaḥīfa (صحيفة)	mindre tidig samling	en mindre skriftlig hadithsamling, inte nödvändigtvis ett enda blad

FÖRMEDLARE OCH FÖRMEDLARKRITIK

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
muḥaddith (محدث)	hadithlärd	en specialist på hadithförmedling, förmedlare, texter och kritik
ṣaḥābī (صحابي)	följeslagare	en person som mötte profeten som troende och dog som muslim
tābi'ī (تابعي)	efterföljare	en person ur efterföljargenerationen som mötte en följeslagare som troende och dog som muslim
ṭabaqa (طبقة)	förmedlarled eller generation	en grupp som står nära varandra i tid och lärarrelationer
ʿadāla (عدالة)	personlig integritet	den religiösa och moraliska tillförlitlighet som krävs av en förmedlare

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ḍabt (ضبط)	överföringsprecision	förmågan att bevara och återge det mottagna materialet korrekt
ḍabt al-ṣadr (ضبط الصدر)	minnesprecision	att bevara rapporten tillförlitligt i minnet
ḍabt al-kitāb (ضبط الكتاب)	skriftlig precision	att skydda ett kontrollerat exemplar och återge det korrekt
thiqa (ثقة)	tillförlitlig	en förmedlare som i regel förenar 'adāla med tillräcklig ḍabt
ṣadūq (صدق)	sanningsenlig	en ärlig förmedlare vars precision kan ligga under nivån thiqa och måste bedömas i sammanhang
jarḥ (جرح)	negativ sakkunnigbedömning	att ange en relevant brist i en förmedlares integritet eller precision
ta'dīl (تعديل)	positiv tillförlitlighetsbedömning	att bedöma en förmedlare som godtagbar i integritet och precision
majhūl (مجهول)	otillräckligt känd	en förmedlare vars identitet eller tillförlitlighet inte är tillräckligt känd
mubham (مبهم)	inte namngiven	en person som anges som exempelvis "en man" utan namn
ikhtilāṭ (اختلاط)	senare sammanblandning	en senare försämring av minne eller bokkontroll som kräver tidsmässig åtskillnad
sū' al-ḥifẓ (سوء الحفظ)	bristande minnesprecision	ett återkommande problem med att bevara och återge rapporter korrekt
'ilm al-rijāl (علم الرجال)	biografisk förmedlarforskning	studiet av förmedlarnas identitet, relationer, tider och bedömningar

ANTAL VÄGAR OCH STÖD

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
mutawātir (متواتر)	mångfaldigt förmedlad	en rapport med sådan oberoende bredd i varje relevant led att samordnad osanning normalt utesluts
tawātur lafẓī (تواتر لفظي)	tawātur i ordalydelsen	många vägar förmedlar samma eller mycket nära ordalydelse
tawātur ma'nawī (تواتر معنوي)	tawātur i innebörden	olika rapporter gör en gemensam innebörd säker

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
āḥād (آحاد)	under tawātur	samlingsnamn för rapporter som inte når graden mutawātir
mashhūr (مشهور)	väl spridd āḥād-rapport	i den använda indelningen minst tre i det smalaste ledet, men inte mutawātir
mustafīḍ (مستفيض)	brett spridd	en term som ibland är synonym med mashhūr och ibland definieras annorlunda
‘azīz (عزيز)	minst två i varje led	en āḥād-rapport vars smalaste led inte går under två förmedlare
gharīb (غريب)	ensamförmedlad i ett led	en rapport som i minst ett led har endast en förmedlare
fard (فرد)	ensamförmedlad rapport	ofta nära synonym till gharīb, särskilt om absolut ensamförmedling
tafarrud (تفرّد)	ensamförmedling	att en viss förmedlare är ensam om en rapport eller version
i‘tibār (اعتبار)	systematisk stödsökning	arbetet att söka efter parallella vägar, mutābi‘ och shāhid
mutāba‘a (متابعة)	parallell väg via samma följeslagare	stöd genom en annan isnad som går tillbaka till samma följeslagare
shāhid (شاهد)	stöd via annan följeslagare	en rapport med samma eller närliggande innebörd genom en annan följeslagare

TILLSKRIVNING

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ḥadīth qudsī (حديث قدسي)	gudomligt tillskriven rapport	en rapport som profeten uttryckligen återger från Gud men som inte är Koranen
marfū‘ (مرفوع)	tillskriven profeten	en rapport som tillskriver profeten ett uttalande, en handling, ett godkännande eller en beskrivning
qawli (قولي)	uttalande	en rapportform som återger vad en person sade
fi‘li (فعلي)	handling	en rapportform som återger vad en person gjorde
taqrīrī (تقريری)	godkännande	en rapportform där profetens kännedom och uteblivna invändning visar ett godkännande

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
waṣfī (وصفي)	beskrivning	en rapportform som beskriver profetens yttre eller hans karaktär
marfūʿ ḥukman (مرفوع حكماً)	indirekt profetisk tillskrivning	en följeslagaruppgift som genom språk eller innehåll bedöms ha profetisk grund
mawqūf (موقوف)	tillskriven en följeslagare	en rapport som stannar vid en följeslagares uttalande, handling eller bedömning
maqṭūʿ (مقطوع)	tillskriven en tābiʿī	en rapport som tillskrivs en tābiʿī eller en senare tidig auktoritet

KEDJANS SAMBAND

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ittiṣāl (اتصال)	samband	att varje länk har tagit emot rapporten från föregående länk genom en erkänd form
muttaṣil (متصل)	sammanhängande	en isnad vars länkar är förbundna fram till kedjans angivna slutpunkt
mawṣūl (موصول)	sammanbunden	vanligen en synonym till muttaṣil
musnad (مسند)	marfūʿ och till synes sammanhängande	i bokens arbetsdefinition en profetiskt tillskriven rapport med en till synes sammanhängande isnad
muʿallaq (معلق)	avbrott på samlarens sida	en eller flera länkar i följd saknas närmast verkets författare
mursal (مرسل)	tābiʿī direkt till profeten	en tābiʿī tillskriver rapporten direkt till profeten utan att ange mellanledet
mursal al-ṣaḥābī (مرسل الصحابي)	följeslagares indirekta rapport	en följeslagare återger något från profetens tid som han eller hon inte själv bevittnade
munqaṭiʿ (منقطع)	annat avbrott	i snäv senare användning en koppling som saknas utan att formen är mursal, muʿallaq eller muʿḍal
muʿḍal (معضل)	minst två länkar saknas i följd	två eller fler efterföljande förmedlare är utelämnade på samma plats
tadlīs (تدليس)	dold förmedlingsväg	att dölja ett mellanled eller en läraridentitet genom en formulering som lämnar vägen oklar

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
mudallis (مُدَلِّس)	person som gör tatlīs	en förmedlare som är känd för att ha använt tatlīs
mudallas (مُدَلَّلَس)	rapport med tatlīs	en bestämd rapport eller isnad där tatlīs har förekommit
tatlīs al-isnād (تدليس الإسناد)	dolt mellanled	förmedlaren utelämnar en mellanperson och använder en tvetydig förmedlingsformel
tatlīs al-shuyūkh (تدليس الشيوخ)	fördold läraridentitet	läraren anges med ett ovanligt namn eller en ovanlig beteckning utan att tas bort ur kedjan
mursal khafī (مرسل خفي)	dolt avbrott mellan samtida	en person återger från en samtida som han eller hon inte är känd för att ha mött
mu‘an‘an (معنعن)	isnad med ‘an	en kedja som använder ordet ‘an och vars samband måste prövas genom kontakt och tatlīsfrågan

GODTAGANDE OCH AVVISANDE

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
maqbul (مقبول)	godtagbar	en rapport vars riktighet väger tillräckligt tungt efter den aktuella prövningen
mardūd (مردود)	avvisad	en rapport som i den undersökta formen inte uppfyller villkoren för godtagande
ṣaḥīḥ (صحيح)	autentisk eller starkt belagd	en rapport som uppfyller villkoren för samband, förmedlare, frånvaro av shudhūdh och försvagande ‘illa
ṣaḥīḥ li-dhātihi (صحيح لذاته)	ṣaḥīḥ genom egen styrka	den undersökta vägen uppfyller ṣaḥīḥ-villkoren utan att behöva yttre stöd
ṣaḥīḥ li-ghayrihi (صحيح لغيره)	ṣaḥīḥ genom stöd	en ḥasan li-dhātihi-rapport stärks till ṣaḥīḥ genom lämpliga självständiga vägar
ḥasan (حسن)	godtagbar	en accepterad rapport där precisionen ligger något under nivån för ṣaḥīḥ

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
ḥasan li-dhātihi (حسن لذاته)	ḥasan genom egen styrka	den undersökta vägen uppfyller ḥasan-villkoren genom sin egen struktur
ḥasan li-ghayrihi (حسن لغيره)	ḥasan genom stöd	en lätt svag rapport stärks av lämpliga och tillräckligt oberoende vägar
ḍa‘īf (ضعيف)	svag	en rapport som saknar minst ett villkor för ṣaḥīḥ eller ḥasan; ordet betyder inte fabricerad
mawḍū‘ (موضوع)	fabricerad	en uppgift som bedöms vara falskt tillskriven profeten eller en annan person
ṣaḥīḥ al-isnād (صحيح الإسناد)	isnaden är ṣaḥīḥ	ett omdöme om kedjans synliga villkor som inte alltid är samma sak som ett slutligt omdöme om hela hadithen
lā aṣla lahu (لا أصل له)	ingen känd grund	ett kritiskt omdöme att någon användbar källa eller kedja inte har kunnat beläggas; det måste knytas till sin kritiker
ma‘mūl bihi (معمول به)	tillämpad	en godtagbar rapport vars rättsliga eller praktiska verkan tillämpas
ghayr ma‘mūl bihi (غير معمول به)	inte tillämpad	en rapport som trots möjlig autenticitet inte tillämpas på grund av exempelvis naskh eller starkare belägg

AVVIKELSER OCH DOLDA BRISTER

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
‘illa (علة)	dold försvagande brist	en ofta dold omständighet som skadar en rapports autenticitet trots ett korrekt första intryck
mu‘allal (معلل)	rapport med ‘illa	en rapport där en försvagande dold brist har påvisats
shādh (شاذ)	underlägsen avvikelse	en i grunden godtagbar förmedlares version som motsäger en starkare återgivning
maḥfūz (محفوظ)	föredragen mot shādh	den starkare återgivningen i jämförelsen med en shādh version

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
munkar (منكر)	svag förmedlars avvikelse	i den använda definitionen en svag förmedlars version som motsäger en starkare återgivning
maʿrūf (معروف)	föredragen mot munkar	den tillförlitligare återgivningen i jämförelsen med en munkar version
mudṭarib (مضطرب)	oförenliga jämnstarka versioner	versioner som motsäger varandra, inte kan förenas och inte kan rangordnas
maqlūb (مقلوب)	omkastad	namn, kedjeled eller textdelar har bytt plats eller ersatts
mudraj (مدرج)	omarkerat inskott	ord eller kedjeuppgifter har fogats in utan tydlig gräns och kan misstas för originalet
muṣaḥḥaf (مصحّف)	punktläsningsfel	i den senare indelningen ett fel genom ändrade bokstavspunkter
muḥarraf (محرف)	vokaliseringsfel	i den senare indelningen ett fel genom ändrad vokalisering eller läsform
ziyādat al-thiqa (زيادة الثقة)	tillägg från tillförlitlig förmedlare	ett extra text- eller isnadled som måste jämföras och inte godtas automatiskt
wahm (وهم)	oavsiktligt fel	ett misstag i kedja eller text utan avsikt att fabricera
mukhālafa (مخالفة)	motsägende avvikelse	att en version skiljer sig från en annan på ett sätt som kan påverka bedömningen

De följande orden beskriver arbetssteg, tolkningsfrågor och typer av hjälpverk. Boktypen är aldrig i sig ett kvalitetsbetyg.¹⁵⁰

FORSKNING, FÖRSTÅELSE OCH BOKTYPER

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
jamʿ al-ṭuruq (جمع الطرق)	samla vägarna	att föra samman tillgängliga isnader och textversioner för jämförelse
takhrīj (تخريج)	källspårning	att lokalisera rapporten i källverk, ange dess plats och samla relevanta vägar
naqd al-sanad (نقد السند)	kedjeanalys	kritisk prövning av samband, förmedlare och isnadvarianter

¹⁵⁰ För forsknings- och boktermerna: al-Kattānī, al-Risāla al-mustaṭrafa; Ibn al-Ṣalāḥ, typerna om iʿtibār, ʿilal och rijāl; inledningarna till al-Ḥākims al-Mustadrak, al-Mizzīs Tuḥfat al-aṣhrāf och al-Haythamīs Majmaʿ al-zawāʿid.

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
naqd al-matn (نقد المتن)	textanalys	kritisk jämförelse av ordalydelser, språk, sammanhang och andra relevanta belägg
ḥukm ‘alā al-ḥadīth (حكم على الحديث)	samlat omdöme	ett redovisat kvalitetsomdöme efter undersökning av vägar, förmedlare och texter
mukhtalif al-ḥadīth (مختلف الحديث)	skenbart motstridiga hadither	studiet av godtagbara rapporter som verkar motsäga varandra och kan förenas
mushkil al-ḥadīth (مشكل الحديث)	svårtolkad hadith	studiet av rapporter vars mening eller relation till andra belägg tycks problematisk
jam‘ / tawfiq (توفيق / جمع)	förening	att tolka två skenbart motstridiga belägg så att båda får ett möjligt användningsområde
naskh (نسخ)	upphävning	att ett senare belägg med styrkt kronologi ersätter en tidigare rättslig regel
nāsikh (ناسخ)	senare upphävande belägg	det senare belägg som ersätter den tidigare regeln
mansūkh (منسوخ)	tidigare upphävd regel	den tidigare regel vars rättsliga verkan ersatts
tarjīḥ (ترجيح)	företrädesbedömning	att på redovisade grunder föredra ett belägg när förening och naskh inte löser frågan
tawaqquf (توقف)	avvakta med omdömet	att lämna frågan öppen när underlaget inte räcker för en säker slutsats
sabab al-wurūd (سبب الورد)	särskild tillkomstsituation	en dokumenterad händelse eller fråga som gav anledning till ett hadithuttalande
gharīb al-ḥadīth (غريب الحديث)	svårförståeliga hadithord	studiet av sällsynta eller språkligt svåra ord i hadithtexter
jāmi‘ (جامع)	bred ämnessamling	ett verk som omfattar flera av religionens stora ämnesområden
sunan (سنن)	fiqhordnad samling	ett verk som huvudsakligen är ordnat efter rättsliga ämneskapitel

Term och arabiska	Svensk nyckel	Kort definition
muṣannaf (مصنف)	ämnasordnad tidig samling	ett verk som ofta förenar marfū‘-, mawqūf- och maqtū‘-material under ämneskapitel
musnad – boktyp (مسند)	ordnad efter följeslagare	en hadithsamling där materialet ordnas under de följeslagare som förmedlat det
mu‘jam (معجم)	person- eller ortsordnad samling	ett verk som ofta ordnas efter lärare, namn eller orter
mustadrak (مستدرک)	kompletteringsverk	ett verk med rapporter som saknas i ett tidigare verk men enligt författaren uppfyller dess villkor
mustakhraj (مستخرج)	egna isnader till ett grundverk	ett verk som återger ett tidigare verks rapporter genom andra senare isnadgrenar
aṭrāf (أطراف)	textfragment och källhänvisning	ett registerverk som identifierar rapporter genom textfragment och visar källor och vägar
zawā'id (زوائد)	relativa tillägg	material som ett verk har utöver en bestämd grupp av jämförda verk
ṭabaqāt (طبقات)	generationsordnade biografier	verk som ordnar förmedlare i generationer och lärdomsgrupper
kutub al-‘ilal (كتب العلل)	verk om dolda brister	kritiska verk som jämför isnader och texter för att visa dolda fel

FÖRDJUPNING: TERMER I SPECIALVERK

Följande termer behöver inte läras in först. De finns här för att läsaren ska känna igen dem i klassiska metod- och rijālverk.

Term och arabiska	Kort förklaring
anba’anā (أنبأنا)	senare ofta en formel för ijāza; användningen varierar
imlā’ (إملاء)	diktering där läraren läser och eleverna skriver
amālī (أمالي)	samlingar som vuxit fram ur dikteringssessioner
mutqin (متقن)	ett starkt positivt omdöme om hög precision
mastūr (مستور)	identifierad förmedlare vars inre tillförlitlighet inte är tillräckligt prövad

Term och arabiska	Kort förklaring
majhūl al-‘ayn (مجهول العين)	ofta känd genom endast en elev och utan tillräcklig expertbedömning
majhūl al-ḥāl (مجهول الحال)	identifierad person vars tillförlitlighetsstatus är oklar
jarḥ mufassar (جرح مفسر)	negativ bedömning där den relevanta orsaken anges
matrūk (متروك)	en rapport som lämnas därför att en förmedlare i dess isnad är anklagad för lögn eller föremål för jämförbart allvarlig kritik
muttāham bi-l-kadhib (متهم بالكذب)	förmedlare som starkt har anklagats för lögn
kadhdhāb (كذاب)	ett av de allvarligaste omdömena: bedömd som lögnare
mu‘annan (مؤنن)	en kedja som använder formuleringen anna
mu‘āṣara (معاصرة)	samtidighet; bevisar inte ensam att ett möte ägde rum
liqā‘ (لقاء)	ett belagt möte; bevisar inte ensamt mottagandet av just denna rapport
tadlīs al-taswīya (تدليس التسوية)	en svag mellanperson utelämnas mellan två tillförlitliga länkar
al-mazīd fī muttāṣil al-asānīd (المزيد في متصل الأسانيد)	ett extra namn i en version av en till synes sammanhängande kedja
musalsal (مسلسل)	ett ord, en handling eller en egenskap upprepas i flera kedjeled
riwāyat al-aqrān (رواية الأقران)	förmedling mellan personer i ungefär samma lärdomsgeneration
mudabbaj (مدبج)	två jämbördiga förmedlare återger rapporter från varandra
riwāyat al-akābir ‘an al-aṣāghir (رواية الأكابر عن الأصاغر)	en äldre eller högre ansedd förmedlar från en yngre
al-sābiq wa-l-lāḥiq (السابق واللاحق)	en tidig och en mycket sen elev förmedlar från samma lärare

Term och arabiska	Kort förklaring
isnād ‘ālī (إِسْنَادُ عَلِيٍّ)	relativt få länkar fram till en bestämd källa; inte automatiskt starkare
isnād nāzil (إِسْنَادُ نَازِلٍ)	relativt fler länkar; inte automatiskt svagare
al-muttafiq wa-l-muftariq (المتفق والمفترق)	identiskt skrivna namn som tillhör olika personer
al-mu‘talif wa-l-mukhtalif (المؤتلف والمختلف)	lika eller närliggande skrift men olika uttal
al-riwāya bi-l-ma‘nā (الرواية بالمعنى)	förmedling med annan ordalydelse men bevarad innebörd under strikta villkor

BLANDA INTE IHOP

Blanda inte ihop	Avgörande skillnad
ḥadīth – sunna	Hadith är rapporten; sunna är den profetiska väg som rapporterna förmedlar.
isnād – sanad	Isnād är i strikt mening själva kedjeangivelsen, medan sanad är kedjan; orden används dock ofta synonymt.
taḥammul – adā‘	Taḥammul är mottagandet; adā‘ är den senare vidareförmedlingen.
‘adāla – ḍabt	‘Adāla gäller personlig integritet; ḍabt gäller precision.
thiqa – ṣadūq	Thiqa anger vanligen integritet och stark precision; ṣadūq betonar sanningsenlighet men kräver ytterligare kontroll.
majhūl – mubham	Majhūl är otillräckligt känd; mubham är inte namngiven.
marfū‘ – ṣaḥīḥ	Marfū‘ anger tillskrivningen till profeten; ṣaḥīḥ anger kvaliteten.
maqṭū‘ – munqaṭi‘	Maqṭū‘ gäller en tillskrivning till en tābi‘ī; munqaṭi‘ gäller ett avbrott.
muttaṣil – ṣaḥīḥ	Muttaṣil säger att kedjan är sammanhängande; ṣaḥīḥ kräver även övriga villkor.
mu‘allaq – mu‘allal	Mu‘allaq har bortfall på samlarens sida; mu‘allal har en upptäckt dold brist.
mursal – mursal khaṭī	Mursal går från en tābi‘ī direkt till profeten; mursal khaṭī är ett dolt avbrott mellan samtida.
mudallis – mudallas – tadlīs	Mudallis är personen, mudallas rapporten och tādīs själva förfarandet.
gharīb – shādh	Gharīb betyder ensamförmedlad; shādh kräver en skadlig avvikelse från en starkare version.
ḍa‘īf – mawḍū‘	Ḍa‘īf är otillräckligt belagd; mawḍū‘ är bedömd som fabricerad.
shādh – maḥfūz	Shādh är den underlägsna avvikelserna; maḥfūz den föredragna versionen.

Blanda inte ihop	Avgörande skillnad
munkar – ma‘rūf	Munkar är den svaga avvikelser; ma‘rūf den tillförlitligare versionen.
mutāba‘a – shāhid	Mutāba‘a stöder via samma följeslagare; shāhid via en annan följeslagare.
mustadrak – mustakhraj	Mustadrak kompletterar enligt ett äldre verks villkor; mustakhraj ger egna senare isnadgrenar till grundverkets material.
aṭṭarāf – zawā‘id	Aṭṭarāf identifierar och lokaliserar; zawā‘id jämför vad ett verk har utöver andra.
musnad – musnadverk	Rapporttermen gäller marfū‘ och till synes sammanhängande; boktypen gäller ordning efter följeslagare.

KÄLLOR TILL AVSNITT 14 OCH TERMREGISTRET

Primära hadithkällor och tillämpade exempel

al-Bukhārī, al-Jāmi‘ al-ṣaḥīḥ, nr 1, 1907 och 1909.
 Muslim ibn al-Ḥajjāj, al-Ṣaḥīḥ, nr 1080b och 1907a.
 al-Tirmidhī, al-Jāmi‘, nr 1647.
 al-Shāfi‘ī, al-Umm, Kitāb al-ṣiyyām al-ṣaḥīr.

Klassiska metod-, kritik- och kommentarverk

Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth.
 Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nukhbat al-fikar och Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar.
 al-Suyūṭī, Tadrīb al-rāwī fī sharḥ Taqrīb al-Nawawī.
 al-Khaṭīb al-Baghdādī, al-Kifāya fī ‘ilm al-riwāya.
 Ibn Abī Ḥātim, al-Jarḥ wa-l-ta‘dīl och al-‘Ilal; al-Dāraqutnī, al-‘Ilal al-wārīda.
 Ibn Ḥajar, Faṭḥ al-bārī, kommentaren till al-Bukhārī nr 1; al-Nawawī, al-Minhāj, kommentaren till Muslim nr 1907a.
 Ibn Rajab al-Ḥanbalī, Jāmi‘ al-‘ulūm wa-l-ḥikam, kommentaren till den första hadithen.
 Muḥammad ibn Ja‘far al-Kattānī, al-Risāla al-mustaṭrafa li-bayān mashhūr kutub al-sunna al-musharrafā.

Vidare läsning – svenska

Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Utvalda begrepp från de hadithlärdas terminologi: en handbok i hadithlära, övers. Tobias Andersson, 1:a uppl., Lund: Norboda, 2020, 33 s., ISBN 9789198501186. En svensk översättning av Nukhbat al-fikar.

Vidare läsning – arabiska

Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Nuzhat al-naẓar fī tawḍīḥ Nukhbat al-fikar.
 Ibn al-Ṣalāḥ, ‘Ulūm al-ḥadīth.
 al-Sakhāwī, Faṭḥ al-mughīth bi-sharḥ Alfīyyat al-ḥadīth.

Vidare läsning – engelska

Ibn al-Šalāh, *An Introduction to the Science of the Hadith*, trans. Eerik Dickinson, Reading: Garnet, 2006.

Ather Shahbaz Hussain, *The ‘Nuzhah’ of Ibn Hajar al-‘Asqalānī (d. 852/1449): A Translation and Critical Commentary*, PhD diss., University of Birmingham, 2012.

Jonathan A. C. Brown, *Hadith: Muhammad’s Legacy in the Medieval and Modern World*, 2:a, rev. uppl., London: Oneworld, 2017.

Mohammad Hashim Kamali, *A Textbook of Hadith Studies*, Markfield: Islamic Foundation, 2005.

Muhammad Zubayr Siddiqi, *Hadith Literature: Its Origin, Development and Special Features*, Cambridge: Islamic Texts Society, 1993.

INDEX

A

adā' (أداء), 128
 'adāla (عدالة), 129
 āḥād (آحاد), 37, 131
 al-mazīd fī mutṭaṣil al-asānīd (المزيد في متصل (الأسانيد), 138
 al-mu'talif wa-l-mukhtalif (المؤتلف والمختلف), 139
 al-muttafiq wa-l-muftariq (المتفق والمفترق), 139
 al-riwāya bi-l-ma'nā (الرواية بالمعنى), 139
 al-sābiq wa-l-lāḥiq (السابق واللاحق), 138
 amālī (أمالي), 110, 137
 anba'anā (أنبأنا), 137
 aṣl (أصل), 129
 athar (أثر), 127
 aṭrāf (أطراف), 111, 137
 autenticitetsbedömning, v, 43
 'azīz (عزيز), 131

D

ḍabt (ضبط), 130
 ḍabt al-kitāb (ضبط الكتاب), 130
 ḍabt al-ṣadr (ضبط الصدر), 130
 ḍa'īf (ضعيف), 134
 dolda brister, v, 3, 9, 54, 68, 112, 137

F

fabricering, v, 3, 68, 80–88
 fard (فرد), 131
 fi'lī (فعلي), 131
 förmedlare, v, 2, 3, 7, 8, 11, 12, 19, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 49, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 63, 64, 65, 67, 68, 72, 73, 74, 79, 80, 82, 84, 87, 92, 93, 94, 99, 100, 110, 112,

120, 121, 122, 125, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 138
 förmedlingsformer, 22, 127
 förmedlingsväg, 43, 128, 132

G

gharīb (غريب), 131
 gharīb al-ḥadīth (غريب الحديث), 136
 ghayr ma'mūl bihi (غير معمول به), 134

H

ḥadīth (حديث), 5, 127
 ḥadīth qudsī (حديث قدسي), 131
 hadithkritik, 47, 84
 hadithlitteratur, 95
 hadithsamlingar, 4
 handskrift, 16, 22, 110
 ḥasan (حسن), 133
 ḥasan li-dhātihī (حسن لذاته), 134
 ḥasan li-ghayrihi (حسن لغيره), 134
 ḥifẓ (حفظ), 128
 ḥukm 'alā al-ḥadīth (حكم على الحديث), 136

I

ijāza (إجازة), 129
 ikhtilāṭ (اختلاط), 130
 i'lām (إعلام), 129
 'illa (علة), 75, 134
 'ilm al-rijāl (علم الرجال), 130
 imlā' (إملاء), 137
 isnād (إسناد), 128
 isnād 'ālī (إسناد عال), 139
 isnād nāzil (إسناد نازل), 139
 i'tibār (اعتبار), 131
 ittīṣāl (اتصال), 132

J

jam' / tawfiq (جمع / توفيق), 136
jam' al-ṭuruq (جمع الطرق), 135
jāmi' (جامع), 109, 136
jarḥ (جرح), 130
jarḥ mufassar (جرح مفسر), 138

K

kadhdhāb (كذاب), 138
khabar (خبر), 127
kitāba (كتابة), 128
kutub al-'ilal (كتب العلل), 137
kāllkritik, i, ii, iii, v
kāllspårning, xiii, 1, 135

L

lā aṣla lahu (لا أصل له), 134
liqā' (لقاء), 138

M

maḥfūz (محفوظ), 73, 134
majhūl (مجهول), 130
majhūl al-'ayn (مجهول العين), 138
majhūl al-ḥāl (مجهول الحال), 138
ma'mūl bihi (معمول به), 134
mansūkh (منسوخ), 136
maqbūl (مقبول), 133
maqlūb (مقلوب), 135
maqṭū' (مقطوع), 132
mardūd (مردود), 64, 133
marfū' (مرفوع), 131
marfū' ḥukman (مرفوع حكماً), 132
ma'rūf (معروف), 74, 135
marwī (مروي), 128
mashhūr (مشهور), 131
mastūr (مستور), 137
matn (متن), 128
matrūk (متروك), 138
mawḍū' (موضوع), 134
mawqūf (موقوف), 132
mawṣūl (موصول), 132

mu'allal (معلل), 134
mu'allaq (معلق), 132
mu'an'an (معنعن), 58, 133
mu'annan (مؤنن), 138
mu'āṣara (معاصرة), 138
mubham (مبهم), 130
mudabbaj (مدبج), 138
mu'ḍal (معضل), 132
mudallas (مُدَلَّس), 133
mudallis (مُدَلِّس), 133
mudraj (مدرج), 135
muḍṭarib (مضطرب), 135
muḥaddith (محدث), 129
muḥarrar (محرّف), 135
mu'jam (معجم), 110, 137
mukātaba (مكاتبة), 129
mukhālaḥa (مخالفة), 135
mukhtalif al-ḥadīth (مختلف الحديث), 136
munāwala (مناولة), 129
munkar (منكر), 135
munqaṭi' (منقطع), 132
muntlig förmedling, 11, 13
muqābala (مقابلة), 129
mursal (مرسل), 132
mursal al-ṣaḥābī (مرسل الصحابي), 132
mursal khafī (مرسل خفي), 133
muṣaḥḥaf (مصحف), 135
musalsal (مسلسل), 138
muṣannaf (مصنف), 109, 137
mushkil al-ḥadīth (مشكل الحديث), 136
musnad (مسند), 110, 132
mustadrak (مستدرک), 111, 137
mustafīḍ (مستفيض), 131
mustakhraj (مستخرج), 111, 137
muṣṭalaḥ al-ḥadīth (مصطلح الحديث), 128
mutāba'a (متابعة), 131
mutawātir (متواتر), 130
mutqin (متقن), 137
muttahaḥ bi-l-kadhib (متهم بالكذب), 138
muttaṣil (متصل), 132

N

naqd al-matn (نقد المتن), 136

naqd al-sanad (نقد السند), 135
nāsikh (نسخ), 136
naskh (نسخ), 136
nuskha (نسخة), 129

P

parallella vägar, xiii, 38, 43, 72, 126, 131

Q

qawlī (قولي), 131
qirā'a / 'arḍ (قراءة / عرض), 128

R

rāwī (راوي), 7, 128
riwāya (رواية), 127
riwāyat al-akābir 'an al-aṣāghir (رواية الكبار عن الأصاغر), 138
riwāyat al-aqrān (رواية الأقران), 138

S

sabab al-wurūd (سبب الورد), 136
ṣadūq (صدوق), 130
ṣaḥābī (صحابي), 129
ṣaḥīfa (صحيفة), 110, 129
ṣaḥīḥ (صحيح), 133
ṣaḥīḥ al-isnād (صحيح الإسناد), 134
ṣaḥīḥ li-dhātihi (صحيح لذاته), 133
ṣaḥīḥ li-ghayrihi (صحيح لغيره), 133
samā' (سماع), 128
sanad (سند), 7, 128
shādh (شاذ), 134
shāhid (شاهد), 131
skriftlig förmedling, 2, 12, 25
sū' al-ḥifẓ (سوء الحفظ), 130
sunan (سنن), 109, 136
sunna (سنة), 127

T

ṭabaqa (طبقة), 38, 129
ṭabaqāt (طبقات), 137

tābi'ī (تابعي), 129
ta'dīl (تعديل), 130
tadlīs (تدليس), 132
tadlīs al-isnād (تدليس الإسناد), 133
tadlīs al-shuyūkh (تدليس الشيوخ), 133
tadlīs al-taswiya (تدليس التسوية), 138
tadwīn (تدوين), 128
tafarrud (تفرد), 131
taḥammul (تحمل), 128
takhrīj (تخريج), 135
taqrīrī (تقريري), 131
ṭarīq (طريق), 128
tarjīh (ترجيح), 136
taṣnīf (تصنيف), 128
tawaqquf (توقف), 136
tawātur lafẓī (تواتر لفظي), 130
tawātur ma'nawī (تواتر معنوي), 130
termregister, v, 3, 119
textjämförelse, xiii, 1, 129
textversioner, v, xiii, 1, 2, 73, 83, 89, 96, 98, 99, 100, 104, 105, 107, 114, 120, 121, 126, 135
thiqa (ثقة), 130
tillskrivning, v, 3, 14, 17, 45, 47, 50, 51, 52, 54, 63, 67, 76, 80, 81, 87, 119, 124, 126, 127, 132, 139
tolkning och tillämpning, 69
translitterering, 4

U

'ulūm al-ḥadīth (علوم الحديث), 127
uṣūl al-ḥadīth (أصول الحديث), 127

V,W

wahm (وهم), 135
waṣfī (وصفي), 132
waṣīyya (وصية), 129
wijāda (وجادة), 129

Z

zawā'id (زوائد), 111, 137
ziyādat al-thiqa (زيادة الثقة), 135

